

מחברים

גליון רע"ד
פרשת בשלח
תשפ"ו

הגליון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

חדש בהיכל <<<

פנינים ואמרות

פנינים תכנים ואמרות
נפלאות על פרשת השבוע

אורים ותומים המבואר ישעיה, אסתר

פירוש החכם הקדמון רבי מאיר עראמה זצ"ל מחבר ספר "מאיר תהלות", בנו של רבינו יצחק עראמה זצ"ל בעל עקידת יצחק, על ספר ישעיה ועל מגילת אסתר, עם ביאור משולב בתוך דברי רבינו המחבר, כדי להועיל להבנת הדברים, ובתוספת הערות וצייונים. כל הספר הוגה עפ"י דפוס ישן וכתב יד יחיד, עם הוספות ותיקונים רבים. נסדר מחדש, עם חלוקה לקטעים, סימני פיסוק, כותרות ביאור לכל קטע. כל אלו נסדרו בכלי מפורא, כמיטב ספרי 'ממלכת התורה עוז והדר'.

סידור מתיבתא השלם ספרד (21 ס"ו)

סידור השלם המבואר מתיבתא עם ביאור מעמיק ונפלא המשולב בתוך תיבות התפילה עצמן ומלווה במדור הגהות וצייונים. בתחילת הסידור נכלל פרקי מבוא נרחבים המתארים את מהות ואת עבודת התפילה. לאורך הסידור משולבים פסקי הלכות ומנהגים המעשירים את חווית התפילה ומספקים הדרכה הלכתית במהלך התפילה. הסידור בנוסח ספרד. כל זה בעימוד מוקפד ביופי והדר, המוסיפים לא רק ליופי אלא גם לנוחות השימוש לאורך כל הספר כמיטב מסורת ספרי 'ממלכת התורה - עוז והדר'. ויהי רצון שיתקבלו תפילותינו לרחמים ולרצון.

אוצר השובבי"ם

אוצר בלום וגדוש על עניין ימי השובבי"ם, הכולל פניני אגדה, דרוש וחסידות, מוגשים בשפה ברורה ונעימה, ממשנת רבותינו מאורי הדורות המעוררים את הלב לתשובה ולתיקון המעשים בימים המסוגלים ימי השובבי"ם, תוך הבאת הרעיונות המתאימים לכל נפש. הדברים נערכו בטוב טעם, עם חלוקה לקטעים, כותרות ביאור וסימני פיסוק. כל זה במהדורה קצרה ונוחה המותאמת במיוחד ללימוד בדרכים ולניצול הזמן, בעימוד מוקפד ומאיר עיניים, כמיטב ספרי ממלכת התורה "עוז והדר", לתועלת והנאת הלומדים המבקשים להתעלות ולהתחזק בימים נשגבים אלו.

מעשיו? אתמהא! ואולם אצל אהרן היה עיקר השמחה שמחת הלב הנסתרת מעין כל חי, רק אילו היה יודע שהתורה תפרסם שמחה חביבה זו ותגלה מסתוריו - בתופים ובמחולות היה יוצא, והשמחה העיקרית הפנימית היתה נשארת טמונה וגנוזה כרצונו העז.

(אמרי דעת - למור המהר"ם שפירא מלובלין בפרשתנו)

צנצנת המן למשמרת

בסוף פרשת המן, מצוה משה רבינו לאהרן הכהן (שמות טו לג) "קח צִנְצֻנָּת אֶחָת וְתֵן שָׁמָּה מֵלֶא הָעֵמֶר מִן הַנֶּחֱסֵת אֹתוֹ לִפְנֵי ה' לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם".

ואכן אמרו חז"ל (מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דרביע פרשה ה), כי באמת נעשה שימוש בצנצנת זו בימי ירמיהו הנביא, נביא החורבן מימי בית ראשון.

בימים ההם הוכיח ירמיהו את בני ישראל על שאינם עוסקים בתורה, והללו טענו לעומתו כי לא יוכלו לעשות כן בעוד עול הפרנסה רובץ על צווארם. אז הוציא ירמיהו מתוך קודש הקדשים את צנצנת המן, ואמר להם (ירמיהו ב לא) "הֲדוֹר אֲתֶם רְאֵו דָּבָר ה", כי "אבותיכם שהיו עוסקים בתורה ראו במה נתפרנסו, אף אתם אם תעסקו בתורה הקדוש ברוך הוא יפרנסכם".

הן אמנם, לא ירד אז המן מן השמים, אולם עדות גמורה היתה זו להודיע כי אין עסק התורה מונע את הפרנסה, וכפי שהוריד ה' מן לישראל, כך הוא מפרנסם וזנם בכל העיתות והזמנים. אין עוסקי התורה צריכים להביט בארובות השמים לראות כיצד יגיע אליהם מזונם, אלא סמוכים ובטוחים יהיו כי לא תקצר יד ה' חלילה, וצינורות ושבילים רבים מזומנים לו יתברך לעשות רצונו ולהשפיע מהם כל טוב ליראיו.

מקור השפע והפרנסה

ובאמת יש להבין את דברי המכילתא, וכי סבור היה ירמיהו שיריד הקדוש ברוך הוא מן לישראל בימי כבימי משה רבינו. והלא מפורש בגמרא (תענית ט) כי ירדת המן לישראל היתה בזכות משה רבינו, ומשנפטר משה רבינו פסק המן מלרדת. ורק על הזמן שלעתיד לבוא אמרו חז"ל (שיר השירים רב ב, כב) כי עתיד מלך המשיח להאכיל את בני ישראל מן במדבר אחר שיתעלם מעיניהם.

אך הביאור בזה, על פי לשון הפסוק בתחילת פרשת המן (שמות טו ד) "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנְנִי מִמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעָם וַלְקֻטוֹ דָּבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ". ויש להבין, הרי התורה הקדושה נצחית היא, וכיצד מתקיים בימינו ציווי זה, ללקוט את המן דבר יום ביומו.

כיצד הצליח הרב במקום שהשדכן נכשל?

וַיִּקְעוּ הַמֵּיִם (יד, כא).

מסופר על הגאון רבי יצחק אייזיק וייס מסוואליווע בעל ה"בית יצחק" זצ"ל שהצליח לסגור שידוך שהיה תקוע. שדכן אחר ניסה קודם לקדם את הזיווג הזה, אך ללא הצלחה.

ניגש השדכן אל ה"בית יצחק" ושאל אותו: "כבוד הרב, איך הצלחת לסגור את השידוך הזה, כשלי לא עלה הדבר בידך?"

חיך הרב ואמר לשדכן: "דע לך, ידידי, חז"ל אמרו שני דברים קשים בעולם כקריעת ים סוף: מציאת פרנסה ומציאת זיווג.

אתה, כשאתה עוסק בשידוכים, עושה זאת למען פרנסה. לכן, אתה מתמודד עם שתי הקשיים בבת אחת! גם קושי הפרנסה, וגם קושי הזיווג. זו הסיבה שלא הצלחת בשידוך הזה. אבל אני, שלא עושה זאת כדי להרוויח כסף, מתמודד רק עם קושי אחד - קושי הזיווג. לכן, הצלחתי יותר ממך".

(אמרי שמואל - זילברברג - בפרשתנו)

מצוה לסרוק ולסלסל הפיאות ולתקנם ביופי משום זה אלי ואנוהו

זֶה אֵלֵי וְאֲנֹהוּ (טו, ב).

שח הרה"ק רבי חנוך העניך מייער מסאסוב-קרצקי זצ"ל: שמעתי מפי קדוש מו"ח בעל הקדושת יו"ט, דסריקת הזקן והפיאות הוא בכלל זה אלי ואנוהו, ומצוה לסלסל הפיאות ולתקנם ביופי משום זה אלי ואנוהו, התנאה לפניו במצות, שיהיו מצוות מהודרות.

(עין חנוך - הגהותיו לשר"ע יו"ד ט' קפא סעיף ט)

מדוע לא נזכר שם אהרן בשירת הים

אֶז יִשִּׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וּגו' (טו, א).

להבין סיבת הדבר, מדוע לא נזכר שם אהרן בשירת הים.

יש לומר עפ"י דברי המשנה באבות (פ"א מ"א) דמידתו של אהרן היתה "אוהב את הבריות", ולכן קשה היה לפניו להגיד שירה על אבדן בריותיו של הקב"ה.

ובדרך אפשר יש לומר, אצל אהרן נאמר שמות (ה, יד) "וראך ושמח בלבו" - אצלו היתה עיקר השמחה, שמחה שבלב, לכן הסתפק בשמחת הלב ולא התגלתה שמחתו החוזה.

ועפ"י יש להבין דברי חז"ל (ויק"ר לד, ח) אילו היה יודע אהרן שהתורה תכתוב עליו "וראך ושמח בלבו" בתופים ובמחולות היה יוצא לקראתו.

ולכאורה יש להבין: האם היה אהרן מבקש פרסומת ומתכוין לכך שהתורה תפרסם

להזמנות ספרים עד הבית: 1800-22-55-66

→ השבוע בגליון: ← **אקטואלי:**

קנה עליית חמישי כדי לזכות בפרשת המן ואחרי ג' פסוקים קראו לאחר

עמ' ח' | עמ' ח'

חשיפה:

האור החיים הק:

הכנה למבחן האמונה

עמ' ב' | עמ' ה'

פניני אביר יעקב

עמ' ד' | עמ' ד'

הארבע ולקחו - הישועה שחיכתה בפנת הבית

עמ' ד' | עמ' ד'

דבר האמונה:

דרגות בעומק האמונה

השמים והארץ. ואחר שזוכה להמשיך את האמונה גם בעמק לבו אזי יוסיף עוד להשפיע את האמונה גם לכל האיברים, שתהיה אמונת ה' חדורה בכל אברי הגוף, לקיים את הכתוב (תהלים לה י) 'כָּל עֲצָמוֹתַי תִּאֲמַרְנָה ה' מִי כְמוֹךָ, שִׁירְגִישׁוּ כָּל אִיבָרָיו שְׁאִין עוֹד מִלְבָּדוֹ, כִּי יִדְעַת הַמָּוֶה וְהַלֵּב אֵין בָּהֶם דִּי כְמוֹ שְׂרֹאִים לִפְעָמִים כְּשֶׁמִּתְרַגֵּשׁ עַל הָאָדָם דְּבַר מְטִיל אִימָה וְאֵין אֲמוֹנָתוֹ עוֹמֶדֶת לוֹ לְהִישָׁאֵר בְּמִנּוּחַ הַנֶּפֶשׁ, וְרַק אִם עֲלֶה בִּידוֹ לְהִשְׁרִישׁ אֶת הָאֲמוֹנָה בְּכָל אִיבָרֵי גּוּפוֹ אִזְּאִי אֵין פֶּחַד וּמוֹרָא שׁוֹלֵטִים בּוֹ וְהוּא שְׁלוֹ וּבִטּוּחַ.

שלמות האמונה בקריעת ים סוף

ובזה מובן מה שנאמר עתה בעת קריעת הים 'וַיֹּאמְרוּ בְּה' וּבְמִשְׁחָה עֲבָדוֹ, כִּי תַחֲלֶה הִיתָה הָאֲמוֹנָה קְבוּעָה בְּמֶחֱ אֲבָל לֹא פִשְׁטָה בְּמַעֲשֵׂיהֶם, וְכִמּוֹ שֶׁאֲמַר מִשֶּׁה רַבְּנוּ (שְׁמוֹת ד, א) 'וְהָן לֹא יֹאמְרוּ, כִּי אֵין אֲמוֹנָתָם חֻזָּקָה כְּדִי לְשַׁלֵּט בְּכָל גּוֹפֶם, וְעַל זֶה הִשִּׁיב לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁבְּנֵי מֵאֲמִינִים בְּנֵי מֵאֲמִינִים, וּמַעַט מַעַט עֲלֵתָה בִּידָם לְהִמְשִׁיךְ אֶת הָאֲמוֹנָה גַּם בְּלֵב וּבִשְׂאֵר אִיבָרֵיהֶם, עַד שֶׁבְּקִרְיַעַת יָם סוֹף תִּפְשְׁטָה הָאֲמוֹנָה בְּקִרְבָּם בְּשִׁלּוּת וּמִסְרוֹ נִפְשָׁם לְהִכְנֹס לִים סוֹף בְּלִי מוֹרָא, וְעַל זֶה נֶאֱמַר 'וַיֹּאמְרוּ בְּה' וּבְמִשְׁחָה עֲבָדוֹ' בְּאֲמוֹנָה שְׁלֵמָה שֶׁאֵין לְמַעֲלָה מִמֶּנָּה.

(האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א - מילתא חדתא - אמונה וביטחון)

דרגות רבות יש לה לאמונה עד שתמלא את ישתו חייו והליכותיו, מוצאים אנו את הדברים בתורתנו הקדושה בעת קריעת ים סוף (שמות יד ל-לא) 'וַיֹּשְׁעַ ה' בַּיּוֹם הַהוּא וְגו' וַיִּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת מַצְרַיִם וְגו' וַיִּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה וְגו' וַיִּירָאוּ הָעָם אֶת ה' וַיֹּאמְרוּ בְּה' וּבְמִשְׁחָה עֲבָדוֹ, וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה וַיִּכּוֹת הַיָּם בְּכֹחַ הַיָּד הַגְּדוֹלָה, הָלָא כִּבְרָה בְּהִיּוֹתָם בְּמַצְרַיִם נֶאֱמַר (שם ד לא) 'וַיֹּאמְרוּ הָעָם, וְכִמּוֹ שֶׁדְּרָשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל בְּמִכִּילֵתָא (בשלה מס' דוה"י) שֶׁלֹּא נִגְאָלוּ יִשְׂרָאֵל מִמַּצְרַיִם אֲלָא בְּשִׁכְרָה הָאֲמוֹנָה שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיֹּאמְרוּ הָעָם, אִם כֵּן מָה בָּא הַכְּתוּב לְלַמְּדֵנוּ שְׁלֹאֲחַר 'וַיֹּשְׁעַ ה' בַּיּוֹם הַהוּא' וְגו' שְׂרָאוּ יִשְׂרָאֵל אֶת מַצְרַיִם טוֹבֵעִים, וְרָאוּ אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה, אִזְּאִי הִגִּיעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֲמוֹנָה בְּה' וּבְמִשְׁחָה עֲבָדוֹ, שֶׁנִּשְׁמַע מִזֶּה שֶׁעַד עַתָּה לֹא הִגִּיעוּ לָכֵךְ.

אמונת המוח והלב והאיברים

אולם כך יש לומר בביאורם של דברים, כי בעמק השגת האמונה נמצאים כמה מיני מדרגות, האמונה הראשונה היא אמונת המוח, למעלה ממנה היא אמונת הלב, דהיינו להמשיך את האמונה מידיעתה במוח להרגיש אותה בתוככי הלב שיהיו כל הרגשותיו מלאים באמונה בה', כי המרחק בין המוח והלב הוא כמו המרחק בין

אלא איתא בספרים הקדושים, כי מכת ירדת המן באותם הימים, יורד להם לישראל השפע עד הזמן הזה. ומסופר על הרה"ק רבי מנדל מרימנוב זיע"א שהיה דרכו בקודש לומר תורה הרבה בענין פרשת המן ולדורשה בכמה פנים, וביאר הנהגתו זו כי גם בימינו פרשת המן היא מקור השפע. אם כן עד היום הזה לוקטים בני ישראל את שפע המן דבר יום ביומו.

זהו גם הטעם למה שכתבו רבותינו הפוסקים (ראה פרישה אורח חיים סימן א סק"ד בשם הירושלמי, ועיין בית יוסף שם) שאמירת פרשת המן מסוגלת לפרנסה, כי שם ציוה ה' את ברכת הפרנסה עד העולם.

ועל כך אמר ירמיהו לישראל, כי לשוא ידאגו דאגת מחר, שכן בצנצנת המן שהניח אהרן הכהן למשמרת הוכנה כבר אז פרנסתם של עתה, ועליהם מוטל רק לשבת ולהגות בתורה בלא כל דאגה וטרדה.

ואכן, כל צורת ירדת המן היה מאת הבורא יתברך לבדו המאיר פניו לישראל וממציא להם את מזונם, והראה חיבה לצדיקים ליתן להם את המן עד לפתח אהלם, ואילו אחרים הוצרכו לילך מעט חוץ למקומם, ובזה ניכר לכל מצבו הרוחני של האדם, בהנהגה שמימית ומופלאת. וגם חלק זה של ההנהגה לא נועד לדור המדבר בלבד, אלא משם יורד כל השפע עד היום הזה.

(ענינים מאירות - להגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

ווארט מהאור החיים הק'

הכנה למבחן האמונה

דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁבּוּ וַיַּחֲנוּ לִפְנֵי פִי הַחִירָת בֵּין מִגְדַּל וּבֵין הָיִם וְגו' וְאָמַר פְּרָעָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל נִבְכִּים הֵם בְּאַרְץ וְגו' וְחִזְקֵתִי אֶת לֵב פְּרָעָה וְיִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם וְאֶכְבְּדָה בְּפָרְעָה וְגו' (יד, ב-ד).

מהלך נפלא ומיוחד אומר רבינו האור החיים הק' בנוגע לציווי שנצטוו בני ישראל קודם קריעת ים סוף: להראות לפרעה כאילו הם נבוכים בארץ ו'יסגר עליהם המדבר', כדי שעל ידי כך ירדוף פרעה אחריהם וה' יטביעו בים סוף.

שואל האור החיים הק': לשם מה נצרכה הַעֲרָמָה זו? מדוע היה צורך לגרום לפרעה לחשוב שהם סגורים במדבר כדי שירדוף אחריהם? הרי יכול היה ה' להכניס "רוח עוועים" בלב פרעה ובלב מצרים שירדפו אחרי בני ישראל גם ללא הערמות ותחבולות.

מצרים - 'המבלי אין קברים' וגו', ומוזה תקיש מה היו עושים זולת החזרה, והבין, "עכ"ל.

על משקל דבריו יש להמליץ את מאמר חז"ל (פסחים קיח, א): "קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף". אף על פי שאין לך אדם מאמין שאינו יודע שמזונותיו תלויים אך ורק בידיו של הקב"ה, מכל מקום כשמגיעה שעת המבחן קשה מאוד להתחזק בביטחון בפועל. הדבר דומה ל"קריעת ים סוף": אף שידעו מראש שהמצרים ירדפו אחריהם כחלק מתכנית מכוונת, בשעת מעשה הם נבהלו ונפחדו.

וכפי שסיים האור"ה, שאם לא היו יודעים מראש על המרדף היה מוראם ופחדם גדול עוד יותר - כך גם בפרנסתו של אדם: ראוי להתחזק במאמרי אמונה וביטחון עוד קודם הניסיון, כדי שבהגיע שעת המבחן יוכל האדם לעמוד כצוק איתן ולבטוח בצור עולמים.

ומחדש אור החיים הק': הערמה זו לא נועדה כלל עבור פרעה, אלא עבור בני ישראל עצמם - כדי לחזק את ביטחונם ושלא יפחדו מהמצרים הרודפים אחריהם. משום כך ציווה ה' את משה שיאמר לבני ישראל שהם הולכים לנקוט בתחבולה שתטעה את פרעה ותמשוך אותו למלכודת, שבה יטביעו כולם בים סוף.

וזה לשון האור"ה הק': "ודבר זה ירגישם ויעשה בהם רושם, כי הם הם העושים הכנה בהרגשה ועושה שחזרו לאחוריהם ולחנות במקום מיוחד שממנו יטעה פרעה לרדוף אותם, ובזה לא יפחד לבם, ובבואו יגל יעקב ישמח ישראל כי יחזה נקם באויביו".

ומסיים אור החיים הק' שאף על פי כן לא הועיל הדבר לחלוטין ובני ישראל פחדו: "ותמצא שאף על פי כן לא הועיל בהחלט. וצא ולמד מה שאמרו (בני ישראל) בראותו את

זמני כניסת ויציאת שבת קודש:	ירושלים	בני ברק	מי יורק	לונדון
מספת השבת	מספת השבת	מספת השבת	מספת השבת	מספת השבת
אילת השבת	אילת השבת	אילת השבת	אילת השבת	אילת השבת
כנסת חג	כנסת חג	כנסת חג	כנסת חג	כנסת חג
16:29	17:45	16:44	17:53	17:30
18:23	17:45	17:46	18:15	17:47

מחברים

העלון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

ניתן להשיג את הגיליון
מדי שבוע בכל סיניפי
"ספרי אור החיים"

ירושלים: ירמיהו 13 | שאולזון 49 | הפסגה 45 | בר אילן 4 | חבקוק 2 | בית שמש: שדרות האמוראים 63 | נחל יצנים 3 | יהודה הנשיא 6 | בני ברק: רבי עקיבא 152 | רבי עקיבא 68 | הרב שך 8 | אהרונביץ 12 | נחמיה 28 | כהנמן 64 | מודיעין עילית: שד"י יחזקאל 2 | חפץ חיים 8 | אלעד: יהודה הנשיא 94 | אשדוד: יהודה הנשיא 8 | אלעזר בן הורקנס 8 | ביתר עילית: הרן 9 | חיפה: מיכאל 27 | נתיבות: הרב"ם 10 | נתניה: 18 | פתח תקוה: רוטשילד 75

ספרי אור החיים
מרכז הספר והיהודי הגדול בעולם

לתגובות ולהצטרפות לקבלת הגיליון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

אני ה' רפאך:

הוא נלחם על אישור למומחה הגדול ונענה בסירוב, מבלי לדעת שדווקא ה"סיבוב" המתמשך דרך רופא הקופה הוא זה שיעניק לו תרופה ניסיונית ומצילת חיים. סיפור של השגחה מופלאה.

הסיפור שלי מתחיל בביקור אצל רופא משפחה. כאבים לא מוכרים שתקפו אותי הובילו אותי אליו. הרופא שלח אותי לבדיקות ולעוד בדיקות, והאבחנה הייתה קשה מאוד. בשלב הבא נכנסו עסקנים לתמונה, ואילו המליצו על הרופא המומחה ביותר בארץ. הרופא הזה אינו מקבל דרך הקופה, וכדי להיכנס אליו יש צורך בטופס התחייבות, מה שנקרא "טופס 17".

הגשתי בקשה לטופס 17, אבל בקופה סירבו לאשר התחייבות. "יש לנו רופאים משלנו שעוסקים בתחום", הם טענו. הם נתנו לי שם של רופא מטעם הקופה, בטענה שהוא מומחה בתחומי.

חזרתי ודיברתי עם יודעי דבר. רובם ככולם פסקו כי המומחה הגדול נמצא דווקא מחוץ לקופה, אבל במקרה שלי גם מחוץ לכיס. לא ראיתי שום אפשרות לשלם באופן פרטי בעבור הביקורים אצלו. אותו רופא. ניסיתי להפעיל פרוטקציות, לשלוח בקשות לוועדת חריגים, לשכנע את מנהל קשרי הקהילה שישכנע את ההנהלה, אבל כולם נעמדו בקשיחות אל מול בקשותי החוזרות ונשנות.

הסברתי שזה פיקוח נפש, הרי המסמכים מראים זאת שחור על גבי לבן עם חתימות כחולות ונוטפות דם, אבל לא היה עם מי לדבר. טופס 17 הם לא מסכימים לתת. "לך לרופא שלנו, ורפואה שלימה".

הייתה לי ברירה? הלכתי לרופא הבלתי מומלץ, והוא לקח את התיק שלי ברצינות. הורה מה שהורה, נתן מה שנתן, וידע בעצמו שאין ממש בכל הטיפולים האלו. למחלה המסוימת הזו לא נמצאה תרופה.

הוא ידע עוד משהו שרופאים אחרים לא ידעו, והוא שממש בימים אלו בהם אני מתמודד עם החולי, שוקדים על פיתוח תרופה למחלה שמופיעה בצורה הספציפית הזו. הוא בעצמו השתתף בקבוצת הפיתוח, וכאשר הגיע השלב שבו נותנים את התרופה לנסיינים, הוא כלל אותי בין משתתפי המחקר.

זה היה נס בפני עצמו, כי לפי כללי המחקר לא נותנים את התרופה למי שיש לו מחלות רקע, כדי שאם היא לא תעזור חלילה, לא יגידו שהיא לא הצליחה להועיל בגלל המחלות האחרות; אבל בסיעתא דשמיא, למרות התיק הרפואי הכבד שלי קיבלתי את התרופה, וזו אכן הייתה השליחה להציל את חיי!

חצי שנה לאחר מכן נכנסה התרופה לסל התרופות. אילו הייתי מחכה עד אז, מי יודע האם היה במי לטפל...

אני מודה לה' הטוב על המהלכים המופלאים שסובב בעבורי. בן אדם חושב שכולם נגדו, שלא מתחשבים בו ולא מרחמים עליו, בשעה שכל הקשיחות הזו שהקב"ה הכניס בלב הממונים, אינה אלא מקשה אחת של רחמים וחסדים, להחיש רפואה ומזור.

(גל' השגחה פרטית)

הנני ממטיר לכם לחם מן השמים:

ה"טועמיה" שהפך לשליחות של חסד: מה גורם ליהודי חשוב לצעוד באמצע הלילה עם מגש קוגל מהביל אל בית המדרש הסמוך, בדיוק ברגע שבו יהודי אחר התחנן לאות של קירבה מהבורא? עדות מכלי ראשון על השגחה פרטית מופלאה.

כך גם בייסורים: כשראיתי שהקב"ה דואג לי לקוגל שביקשתי, "לחומר ההרגעה", ידעתי שגם הקשיים האחרים של היום נובעים מתוך מידת הרחמים ואהבה. כאילו הקב"ה אומר לי: בני יקירי, אתה חייב לעבור את הניתוח הזה לטובתך, אבל אתה מבקש קוגל כדי להיטיב את לבך? מה השאלה! תקבל את זה על מגש!

מספר הר"ר לייבל פרענקל מלונדון הבירה: היה זה ביום רביעי פרשת שמות שנה זו, בבית הכנסת סאטמר בלונדון.

יום קשה עבר עלי, גדוש במאורעות מכבידים ומעיקים מכמה בחינות. התאמצתי מאוד להתחזק שהכול לטובה ואין עוד מלבדו. בשעות הערב הגעתי לבית הכנסת, ולאחר תפילת ערבית התיישבתי עם קבוצת חברים בשיחת מרעים של "אז נדברו איש אל רעהו", מנסה להתאושש מעט מתלאות היום. תוך כדי שיחה, הרגשתי פיזור דעת מלחץ ומועקה שאינה מרפה ממני. נשאתי את עיני למרום ואמרתי: "טאטע אין הימל, אחרי כזה יום קשה, מה שהיה מחיה אותי כעת זה צלחת עם קוגל תפוחי אדמה חם וטוב...". לא הייתי כה רעב; היה זה צורך נפשי עמוק שביקש מעט מרגוע לעצבי הרופפים בטעמו של קוגל חם ומשיב נפש.

החברים שישבו סביבי הביטו בי בתמיהה. השעה אחר חצות של סתם יום חול, מהיכן בדיוק יצנח עכשיו קוגל? אחד הנוכחים, ר' יואל ריינער הי"ו, אמר ספק ברצינות ספק בצניות: "ר' לייבל, אני יכול לעלות למטבח, להרתיח מים ולהכין לך 'לאקשן קוגל' (קוגל אטריות) מהיר". אני חייכתי ועניתי בביטחון: "אני ביקשתי דווקא קוגל תפוחי אדמה. והעיקר - לא ממך ביקשתי, אלא מאבא שבשמיים, הכול יכול!". חלפו שתי דקות. הדלת נפתחה לרווחה ובפתח הופיע הרה"ח ר' שלמה דוד שרייבער, בידיו מגש עם קוגל תפוחי אדמה רותח וערימת צלחות חד-פעמיות. הוא הניח את המגש על השולחן ואמר בחיוך: "אכלו ענווים וישבעו!". האברכים שמסביבי קפצו ממקומם בשאגה של תדהמה: "וואס טוט זאך דא! זה לא ייאמן!". מה פשר הקוגל הזה כעת? הן היום לא ליל שישי, ואף על יארצייט כלשהו לא שמענו היום!

[הרה"ח ר' שלמה דוד שרייבער הי"ו הוא יהודי תלמיד חכם חשוב בלונדון, בן אחר בן לשושלת ה"חתם סופר". לר' שלמה דוד יש "תחביב": בכל כמה חודשים הוא מסיים מסכת ומחלק מעדנים מעשי ידי כדי לשמוח את הלומדים. אבל עכשיו, בחצות הלילה, זה ממש לא הזמן שלו, וגם שום סיום לא נראה באופק].

ר' שלמה דוד התנדב להסביר: הוא עומד כעת בעיצומן של ההכנות לחתונת בתו, והוא עמל על הכנת "קוגל תפוחי אדמה" עבור ה"טועמיה" ושמחת השבע-ברכות, שעתידיה להתקיים שבוע ויום אחר כך. השעה היתה כבר 12:30 בלילה. על השולחן נותר חצי קוגל ריחני, רותח מהתנור. במקפיא לא נותר מקום, ור' שלמה דוד לא אבה להשליך את המאכל היקר. הוא מתגורר בבית מספר 61; ממש לידו, במספר 57, שוכן בית המדרש שבו אנו ישובים (סאטמאר 57). הוא עשה את מה שהיה עבורו מובן מאליו: צעד לבית המדרש לכבד את הלומדים.

רבי שלמה דוד שאל בתמיהה: "מה קרה היום שכולכם נרגשים כל כך מצלחת של קוגל?". האברכים מיהרו להסביר לו שרק לפני רגע הסתיים פה המשפט "לא ממך ביקשתי, ביקשתי מהקב"ה". "ההנך מודע לשליחות שביצעת זה עתה?", שאלו אותו בהתרגשות. עתה הגיע תורו של הר' שרייבר להתרגש. הסיכוי שהוא יכין קוגל באמצע הלילה בסתם יום חול, יגלה שאין לו מקום במקפיא, ויחליט להיכנס דווקא באותה דקה לבית המדרש שבו יהודי אחר ביקש בדיוק את המאכל הזה - הוא אפשרי.

קיבלתי לידי את צלחת הקוגל בתחושה מלטפת של בן שאביו דואג לו באופן אישי. המצוקות היומיומיות התרככו לפתע. נזכרתי בדברי חז"ל על יוסף הצדיק, שבעת שנמכר לישמעאלים, דאג הקב"ה שיהיה בשיירה ריח של בשמים. וכי אדם שנמכר לעבד מוטרד מהריח שבדרך? אלא, שכאשר המנתח דואג לחומרי הרדמה ולהרגעה, אנו יודעים שהחיתוך נעשה ממקום של חסד.

כך גם בייסורים: כשראיתי שהקב"ה דואג לי לקוגל שביקשתי, "לחומר ההרגעה", ידעתי שגם הקשיים האחרים של היום נובעים מתוך מידת הרחמים ואהבה. כאילו הקב"ה אומר לי: בני יקירי, אתה חייב לעבור את הניתוח הזה לטובתך, אבל אתה מבקש קוגל כדי להיטיב את לבך? מה השאלה! תקבל את זה על מגש!

נקודה נוספת שהפעימה אותי היא המחשבה על כך שהיהודי עמל על הקוגל וריסק את תפוחי האדמה שעות רבות קודם לכן. עוד בטרם החלו קשיי הצהריים שלי, הקדוש ברוך הוא כבר הכין את "תרופת ההרגעה" לבקשתי. הוא מקדים רפואה למכה, ועוד לפני שהאדם יודע בכלל על היום הקשה הממתין לו, אבינו הרחום דואג להכין את הנצרך כדי להקל עליו את הקושי!

(גל' בטחוני בצור)

קיבלתי לידי את צלחת הקוגל בתחושה מלטפת של בן שאביו דואג לו באופן אישי. המצוקות היומיומיות התרככו לפתע. נזכרתי בדברי חז"ל על יוסף הצדיק, שבעת שנמכר לישמעאלים, דאג הקב"ה שיהיה בשיירה ריח של בשמים. וכי אדם שנמכר לעבד מוטרד מהריח שבדרך? אלא, שכאשר המנתח דואג לחומרי הרדמה ולהרגעה, אנו יודעים שהחיתוך נעשה ממקום של חסד.

שמו מן... וטעמו כפיתח בדבש:

הוא שילם ביוקר כדי להביא "ארבעס" מיוחד מירושלים,
וגילה שהשליח מביא לו את המוצר שמיוצר ממש
ליד הבית שלו באשדוד.

סיפור מאלף עם מוסר השכל מרטיט - הישועה שלך
הרבה יותר קרובה ממה שאתה חושב.

שח הגה"צ רבי אלימלך בידרמן שליט"א: עובדא שמענו ממכירי
בעל המעשה, איש יהודי הדר באשדוד ומשמש כ'מגיד שיעור'
בישיבה חשובה בעיה"ק ירושלים, ובכל יום ויום הננו נוסע ברכבו
את הדרך הלוח ושוב. עם הזמן גלגלו לידו פרנסה נוספת מן השמים,
שהוא משמש כ'שליח' להעביר חבילות מאשדוד לירושלים וכן
להיפך, תמורת תשלום הוגן וזול.

באחד הימים פנה אליו ידידו ושכנו הדר באשדוד, וכה אמר לו:
"בחנות פלונית בעיה"ק ירושלים מוכרים 'ארבעס' אשר טעמם ערב
עד מאוד, חפץ אני לכבד דייקא בהם את השב"ק. על כן, עשה עמדי
חסד ואמת - אנא, מהיום והלאה קנה שם עבורי בכל יום חמישי
שתי קופסאות ארבעס ואשלם לך 40 שקל דמי משלוח". בשמחה
רבה הסכים המגיד"ש.

והנה, באותו זמן פנה אל המגיד שיעור' איש יהודי נכבד מבני
אשדוד המבשל ארבעס, והוא שולח למוכרם בכל הערים בארה"ק,
וביקש מה'מגיד שיעור' שיהיה שלוחו להעבירם לכמה וכמה חנויות
בעיר ירושלים, ואחת מהן לאותה חנות... מתוך זה הבין המגיד"ש כי
אותה חנות שיש לה ארבעס כל כך מיוחדים (לפי מחשבת אותו משלח...) אינם
אלא ארבעס הבאים מאשדוד ומוכנסים שם לתוך קופסאות
של אותה חנות...

מכיוון שכן, התחיל להשאיר אצלו לכתחילה כמות עבור אותו
יהודי, ובערב נתן לו מהארבעס שנתבשלו באשדוד ונשארו שם.
כעבור כמה שבועות, כשבא האיש לשלם עבור ה'משלוח', סיפר לו
המגיד"ש כי הוא פטור מלשלם, מאחר שלא הביאם כלל מירושלים
אלא הניחם לכתחילה בביתו... והכול היה רק דמיון גדול, כאילו
שאותה חנות מוכרת משהו שאין כמותם בכל העולם... ולמעשה,
המה באים משכנו הקרוב אל ביתו.

וכל אחד ילמד מכאן לעניינו, כי הנה אותו יהודי הכריז: "לארבעס
הללו אני נצרך!", הטריח את סביבתו, שילם ממון ודמים - וכל
כך למה? בכדי לקבל את הארבעס שכבר עמדו מוכנים לפניו
באשדוד... מדוע התעקש לקבל אותם דרך ירושלים? ולזה דומה כל
איש המדמה לומר: "משם ישועתי תבוא... כשיהיה לי דבר פלוני אז
ישתנה כל מצבי לטובה", או שהוא מצביע: "דווקא שידוך זה אני
רוצה, דווקא ישיבה פלונית אני חייב עבור בני, דווקא מקום עבודה
פלוני, פרנסה פלונית...".

וכל הרבה "דווקא" כיוצא בזה, ואינו יודע כי הכול מונח ומוכן
לפניו. הנח, הכנע עצמך, קבל באהבה הנהגת הבורא עמך, ואל
תעשה 'השתדלות' יתר על המידה, וכל הטובה והברכה תגיע אליך
עד פתח ביתך.

וביותר עומק נלמד, כי אותו 'משלח' היה בטוח שרק בזכות
השתדלותו המרובה זכה להשיג את הארבעס הטובים והמשובחים...
ולא שם אל ליבו כי ה'ארבעס' כבר היו באותו זמן מוכנים לו
ונמצאים לצידו, ולא היה צריך להרבות כל כך בהשתדלות מבוהלת
להשיג את צרכיו.

כיוצא בזה ייאמר לכל המשתדלים יותר מכפי המידה ו'נדמה'
להם שרק בכוח מעשיהם הצליחו, ולא ידעו ולא הבינו כי אשר נגזר
על האדם יגיע אליו גם ללא טירחא מרובה. ומכאן נלמד שלא להיות
משונה במעשיו, ועל אחת כמה וכמה שלא להורות לעצמו 'היתרים'
לעבור על רצונו יתברך בכדי להרוויח.

(גל' באר הפרשה)

קרבו לפני ה':

קיבל ירושת עתק והפך לפושט רגל, עד שגילה את המשפט
ששינה את חייו בעלון ישרן בבית כנסת.
סיפור מרטיט על הקשר שבין שמירת העיניים לפרנסה...

הייתה זו שעת ערב שגרתית כשצלצל הטלפון בביתו של ר' בנימין פ. בירושלים.
הוא הביט במסך בעיניים מופתעות; המספר שהוצג היה מספר מחו"ל. כשענה,
הופתע לשמוע עורך דין ממנהטן הרחוקה מבשר לו כי דוד של אביו נפטר ערירי,
והוריש לו חלק ניכר מרכושו.

ברגע הראשון נתקף הלם. עד עתה חי בפרנסה דחוקה, ומעולם לא דמיין שיהיה
בעל רכוש כה רב. כעבור זמן קצר החל לטפל בפרוצדורה, ונסע לארה"ב כדי
להשלים את ההליך. אחרי כמה שבועות קיבל את הטלפון הרשמי מהבנק: "היום
הועברו לחשבונך 4,618,000 דולר".

את השבועות שאחר כך הקדיש לבירור השקעות מניבות. הוא החל לטוס בין
יבשות העולם, מחלק את הונו בהשקעות
שונות במטרה להניב רווחים גבוהים ככל
האפשר. אלא שהרווחים התעכבו; במקום
אחד צצו קשיים, במקום אחר התברר
שמדובר בנוכל שנמלט, ובארץ שליטת
הוכבד נטל המס. הכסף החל להתנדף
מבין אצבעותיו.

בניסיון למזער נזקים, לוהה סכומי עתק
מהבנק ומשכן את רכושו, אך גם המאמץ
הזה עלה בתוהו. תוך תקופה קצרה
גילה כי הפך שוב לעני וחסר כל, בעל
חוב בקנה מידה אדיר. ביתו נמכר, נכסיו
הוצעו במכרז, והוא הפך לעני ואביון,
פושט רגל ופושט יד.

במסעו האחרון לאמריקה, בניסיון
להציל משהו מנכסיו האובדים, נכנס
לבית כנסת קטן לתפילת מנחה. שם
נתקלה עיניו בעלון שבת מיושן ובו ציטוט
שצמרר אותו: "יכול אדם להיוולד במזל
של עשירות ואף להיות עשיר, אך אם לא
ישמור את עיניו ולא יתנהג בקדושה -
עתיד הוא לאבד את נכסיו ולהפוך לעני
ואביון!"

המילים הללו הכה בו כבד. הוא נזכר בשנה האחרונה, כיצד במהלך מסעותיו
חובקי העולם איבד את שמירת העיניים שהיה זהיר בה כל חייו. הוא הבין כי
הפגיעה בקדושה היא שגרמה להתנדפות רכושו. בפינת בית הכנסת עמד שפוף
ובוכה, ועל אתר קיבל על עצמו קבלה חזקה: לשמור את עיניו מכל משמר ולחזור
לקדושתו הראשונה.

הוא יצא מבית הכנסת בתחושת התחדשות: "מעכשיו אני שומר על העיניים,
בכל מחיר ובכל תנאי". ואז, באופן מפתיע לחלוטין, התרחשה התפתחות עסקית
באחד מנכסיו השכוחים והמופסדים. הוא מכר אותו בהון עתק, השקיע בתבונה,
ואחרי תקופה שב והתעשר כמקדם.

את מכתבו, אותו שלח אל הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א המעיד על
אמיתות המעשה, הוא מסכם בהתרגשות: הוא זכה באושר רוחני ובעושר גשמי
כפול, רק בגלל שחזר לשמור על קדושת ראייתו.

עוצמת השפעת שמירת העיניים על הפרנסה מבוארת בחז"ל (יומא ע"ד). ככל
שיהודי סוגר את שערי עיניו ומאבטח אותן ממראות אסורים, כך נפתחים בפניו
שערי שפע. הברכה תלויה בשמירה, וכל השתדלות בפרנסה צריכה להיבחן בשבע
עיניים שלא תפגע חלילה בקדושת המבט.

(פניני פרשת השבוע)

פנינים על הפרשה:

שהאכילם את המן - לחם אבירים מן השמים, ללמדם כי העוסקים בתורה ושמים בה' מבטחם, לא יחסר להם דבר.

אין לחכות לקיבוץ ממון לעסק התורה

רבינו זיע"א (פיתוחי חותם, בשלה) מפרש את הפסוק האמור על דרך הרמז, על העוסקים בתורה ה' ומתפרנסים מידו הרחבה. ומודיע להם הקדוש ברוך הוא, כי כל העוסק בתורה צריך לבטוח בה' יתברך ולא להמתין שיהיה בידו ממון הרבה ורק אחר כך לעסוק בתורה. כי אם יהיה האדם להוט לקבץ ממון, ויחשוב בדעתו, כי רק כשיהיה לו ממון רב ומזונותיו יהיו מצויים בידו, רק אז יהיה ליבו פנוי לעסק התורה, סופו שלא יבוא לעולם לעסק התורה חלילה, וכמו שאמר התנא (אבות פ"ב משנה ד'): 'אל תאמר לכשאפנה אשנה, שמא לא תפנה'.

על כן ישים האדם בטחונו בה' מיד כשמתחיל ללמוד, ויזכור שהכל מאיתו יתברך, והעיקר היא עבודת ה', ואם יהיה לו צרכו מה טוב, אך גם אם יחסר לו, אשריו שזכה לעסוק בתורה. אך אם לא ילך בדרך זו, וימתין קודם לפרנסה, לא יוכל לעסוק בתורה!

בכל יום מזמין ה' את פרנסת עוסקי התורה

וזהו שנאמר כאן: 'הנני ממטיר לכם לחם מן השמים' - כלומר, הלחם בעולם מן השמים הוא, כי כל הפרנסה תלויה רק ביד ה' יתברך. ואם כן כל הטרחה היתירה שטורחים בני אדם בעולם לצבור להם עפרות כסף וזהב - לחינם היא. ואין בה כל תועלת, כי ה' הוא הממטיר את הלחם. ולכן אין להיות להוטים אחר הממון ולהרחבותו לצורך העתיד, אלא 'ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו', ויבטחו בה' שיזמן להם בכל יום את פרנסתם.

הנהגה זו, היא המוכיחה ועיני כל על דעתו הפנימית של האדם, והעושה כך ניכר בטחונו בה' לעיני כל. וזהו 'למען אנסנו' - כך ניתן לנסות ולבחון מי הוא הבוטח באמת. ומלבד זאת, רק הנהגה כך יבחן 'הילך בתורתו' אם לא' - כי רק בהנהגת הביטחון ניתן ללמוד באמת ולעסוק בתורה כראוי, ואם לא יבטחו האנשים בה', בוודאי לא יעסקו בתורה.

מאה ברכות בשבת קודש

ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' (טו, כה)

גם בשבת אין להפחית במאה ברכות

מעלת מאה ברכות בכל יום שגבה מאוד, אך גדולה מכך מעלת בשבת קודש. ועל כן, למרות שבשבת ישנן פחות ברכות בחפילות, מכל מקום יזהר האדם מאוד להשלימן גם בשבת, ולא ימנע טוב.

רבינו זיע"א (שערי תשובה, אות כא) כותב על כך, כי יש לזה רמז בתיבות 'מאה ברכות ביום', שהן עולות בגימטריא 'לשבת', לומר שגם ביום השבת יש להשתדל להשלימן.

מעלת מאה ברכות בשבת

רמז נוסף נמצא בתיבות 'השבת', שהיא ראשי תיבות 'שבת תברך המאה ברכות'. וכן יש לרמוז בלשון הפסוק כאן. ראשי התיבות 'משה אכלוהו היום' מרכיבות את תיבת 'מאה', וגם התיבות 'כי שבת' עולה בגימטריא 'מאה ברכות ביום' (732). נמצא, שבפסוק המדבר בשבת השבת, מתבארת מעלת מאה הברכות ביום, ומכאן שיש להזהר בהן מאוד מאוד, ולא להחסיר מהן גם בשבת.

על כן, יזהר כל אדם באמירתן, ובפרט בעל התשובה הזקוק לרפואה ולכפרת עוונותיו, כי על ידי שיבירך, גם הוא עצמו יתברך מן השמים, ועליו יקרא הפסוק (משלי יא, כו): 'וברכה לראש משביר'.

כפילות הפסוק ואמירת התרגום

ה' ימלך לעולם ועד (טו, יח)

ביאור טעם המנהג

נהגו ישראל לומר בכל יום ויום את פרשת שירת הים, בסיום 'פסוקי דזמרה' שבתפילת שחרית, ובכך הם מזכירים את חסדי ה' עימם מאז ועד עתה.

רבינו זיע"א (פיתוחי חותם, בשלה) מפרש את טעם המנהג לכפול את הפסוק ה' ימלך לעולם ועד, ועוד להוסיף עליו את לשון התרגום: 'ה' מלכותה קאם לעולם ולעלמי עלמא'. טעם כפילות אמירת הפסוק בתפילה, ושילושו באמירת התרגום, יתבאר לפי האמור בדברי רבותינו זכרונם לברכה (פרי עץ חיים שער הזמירות פ"ז), כי בשירת הים ישנן שמונה עשרה שמות הוי"ה, וחשובות לא ימצא כי אם על דרך זו של אמירת הפסוק שנים מקרא ואחד תרגום.

היה הוה ויהיה

טעם נוסף לתרגום הפסוק, משום שבלשון הקודש נאמר בלשון עתיד: ה' ימלך, ומשמע שעתה אינו מלך חלילה, לכן מדגיש התרגום ואומר כי מלכותו קיימת ועומדת, אלא שתתקיים לעולם ולעולמי עולמים, הרומזים להיות הוה ויהיה.

שבירת הסטרא אחרא בלשון תרגום

טעם שלישי יתבאר, לפי מה שנתפרשה השירה למעלה על ענין נצחון השכינה הקדושה וחילותיה על הסטרא אחרא ובנותיה, ובכל יום ויום באמירת השירה מתחדש עילוי השכינה, וממילא נשברת הסטרא אחרא. ובלשון התרגום נשבר מאוד כוחה של הסטרא אחרא, כפי הידוע שמשמע זה נתקן הקדיש בלשון ארמית, כדי לשבר שלשלאות של ברזל של הקליפות והסטרא אחרא.

בלשון התרגום נשברות הקליפות

והנה, ידוע כי לשון התרגום משפיל את הסטרא אחרא מאוד, וכמבואר בדברי הוזהר הקדוש (ח"ב דק"ט ע"ב): 'קדושתא דא, איהי סלקא בכל סטריה, לעילא ותתא ובכל סטרי מהימנותא. ותבא מנעולין וגושפנא דפרזלא, וקליפין בישין לאסתלקא בקרא דקדושא בריך הוא על כלא, ואנן בעינן למימר לה בלישנא דסטרא אחרא, ולאכתאב בחילא תקיף, אמין יהא שמייה רבא מברך, בגין דיתבר חילא דסטרא אחרא, ויסתלק קדושא בריך הוא ביקריה על כלא [קדושה זו אינה כשאר הקדשות שהם משלשים. אבל קדושה זו היא עולה בכל הצדדים, למעלה ולמטה ולכל צדדי האמונה, ושוברת מנעולים וחומות של ברזל וקליפות רעות להעלות את כבוד הקדוש ברוך הוא על הכל, ואנו רוצים לומר אותה בלשון של הצד האחר ולהשיב בכח חזק: אמין יהא שמייה רבא מברך, כדי שישתבר כחו של הצד האחר, ויתעלה הקדוש ברוך הוא בכבודו על הכל']'.

לכן בסיום אמירת השירה ואמרים את הפסוק המסיים אותה בלשון תרגום, כדי לעשות הרמה גדולה לשכינה ושבר לסטרא אחרא.

מוסרי פרשת המן

ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתו אם לא (שמות טו, ד)

התבוננות באוכלי המן מביאה לביטחון

לא קלה היא דרך הביטחון, ורבים המונעים את האדם מלבטוח בה' באמת. אך העצה הגדולה לזכות במידה זו, היא התבוננות בהנהגת ה' עם בני ישראל במדבר,

עצות וסגולות:

ענייני שבת קודש (ה')

בכל יום צריך לזכור את יום השבת

בכל ששת ימי החל צריך אדם לזכור יום השבת, כמו שכתוב (שמות כ ח) 'זכור את יום השבת לקדשו', דהיינו שיזכר השבת בכל יום ויום. ובה' יהיה נזהר בששת ימי החל להתעסק במצות ולהתרחק מן העבירות, כדי שתחול עליו קדשת שבת.

(מחשוף הלבן פרשת קדושים, ד"ה קדושים תהיו)

בכל יום יש הארה מתוספת נר"ן של שבת

ובכל יום ניום מימי השבת מקבל האדם הארה מתוספת נפש רוח נשמה שבא בשבת, וכך הוא סדרן, ביום ראשון בשבת נשארה באדם הארה מתוספת נשמה של שבת שעברה, וביום שני נשארה בו הארה מתוספת הרוח של שבת שעברה, וביום שלישי נשארה בו הארה מתוספת של נפש דשבת שעברה, וביום רביעי מקבל הארה מתוספת הנפש של שבת הבאה, וביום חמישי מקבל הארה מתוספת הרוח של שבת הבאה, וביום ששי מקבל הארה מתוספת נשמה של שבת הבאה, נמצא שלשה ימים הראשונים צריך שיכון להשאיר בו הארה מתוספת נפש רוח נשמה של שבת שעברה, ושלשה ימים אחרונים שקדם השבת צריך שיכון שיקבל הארה מתוספת נפש רוח נשמה של שבת הבאה.

(מחשוף הלבן שם)

יזהר בכבוד שבת, כי אז השכינה עולה

כתב בזהר הקדוש (ח"ב רד) כי בשבת קדש שכינה תתעלה ותתהדר ועולה במעלה יותר, ומצד מעלתה ומנוחתה בשבת נמשך לישראל בניה רוח קדשה (וזהר ח"א מה. ח"ב קלה). ולכן צריך האדם לזהר בשמירת שבת מפני כבוד שבת מלכתא, שיום זה הוא דגמת יום חפתה.

(גנוי המלך, תיקון התשובה אות ט)

כל אחד יכול לשמור שבת

והנה אין כל אדם זוכה לתורה ולמצעים טובים, באמת שבת קדש שנה לכל נפש כשנן כגדול שכן לזכור ולשמרו, לכן בעל התשובה הבא לתקן אשר עות צריך לשמר שבת כהלכתו לפי שבו עליו השכינה, ובה ונרצה לו לכפר עליו, ובא הרמז על נכון בראשית ראשי תבות 'בשבת שכינת אל רם תתעלה יותר'.

(גנוי המלך שם)

צריך לחזור ולטבול בשבת בבוקר

כתב רבנו הארי"ל ז"ל (שעה"כ ענין קבלת שבת), דבלייל שבת מקבל אדם תוספת נפש רוח וגשמה מצד הליילה, וביום מקבל תוספת נפש רוח וגשמה מצד היום, והיום עדיף מהלילה. ולפיכך כתב (שם דרושי קידוש ליל שבת), אף אם טבל בערב שבת יחזור ויטבל בשחרית, משום דקדשת היום עדיפא.

(גנוי המלך, תיקון השכינה אות נד)

צו השָׁעָה: שַׁבַּת 'בְּשַׁלַּח' - שַׁבַּת הַתּוֹסֵפֶת!

מצייתים להוראת מֶרֶן הַחֶפֶץ חַיִּים בִּסְפָרוֹ 'שֵׁם עוֹלָם' - וּמוֹסִיפִים קוֹדֵשׁ עַל הַחוּל

חיזוק בענין תוספת שבת

כה כתב מֶרֶן הַחֶפֶץ חַיִּים בִּסְפָרוֹ שֵׁם עוֹלָם (פרק ו):

"ראיתי באיזה קהילות קדושות שנתייסדו אצלם חבורות הנקראות בשם 'מזהירי שבת', והם מסבבין ברחובות ושוקים ע"ד סגירת החנויות ועל הדלקת הנרות שיהיה בזמנם, וכן ע"ד הטמנת התבשילים על מחרת ישגחו שלא יתאחרו בזה, וכן יסבבו בבתי מרחצאות לזרום שיצאו מבעוד יום וכיו"ב. "וכמה גדול זכות האנשים האלו, כי הם מזכים רבים במצווה קדושה כזו, ועליהם אמר הכתוב ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד, ובודאי זכות שבת יעמוד לימינם לעתיד לבוא להגן עליהם מכל רע ולזכות לחזות בנועם ה'. וכמה צריכין לשמוח אותן האנשים שזוכין לעסוק בעניין קדוש כזה, ומה נכון הוא שיתקבצו תמיד לטכס עצה איך להתנהג שלא ירפו ידיהם מזה, כי בעו"ה גדול כח היצר בזה. וטוב שיעשו חיזוק למצוה זו, ובעין שמצינו במסכת ר"ה כ"ג ע"ב שהיה עושה ר"ג סעודות גדולות לעדי החודש כדי שיהיו רגילין לבוא, ויחדו לזה פרשת בשלח שבה התחילה התורה לזרז לענין שבת..." עוד כתב שם: וגדול עוון חילול שבת מאד, ובעבור זה מצוי דליקות, כמאמרם אין הדליקה מצויה אלא במקום שיש בה חילול שבת, שנאמר וכו'. וטעם הדבר הוא, שכשם ששמירת שבת גורמת להתברך מה' ובא לידי עשירות, כמאמרם על הפסוק ברכת ה' היא תעשיר ואמרו במדרש דזו היא השבת, ששבת גורמת שפע בעולם. כן חילול שבת גורם להביא כליה בנכסיו פתאום, והיא הדליקה או שאר עניני הפסד כביזה וכיוצא בזה. והוא אחד מן הסבות שמצוי כיום שבעלי כיסין יורדים מנכסיהם בזמן לא כביר והוא מפני שבעונותינו הרבים נתרבה חילול שבת בעולם. וכל שכן אם נכסיו נתרבו על ידי חילול שבת גופא, בודאי יסובב איזה מאורע לבסוף ויכלו נכסיו פתאום, כי ממון כשר שבא לאדם הוא מאוצר מלכו של עולם שהוא מזמין לו זה, ולכן הוא שומרו מן המזיקין והפתאומיות שלא ילכו לטמיון, וכאדם שנותן מתנה לבנו הוא משגיח עליו שלא תתקלקל מתנה זו אצלו. לא כן ממון האסור שבא על ידי גזל וחמס או על ידי חילול שבת, אינו מאוצר מלך העולם כי אם שהאדם חוטף מעצמו, ולכן חל מן השמים אחר כך על זה כל המקרים והצרות ומכלים גם ממונו הכשר שיש לו מכבר, וכמו דם מקולקל שנתהווה בגוף האדם, כמה מצטער האדם בהקזת הדם וכיוצא בזה עד שיפטר מהדם הרע, דאינו יכול להפריש רק אותו בצמצום:

והוא מה שאמר הכתוב 'ברכך ה' וישמרך ואמרך חז"ל יברכך בממון וישמרך מן המזיקין, והיינו דהממון שבא מברכת ה' שהוא מברך אותו בו, הוא שומרו אחר כך מן המזיקין שלא יכלוהו אותו ואת מעותיו, מה שאין כן הממון שאדם לוקח מעצמו, דהיינו שהרויח אותו בזמן האסור או שהממון של אחרים, אינו שומרו כלל ועלול להיות הוא גם כן ניזוק על ידו, וכדכתיב עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו, והוא כולל שני אופנים, או שהממון נפרש ממנו, או שהוא מהממון, עיי"ש בהרחבה, עכ"ל עיי"ש באריכות.

הגה"צ רבי אלימלך בידרמן שליט"א: מחשבותיו של פרעה נכתבו בשירה כדי שנתבונן שאך כפסע היה בין בני ישראל למוות, והקב"ה לימד אותם ואותנו שהוא יכול להושיע גם באופנים שכלל לא עלו על דעתנו. לאחר מעשה התברר שכל המחשבות שפרעה חשב אודות מטרת הרדיפה שלו אחרי בני ישראל היו עורבא פרח, והרדיפה שלו הייתה לתכלית אחרת לגמרי: לקרב אותו אל עונשו.

יהפכו למתוקים! ועוד איך? על ידי שירוקו לתוכם עץ מר! שכך יקרה - הם כלל לא שיערו בדעתם.

על כן קרא שמה "מרה" דייקא, ללמדנו כי בכל עת צרה וצוקה לא צריכים לתת עצות לקב"ה איך לעזור ולהושיע. הקב"ה יכול להפוך את המר עצמו למתוק. לְגַלּוֹת לעינינו שמה שנראה לנו מר - הוא בעצם מתוק, אלא שהמתוק היה נסתר מעינינו בשל קוצר דעתנו. המקום נקרא "מרה" כדי שנוזכר לדורות שהמר בעצמו הוא מתוק. כשאדם רואה שנסתמו דרכי הישועה בפניו, הוא לא רואה מאין יבוא עזרו, לא רואה שום מבוא להצלתו - אל לו לאבד עשתונות, עליו להתחזק באמונה שאין מעצור לה' מלהושיע ברב או במעט. הקב"ה משדד מערכות וממתיק מר במר. הקב"ה יעזור גם לך, והישועה שלך ב"א תבוא.

מדוע נכתבו מחשבותיו של פרעה בשירת הים

בשירת הים נאמר (שמות טו, ט): "אֲמַר אֱוִיב אֶרְדֵּף אֲשִׁיג אֲחַלֵּק שָׁלָל תִּמְלָאֲמוּ נַפְשִׁי אֶרְיֵק חֲרָבִי תִזְרִישְׁמוּ יָדַי".

נשאלת השאלה: לשם מה צריך לכתוב בשירה מה פרעה, האויב, חשב בלבו לעשות לבני ישראל? בשירה צריך לכתוב איך נבקעו הים, איך בני ישראל עברו ביבשה, ואיך המצרים טבעו. למאי נפקא מינה מה פרעה חשב בליבו?

ובכלל, שואלים: למה הקב"ה סייע ביד פרעה לרדוף אחרי בני ישראל, וחסל אותו רק בים? למה הקב"ה לא עצר אותו מיד בהתחלה, שבכלל לא יוכל לרדוף אחרי בני ישראל?

התשובה היא, אותו יסוד שאמרנו: הקב"ה רצה להראות לעם ישראל שאין לו צורך לעצור אותו שם. בכוחו להמתיק מר במר. הוא יבוא אליכם ושם תהיה הישועה! הוא יגיע לים, ותהיה במצב שנראה כאבי אבות המרה, שיא הצרה, אין לאן לברוח! פרעה מאחורה והים מקדימה... ודווקא שם, במצב הזה, תבוא הישועה הגדולה. דווקא במקום שנראה הצרה הכי גדולה, במקום שנראה שאין שום פתח הצלה - שם יהיה פתח ההצלה: הים ייבקע, עם ישראל יינצלו והמצרים ינוסו לקראתו ויטבעו.

לעולם אין מעצור ביד ה' מלהושיע!

וַיֵּבֹאוּ מִרְיָהּ וְלֹא יָכְלוּ לְשַׁתּוֹת מִיַּם מִמֶּנָּה כִּי מָרִים הֵם עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ מֶרֶה (טו, כג).

שח הגה"צ רבי אלימלך בידרמן שליט"א: התורה מספרת, שכאשר בני ישראל הגיעו למרה, ולא יכלו לשתות את המים שהיו מרים, הקב"ה הורה למשה להשליך עץ לתוך המים - "וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם" (שמות טו, כה).

חז"ל (תנחומא פרשת בשלח יח) אומרים שהעץ הזה היה עץ מר, ולמרות זאת המים הומתקו מכותו, וזה לשונם: "אמר רבי ישמעאל: ראה מה גדולים נסים של הקדוש ברוך הוא! בשר ודם במתוק מרפא את המר, אבל הקדוש ברוך הוא במר מרפא את המר".

התורה הרי היא נצחית, תקפה לדורי דורות, והיא באה ללמד אותנו יסוד גדול וחשוב לחיים: רבים נמצאים ומתחבטים במסע הזה שקוראים לו "מרה", לא עלינו. לפעמים הם נאלצים להתעכב תקופה ממושכת במסע הזה, מרגישים כי "באו מים עד נפש", בבחינת "וְלֹא יָכְלוּ לְשַׁתּוֹת מִיַּם מִמֶּנָּה כִּי מָרִים הֵם".

מלמדת אותנו התורה: אל ייאוש! צריך לדעת להתחזק! "וַיִּזְרְהוּ ה' עֵץ וַיִּשְׁלַךְ אֶל הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם". מה התברר? העץ הרי היה מר, וכיצד הוא המתיק את המים? על כרחך, כך התגלה, שהמים היו בעצם מתוקים, אלא שהמתקות הייתה נסתרת, עד שהקב"ה גילה את מתקיותם.

יהודי צריך לדעת שגם במצב של "מרה" - המים בעצם מתוקים, אלא שהמתקות מוחבאת. לעת עתה עדיין הוא לא רואה זאת, אבל יגיע זמן שיבין ש"כל מאן דעביד רחמנא - לטב עביד", והמתקות בסופו של דבר תתגלה. יש שואלים מדוע קראו למקום "מרה"? היה צריך לקרוא לו 'מתוקה' על שם הנס שהמתקו המים?!

אמר על כך הרבי רבי יחזקאל מקוזמיר זצ"ל: אם נדמיין לעצמנו מה הלך שם, הרי היהודים זעקו בקול בוכים: 'אוי! המים מרים! אי אפשר לשתות אותם, אנחנו עומדים למוות! אבינו שבשמיים, אנא! שלח לנו מים מתוקים'. ומה הם חשבו? איך יגיעו לכאן מים מתוקים? הקב"ה בודאי יעשה נס כזה או אחר, ויגיעו מים...

אבל, סביר להניח, שעל דבר אחד הם לא חשבו: שהמים המרים האלו

מחשבותיו של פרעה נכתבו בשירה כדי שנתבונן שאך כפסע היה בין בני ישראל למוות, והקב"ה לימד אותם ואותנו שהוא יכול להושיע גם באופנים שכלל לא עלו על דעתנו. לאחר מעשה התברר שכל המחשבות שפרעה חשב אודות מטרת הרדיפה שלו אחרי בני ישראל היו עורבא פרח, והרדיפה שלו

הייתה לתכלית אחרת לגמרי: לקרב אותו אל עונשו. טוב לחסות בה! עלינו לשים את מבטחנו בו, ולזכור שגם במצב שנראה הגרוע ביותר - גם שם אין מעצור בעדו מלהושיע.

(מתוך הספר 'הטוב הטוב הטוב')

הגאון רבי חזקיהו יוסף קרלנשטיין שליט"א: הפרופסור נעלב מהשאלה, וענה בשחצנות: "אינני מבין בדברים כאלה עמוקים". - "אם ברפש של בעלי חיים אינך מבין, אז בעומק דרכי יתברך אתה כן רוצה להבין?" הטיח בו המלצר, והאיש נאלם דום.

מהמסמכים. היה קשה מאד לזהות את מה שהיה כתוב בהם, אבל זאת הם ראו בבירור, שהם כתובים בשפה הגרמנית. ואז, הוא ממשיך ומספר ביומן, קיבלתי הוראה מהפיקוד העליון, שהצוללת שלי תלווה את הספינה, ותגן עליה מתוקפים ואויבים עד אוסטרליה. והוא מסיים: "שמחתי שלא פגעתי באחיי הגרמנים, לויתיי אותם עד אוסטרליה".

זה פשוט לא יאומן! החתול שומר על השמנת... כמו שמשה גדל בארמון של פרעה בעיצומם של ימות הזוועה, כמו כן השטן הגרמני ליווה ספינת יהודים עם הצוללת שלו.

בהמשך, הוא מספר, השבויים הורדו באוסטרליה, והאונייה, עם המלחים, חזרה ריקם לבריטניה. "אז קלטתי שבאמת הייתה זו ספינה בריטית. אלא שהם הצליחו לעבוד עלינו, וזרקו לים סתם מסמכים כתובים בגרמנית במטרה להטעות אותנו. דיווחתי למפקדה וקיבלתי הוראה חד משמעית לשלוח פגז. הפגז הזה לא החטיא. לא נשאר זכר לספינה הזו".

הוא אשר אמר הסמ"ג: "יחשוב כי הכל לטובתו, ולטובתו השתנו ענייניו!" זה פשוט לא יאומן. ארבעים שנה מסתובבים אותם שבורי לב עם השאלה המציקה: "על מה ולמה לקחו לנו את המסמכים והזיכרונות? וכי גם זה היה חסר לנו?"

עלינו לזכור: אין לנו את הרדאר לקלוט חשבונות שמים!

החסד של "היד הגדולה"

כלפי מה הדברים אמורים?

בקריעת ים סוף התורה הקדושה אומרת (יד, י): "וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵעַל שְׁפַת הַיָּם" ובפסוק הבא (לא, א): "וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם". נשאלת השאלה, מה פשר הכפלות, פעמיים "וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל"? ואם תאמר שהפעם הראשונה מוסבת על הניסים שאירעו בקריעת ים סוף, והפעם השנייה על הניסים שאירעו במצרים, בעשר המכות - עדיין יקשה: מה פתאום נזכרו ישראל עכשיו, בקריעת ים סוף, בניסים שקרו במצרים? תגידו תודה על הניסים שאתם רואים עכשיו, מה אתם נזכרים עכשיו בעשר המכות?

אח! שָׁמְעוּ וְחַי נַפְשָׁם:

בפרשת שמות נאמר (ה, יד): "וַיֵּכֶן שְׁטָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שָׁמוּ עֲלֵהֶם נִגְשֵׁי פָרְעֹה", והם תוקפים את משה וגוערים בו: "יֵרָא ה' עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט אֲשֶׁר הִבְאִשְׁתֶּם אֶת יְיָהוָה בְּעֵינֵי פָרְעֹה וּבְעֵינֵי עַבְדֵּי לָתֵת חֶרֶב בְּיָדָם לְהַרְגֵנוּ".

אומר על כך המדרש (שמות רבה ה, כא): "אמרו לו: למה אנו דומים? לשה, שבה הזאב ליטול אותה ממנו, ורץ הרועה אחריה להצילה מפי הזאב. בין הרועה ובין הזאב נבקעה השה. כך אמרו ישראל למשה: מבינך לבין פרעה אנו מתים".

הקנטור שלהם היה כל כך חזק, עד שהצליח לזעזע את משה! הוא שב מיד לקב"ה, ואומר לו: "ה', לָמָּה הִרְעָתָה לָעַם הַזֶּה לָמָּה זֶה שְׁלַחְתָּנִי. וּמָאֵז בְּאֵתִי אֶל פָּרְעֹה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הָרַע לָעַם הַזֶּה וְהִצַּל לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמְּךָ". ממשיך המדרש ואומר: באותה שעה ביקשה מידת הדין לפגוע במשה, ומכאן נטל משה את הדין שלא יכנס לארץ.

ולא זו בלבד אלא דבריהם של השוטרים גרמו לכל העם לקנטר ולהתלונן, ועד כדי כך שהם התלוננו על הנס שאירע לבתיה בת פרעה, שידה התארכה לפי דעה אחת ששים אמה ולדעה אחרת מאתיים אמה, מאה מטר. כל הכבוד לך על טוב לבך כלפי הבובלה הקטן, אבל עכשיו - שעשו לך נס - זה על חשבוננו! בגלל בתיה אנחנו נמות על ידי פרעה - "לָתֵת חֶרֶב בְּיָדָם לְהַרְגֵנוּ". בשביל מה היה צורך בנס של היד הגדולה הזאת?

תקופה ארוכה עוברת, ורק עכשיו הם מבינים איזו הצלה ואיזה חסד נגרם להם על ידי אותה יד גדולה שהתארכה. בקריעת ים סוף, כשעם ישראל רואים את המצרים מתים על הים, ומבינים שהם ניצלו באופן סופי - אז הם מודים לה' לא רק על הניסים שאירעו בקריעת ים סוף, אלא גם "וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם" - לא על עשר המכות, אלא על היד הגדולה שהתארכה מאה מטר. היד הגדולה הזו - היא שהצילה אתכם ממוות! (הגאון רבי חזקיהו יוסף קרלנשטיין שליט"א - דורש טוב)

אין לנו כלים לדעת חשבונות שמים

וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵעַל שְׁפַת הַיָּם. וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם (יד, ל-לא)

הנושא שבו אני רוצה לעסוק נוגע לכולנו.

כולנו עוברים במהלך החיים זמנים קשים, קשיים וניסיונות, ובלב מציקה שאלה: על מה ולמה עשה ה' לי ככה?

אפתח בסיפור: אחרי אחד הפיגועים שאירעו בירושלים על ידי ערבים מתאבדים ימ"ש, התקיימה אסיפת רבנים באחד מבתי המלון בירושלים. לפתע, בעיצומה של האספה, התפרץ לחדר פרופסור, והחל מנבל את פיו על בורא עולם. היו לו עליו שאלות...

היה שם מלצר מסורתי, יהודי פשוט. הוא פנה לפרופסור ושאל אותו: "אולי יספר לי מעלת כבודו מה אוכלת פרה?"

"חציר", השיב הפרופסור.

"ומה אוכלת כבשה?" הוסיף המלצר לשאול.

"גם היא אוכלת חציר".

"ומה אוכלת העיזה?"

"חציר", השיב הפרופסור בגאווה. הוא בקי ברזין עילאין.

"התוכל להסביר לי", שואל אותו המלצר, "אם האוכל שווה אצל כולם, מדוע הצואה שלהם שונה אחת מהשנייה?"

הפרופסור נעלב מהשאלה, וענה בשחצנות: "אינני מבין בדברים כאלה עמוקים".

"אם ברפש של בעלי חיים אינך מבין, אז בעומק דרכי יתברך אתה כן רוצה להבין?" הטיח בו המלצר, והאיש נאלם דום.

המסמכים שהצילו

רבי שמשון פינקוס זצ"ל סיפר מעשה נורא:

הייתה קבוצה של ארבע מאות בני אדם שהצליחו לברוח מידם של העמלקים, ובחסידי שמים, באמצע המלחמה, יצאו מגרמניה לכיוון אנגליה. הבריטים חשדו בהם שהם מרגלים של הגרמנים, ושלחו אותם באוניית משא לאוסטרליה.

דא עקא, מי ינהיג את האונייה בשעת מלחמה? לצורך זה, הבריטים שחררו מהכלא מלחים פושעים והם אלו שהנהיגו את האונייה

בלב ים, בדרך מבריטניה לאוסטרליה, המלחים תפסו את היהודים ושדדו מהם את כרשם. לקחו להם את כל מה ששווה, ואת היתר השליכו לים, כולל כל המזכרות החשובות, במטרה להשפיל אותם. השבויים - שגם ככה היו מושפלים, חשו שבורים ורוצצים. הרהורים נוגים עלו בלבם: עד שכבר שרדנו את אימי המלחמה, על מה ולמה עשה ה' לנו ככה!?

אחד מבני החבורה ניסה להתחזק בעצמו, ולחזק אחרים, והקריא להם את דברי הסמ"ג (עשה י): "מצות עשה לצדק הדין על כל מאורע, ויחשוב כי הכל לטובתו, ולטובתו השתנו ענייניו".

אם יש עוגמת נפש במשפחה, אם הפרנסה בשפל, או השידוכים תקועים ולא מתקדמים, אין נחת, בקיצור כל אחד עם נגיעי לבבו, ייסורי הגוף ונפש - אומר לנו הסמ"ג: "יחשוב כי הכל לטובתו, ולטובתו השתנו ענייניו".

אנחנו שומעים את הדברים, וחושבים: וכי הסמ"ג רוצה שנדמיין דמיונות? איך הכל לטובתנו? אבל אם כתוב בסמ"ג שזו מצות עשה מהתורה, הפשט הוא שזוהי האמת, גם אם לא נראה כך.

ארבעים שנה מאוחר יותר, יהודי קנה בית בגרמניה. באחד הימים טיפס לעליית הגג, לבוידעם, ומצא שם יומן. הוא עלעל בדפיו והתברר שהמוכר הגרמני שמכר לו את הבית, היה קצין בצוללת בתקופת מלחמת העולם השנייה, וביומן הוא מספר, שבתאריך מסוים נקלט ברדאר שלו שאוניית מסחר בריטית מתקרבת לאזור. "קיבלתי הוראה לשלוח פגז. יריתי - אך החטאתי את המטרה. שלחתי סירה לאזור, לבדוק מקרוב מה קורה שם, והם דיווחו לי שמצאו על המים חפצים ומסמכים רבים. הם משו מהמים כמה

השבוע במדור:

קנה חמישי בפרשת בשלח כדי לזכות בפרשת המן ואחרי ג' פסוקים קראו לאחר | הרוצה לאכול תפוח ואבוקדו ושניהם חביבים עליו בשוה, על איזה מהם יברך | חוזה שכירות לפטור חששות של תשלום חשבונות שאינם על שם השוכר

הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א רבה של שכונת רמת אלחנן בבני ברק

ארכיון 'עוז והדר'

נדר, בזה יתכן שאדם נאמן לומר שהוא התכוון לנדר בגלל שחשב שהוא יקבל את העליה של פרשת המן.

והנה יעוין במשנה הלכות (ח"ה סימן שד) שנשאל בדבר ראובן שקנה עליה בבית המדרש בסך גדול, וצוה להגבאים לקרוא את חבירו לעלות לתורה, כי רצה לכבד את שמעון חבירו, ושמעון יצא מביהמ"ד, ושוב לא כיבד לאדם אחר, והגבאים קראו לו, ועלה לתורה, כיון שלא אמר להם את מי לקרוא. ועתה טוען ראובן שאינו רוצה לשלם עבור העליה שקנה.

והשואל רצה להביא ראיה שראובן פטור, מדברי המגן אברהם (סימן שו ס"ק טו) שהביא את דברי היש"ש (פ"ה דביצה) דהכרות המצוות מי שיתן יותר הוא יזכה בה, דמי למקח וממכר, והיה נראה לאסור בשבת, אם לא שנאמר שאין שייך מקח וממכר בדבר מצוה כי אם בחפץ הנקנה, וכל זה כתב רק ליישב את המנהג בדוחק, יעו"ש. ומדכתב היש"ש שאין שייך מו"מ בדבר מצוה, משמע דאין זה בכלל מקח כלל, ולפי זה בנידון השואל, אינו חייב לשלם.

ודחה המשנה הלכות טענה זו, מפני שכוונת היש"ש דאין שייך מו"מ בדבר, היינו דלענין מה שגזרו חז"ל על מקח וממכר בשבת, לא גזרו אלא על מו"מ בחפץ הנקנה, אבל הקונה מצוה בשבת, לא שייך ביה מו"מ ולכן לא גזרו בו חז"ל, אבל פשוט דקנין ודאי שייך במצוה. וגם על זה יצא המג"א לחלוק על היש"ש וס"ל דגם במצוות שייך מו"מ, ולא נחא ליה בהתיירא של היש"ש. ולכן הביא המגן אברהם את מנהג חסידי אסטרייך, דכל מה שהוציאו מפייהם היו נותנים לצדקה, ואפילו קנה חבירו המצוה, וזה ודאי לאו דרך מו"מ הוא, וכה"ג לכו"ע לא הו"ד דרך מו"מ. והביא עוד ראיות לסתור את ההיתר של היש"ש אלא דגם במצוות שייך מו"מ, וממילא היה צריך להיות אסור למכור בשבת. אבל פשוט שאם קנה בשבת לכו"ע מקחו מקח. וממילא אין סיבה שהקונה לא ישלם על העליה, יעו"ש.

ואם כן יתכן שהוא הדין בעניינו, מכיון שהקניה היתה בדרך של מו"מ, הרי העליה שייכת לקונה, ויש לו זכות למכור אותה וכמו שהבאנו בחשוקי חמד עמ"ס יומא (דף לח ע"א בענין קנה עליה בחמישים שקלים וניסה למכרה בחמש מאות) בשם מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ואם כן לא יוכל הקונה לטעון, שהתכוון לקנות רק בגלל שחשב שיקרא את פרשת המן, מפני שדברים שבלב אינם דברים, ואף טענת דמים מודיעים, כתבנו שצ"ע אם יכול לומר בעליות. אמנם אם החיוב הוא רק משום

נמשלו לתפוח, אכן יש מקום לספק זה בשאר פירות כמו אגס ואבוקדו.

קנה חמישי בפרשת בשלח כדי לזכות בפרשת המן ואחרי ג' פסוקים קראו לאחר

שאלה: מעשה שהיה בביכנ"ס, שראובן קנה בדמים מרובים

חמישי בפרשת בשלח, מטרתו היתה לשם סגולה בפרנסה, כי היא פרשת הורדת המן לעם ישראל, והנה הגבאי העלה את ראובן לחמישי, אך אחרי ג' פסוקים, סיים הבעל קורא כי הגבאי החליט להעלות אחר לפרשת המן. התלונן ראובן, ואמר קניתי חמישי כדי לזכות בפרשת המן, והנה הגבאי החליט להעלות אחר לפרשת המן, ואין אני צריך לשלם לבית הכנסת את אשר התחייבתי. לעומתו טוען הגבאי, לא התחייבתי למכור לך פרשת המן אלא חמישי, ואכן העליתי אותך לחמישי?

תשובה: הנה לכאורה היה מקום לחלק בין בית כנסת שרגילים להוסיף בו עליות, לבית כנסת שלא רגילים להוסיף בו עליות. דאם רגילים להוסיף עליות, הרי שמי שקנה את העליה, לא יוכל לטעון שהוא חשב שיקראו את פרשת המן, דהיה לו להעלות על דעתו שיוסיפו עוד עליה, ומדשתק, איהו דאפסיד אנפשיה. אמנם אם לא רגילים להוסיף עליות, אלא שמפני שבשבת זו היו הרבה חיובים בבית הכנסת, והיה צורך להוסיף עליה, בזה יש לדון אם יכול הקונה לטעון ששילם הרבה כסף רק בגלל שרצה לעלות לפרשת המן.

והנה היה מקום לומר שהדמים מודיעים, דהיינו שאם ניכר מהסכום ששילם שברור שרצה לשלם סכום זה רק על עליה זו, צודק העולה. אך יתכן שאין לומר סברא זו, שהרי כתבו התוס' בבבא בתרא דף סא ע"ב (ד"ה שמע מינה שירי שיר) שבקרקע לא אמרינן שדמים מודיעים, דפעמים קונה אדם קרקע הרבה יותר ממה שהיא שוה, יעו"ש. ואם כן יתכן שהוא הדין בעליות, דפעמים אדם משלם הרבה כסף על עליה לשם שמים, או מכל סיבה אחרת, וקשה להביא מזה ראיה.

והנה יש לדון מצד מה הקונה חייב לשלם את דמי העליה, האם הוא מדין נדר, או מדין מקח וממכר, דאם הוא מקח וממכר רגיל, צ"ע אם יוכל לטעון שקנה את העליה רק בגלל שחשב שיקרא את פרשת המן, מפני שדברים שבלב אינם דברים, ואף טענת דמים מודיעים, כתבנו שצ"ע אם יכול לומר בעליות. אמנם אם החיוב הוא רק משום

הרוצה לאכול תפוח ואבוקדו ושניהם חביבים עליו בשוה, על איזה מהם יברך

שאלה: הגישו לו תפוח ואבוקדו ושניהם שלמים, ושניהם חביבים עליו בשוה, איזה מין קודם, שעליו יברך?

תשובה: שאלה זו שאל הגאון ר' אברהם גניחובסקי זצ"ל בסעודת שבע ברכות, והשיב שיברך על התפוח, והטעם, שבשו"ע (או"ח סימן קסח ס"ב) נאמר אם ב' שלמות ממין אחד, אחת גדולה ואחת קטנה מברך על הגדולה. הרי שאחד מדיני קדימה הוא להקדים את הגדול. ולפי זה אמר הגר"א גניחובסקי, שאמנם מבחוץ שניהם נראים שווים, אולם גרעין האבוקדו הוא גדול וממעיט את הפרי, א"כ יוצא שהתפוח הוא גדול ביחס לאבוקדו ויש להקדים ולברך עליו.

ויש להעיר שבמשנ"ב (סק"י) כתב שם שדוקא כשהיו שניהם שווים ביופי. אבל אם אחד יפה יותר, אף שהשני גדול יותר, מברך על היפה ולא על הגדול, ורואים מכך, שהעיקר בברכה אינו מה שאוכל אלא היופי החיצוני, משום שהוא גורם להתפעלות ולתוספת ההודאה לבורא עולם. כמו שמצינו לגבי נטילת לולב (סוכה דף לו ע"ב) שבברכה מזכירים רק את הלולב משום שהוא הגדול בין הד' מינים. ולכן אין להתחשב בגרעין האבוקדו הממעט את בשר הפרי, וחשיבותו של האבוקדו איננה פחותה מחמת הגרעין הגדול.

אולם יתכן שהאוכל את התפוח עם קליפתו יעדיף את התפוח, וזאת משום שהאבוקדו אינה נאכלת עם קליפתה, וצריך לקלפה, ונחלקו הפוסקים כאשר צריך לקלף פרי מתי יקלפנה, בבאר היטב (סימן רב סק"א) הביא בשם השל"ה [וכתב כן על פי סברת הספר חסידים (סימן תתמט)] שיברך קודם הקליפה בשביל מעלת השלם, [חוץ מפרי שיש חשש שהתלע], ואין לחוש להפסק בין הברכה לאכילה, אולם בשל"ה (שער האותיות, קדושה כלל ה סימן ד) כתב שיקלף קודם שלא יהיה הפסק בין הברכה לאכילה, וכן כתב בשערי תשובה (סק"א) שיברך לאחר הקילוף, וכיון שהקליפה אינה ראויה, עדיין מעלת שלם עליו. וא"כ כיון שיש בזה מחלוקת הפוסקים איך לנהוג, עדיף לברך על התפוח.

עוד יעוין בכף החיים (סימן ריא סק"י) שכתב לחדש שכאשר יש לפניו ב' פירות וברכותיהם שוות ואין בהם מין ז', אם יש בהם ממין שנשתבחו בהם ישראל כגון אגוזים ותפוחים [וכמ"ש אל גנת אגוז ירדתי, כתפוח בעצי היער] יש להקדימם, יעו"ש. ולדבריו בעניינו יקדים את התפוח מפני שישאר

הגאון רבי פנחס וינד בעמח"ס ברית פנחס ראש בית ההוראה לענייני רבית

ארכיון 'עוז והדר'

שלישי, כמו שמצוי פעמים שחלק מן החשבונות עדיין רשומים על שם בעליו הקודמים של הדירה או על שם שוכר קודם, ואז נמצא שמי שמקבל את החשמו' וכדו' מן החברה הוא האדם השלישי והוא זה שחייב לחברה, והאדם השוכר בעצם משתמש בשלו וחייב לו, וא"כ לא יעזור מה שהשוכר עושה היתר עיסקא עם המשכיר.

ולזה יעזור שהשוכר ידאג שיוסיפו בחוזה שהוא קונה את כל השימושים של הדירה כולל חשמו' מים גז וטלפון מאת המשכיר [עכ"פ אותם דברים הרשומים על שם אדם שלישי], והתשלום הוא מה שהוא ישלם עבור הדברים לחברה, ומעתה יועיל ההיתר עיסקא שעושה עם המשכיר עבור תשלומים אלו [כשיש לשוכר נכס אחר או עסק].

והיינו באופן שיש רשות לבעה"ב להשתמש בשירותים אלו, ואז גם יכול למכור אותם לשוכר שלו. ובאופן שאין לו רשות שימוש, וכגון שהשוכר הקודם שהחשבונות רשומים על שמו אינו מסכים שישאירו את החשבון על שמו, י"ל שמוטל על שוכר החדש להעביר את החשבון על שמו כי הוא המשתמש בשירותים, ונמצא שמשמש בשירותים השייכים לשוכר הראשון ללא רשות והרי יש כאן גניבה, ובגניבה אנו נוקטים שאין איסור רבית להוסיף על הגניבה. [ובדרכ"כ השוכר מעביר את החשבונות על שמו, שכן הדרך שכל שוכר מעביר אותם על שמו, ואף אם תמצא לומר שעל בעה"ב מוטל להעביר את החשבונות על שמו, והוא זה שגונב מן השוכר הראשון, סוף סוף השוכר החדש משתמש בדבר גנוב, והוא זה שעושה את מעשה הגניבה, ובמעשה גניבה אין איסור רבית].

אמנם נראה שמעתה בעל הדירה יצטרך הית"ע עם מי שרשום על שמו, ואף שהשוכר משלם זאת ולא בעל הדירה נמצא שאינו מיד לזה ליד מלוה, אין זה היתר, מאחר שהשוכר משלם זאת מחמת חיובו לבעל הדירה נמצא התוספת רבית משולם ע"י בא כוחו של בעל הדירה והוא כמו שהוא משלם זאת למי שרשום על שמו, וצריך לעשות היתר עיסקא ביניהם.

ה. ולכן כדי שבעתיד לא יגיעו לחששות כאלו, יש להציע להוסיף בכל חוזה של מכירת דירה או השכרת דירה, שכל התחייבויות ממוניות שבין הצדדים [אף העתידיים] הקשורים לדירה זו, יהיו על פי היתר עיסקא ברית פנחס. ועי"ז לא תהיה בעיה במקרה שהחשבונות יישארו על שם השוכר או הבעלים הקודמים, כי אף אם מי שהחשבון רשום על שמו יתן רשות להשתמש בשירותים שהוא מקבל, החוב כלפיו יהיה עפ"י הית"ע.

קנס כמבואר בשו"ע (סי' קעז סעי' יד ויח) זהו רק בקנס חד פעמי אך כאן הם מחייבים קנס המתרבה שהרי על כל יום שמאחר נוסף לו עוד רבית, ובקנס המתרבה אין היתר בחוב מחמת מקח כמבואר בשו"ע (שם סעי' טז), ויש שיטות שהוא אסור מן התורה (שו"ע הרב סעי' מח).

ב. ברוך השם הרבה מן החברות כבר יש להם היתר עיסקא, ובחברות כאלו החברה נהיית שותפה בנכסי בעל הבית והרביות שהם מבקשים מתפרש כרווחים עבור השקעתם בנכסי בעל הבית.

ולרווחא דמילתא גם בעלי הבית חותמים על היתר עיסקא שע"י בית ההוראה וכדו', בו הם מצהירים שגם הם רוצים להתקשר עם החברות על פי היתר עיסקא, ונכנסים למאגר של אנשים וחברות שעסקיהם והתחייבויות ממוניות שביניהם הם על פי היתר עיסקא.

ג. אלא שבהרבה מקרים בעל הבית משכיר את דירתו לשוכר, והשוכר הוא אחראי לשלם את החשבונות, שהרי החשבונות מגיעים אליו וגם הוא המשתמש בחשמו' וכו'. ואם קורה והשוכר איחר לשלם והחשבון חייב ברבית, מתעוררת כאן בעיה של רבית, כי מאחר שהחשבון על שם בעל הבית, הוא זה שהתחייב כלפי החברה, וההיתר עיסקא של החברה הוא מועיל לבעל הבית שמוותר לו לשלם את הרבית.

אך בנוסף לכך יש כאן עוד התחייבות מהשוכר לבעל הבית, שהשוכר משתמש בשירותים השייכים לבעה"ב והוא מחויב לשלם לו את החשבונות, ומסוכם ביניהם שהשוכר ישלם ישירות לחברה ובוזה שמשלם את החוב של בעה"ב לחברה הרי הוא פורע את חובו לבעה"ב. ואם השוכר מאחר לשלם את החשבונות, החברה מחייבת את בעה"ב רביות עפ"י הית"ע, וכשהשוכר משלם את הרביות הללו, הרי הוא משלם לבעה"ב יותר ממה שהתחייב מתחילה עבור השימוש בשירותים, והרי זה רבית. ואף שהשוכר הוא זה שגרם הוצאה זו לבעה"ב, מבואר בט"ז (סי' קע סק"ג) שאין ללוה לשלם את ההוצאות שיש למלוה אם הם הוצאות של רבית ואף לא הוצאות שעפ"י הית"ע.

ולכן יש לכל משכיר ושוכר לדאוג שבחוזה שביניהם יהיה כתוב שהוא על פי הית"ע. ובלאו הכי על פי רוב מצויים חששות של רבית בחוזה שכירות ויש לעשותו עפ"י הית"ע. אולם זה יעזור כשמפורט בחוזה שעל השוכר לשלם את החשבונות, אך אם זה לא כתוב בחוזה, יש לכתוב שכל התחייבויות ממוניות שבין הצדדים הקשורים לדירה זו יהיו על פי הית"ע ברית פנחס. ד. במקרה שהחשבונות רשומים על שם אדם

חוזה שכירות לפטור חששות של תשלום חשבונות שאינם על שם השוכר

שאלה: אדם ששוכר דירה, בדרך כלל אינו מעביר את חשבונות החשמל, המים, הגז והטלפון על שמו, והם נשארים על שם בעל הבית. אף מצוי שהחשבון רשום על שם בעלים או שוכרים קודמים. מעתה עלינו לדעת מה דינם אם קורה והשוכר משלם את החשבונות באיחור, והוא מתחייב ברבית פיגורים, איך ישלם השוכר את הרבית שבעל הבית או שוכר קודם התחייב. והדבר גם נוגע למי שקנה דירה והחשבונות עדיין על שם הבעלים הקודמים.

תשובה: א. כשאין לחברה היתר עיסקא כדין - בכל מקרה יש איסור לשלם את הרבית. ועיין בזה בספר רבית הלכה למעשה (פ"ז סעי' מו - נא).

ב. כשיש לחברה היתר עיסקא כדין, והחשבון רשום על שמו - מותר לו לשלם את הרבית, ויש לו לחתום על שטר היתר עיסקא המקשר אותו עם החברה בהיתר עיסקא, כגון בבית ההוראה לענייני רבית וכדו'.

גם בכה"ג יש מן ההידור שלא להזדקק לזה ולשלם את החשבונות בזמן.

ג. כשיש לחברה הית"ע כדין, והחשבון רשום על שם בעל הבית - בחוזה שעושה עם בעל הבית יוסיפו שכל החוזה הוא על פי הית"ע [ובלא"ה מצוי חששות של רבית בחוזה, וממילא בכל חוזה צריך להוסיף שהוא עפ"י הית"ע]. ואם אינו מפורט בחוזה שעל השוכר לשלם את תשלומי החשבונות, יכתבו שכל התחייבויות ממוניות שבין הצדדים הקשורים לדירה זו יהיו על פי הית"ע.

ד. כשיש לחברה הית"ע כדין, והחשבון רשום על שם אדם שלישי - יוסיפו בחוזה שהשוכר קונה מהמשכיר את הדבר ההוא [כגון החשמל, המים, הגז, השימוש בטלפון], ואז מהני הית"ע שבחוזה גם לזה. [והמשכיר יעשה הית"ע עם מי שהחשבון רשום על שמו].

ה. כדי למנוע בעיות עתידיות כאשר החשבונות נשארים על שם בעלים או שוכרים קודמים - יוסיפו בכל חוזה מכר או שכירות של דירה שיכל התחייבויות ממוניות שבין הצדדים [אף העתידיים] הקשורים לדירה זו, יהיו על פי היתר עיסקא ברית פנחס'.

סברת הדברים: א. החברות המספקים

דברים חיוניים לבית כגון חשמל, מים, גז, קו טלפון וכדו', כאשר מאחרים לשלם להם הרי הם גובים 'רבית פיגורים וקנסות' והוא רבית האסור. ואף שהוא חוב מחמת מקח ומותר לחייב עליו

אלפי חסידי ברסלב במעמד היסטורי ב'אבניו' לרגל סיום הספה"ק ליקוטי הלכות להרה"ק ר' נתן מברסלב זיע"א

מעמד "הבער אותה בליבי" שנערך במוצאי שבת פרשת וארא באולמי 'אבניו', נחקק בדפי ההיסטוריה של חסידות ברסלב כרגע נדיר של התעלות והתלכדות כבירים. כרבבת חסידים, "אלפי אלופי ישראל" מכל הקהילות והזרמים בארץ ישראל, גדשו את האולם עד אפס מקום ברוב פאר והדר ובקול רינה, לציון סיום המחזור הרביעי של לימוד בסדר דף ליום בספה"ק "ליקוטי הלכות" להרה"ק ר' נתן מברסלב זיע"א תלמידו הנאמן של הרה"ק ר' נחמן מברסלב זיע"א.

הדרך לצאת מהגלות היא על ידי ביטול, ואיך אנחנו זוכים לביטול על ידי התורה של הצדיקים. וזה הפירוש: "זאת נחמתי בעניי כי אמרת חיינני" על ידי התורה אנחנו זוכים לנחמה, ויותר מזה, זאת נחמתי, על ידי "בעניי", על ידי עניין הביטול והענוה:

"ועכשיו בגלותנו הארץ המר הנה שהא קשה יותר מגלות מצרים ומכל הגלויות פמובא, כי על הגלות הזה נאמר (איכה א), "ותרד פלאים". וכן בכל מקום שמדברים הפסוקים וחז"ל מזה הגלות, כלם מפליגים בעצם אריכות ומיריות זה הגלות, כמבאר במדרשים. ולפי אריכות מרירת הגלות לא היה אפשר לסובלו לולא ה' שהיה לנו שהקים רפואה למכה שפבר זכינו לקבלת התורה במעמד הר סיני וגם עכשיו אין דור יתום.

והשם יתברך שולח לנו צדיקים גדולים ונוראים שממשיכים עלינו בחינת הארת אור האין סוף ומלמדים אותנו להתבטל אליו יתברך בכל פעם ובפרט בעת צרה, רחמנא לצלו, והעקר מה שממשיכים לנו חדושי תורה נפלאים מאד שבהם הם מחיין אותנו ונותנין לנו כח לעמוד כנגדם ולבטלם כשמתגברים ומתקברים אחר כך ביותר ויותר, כי בכל פעם מבטלין אותם על ידי התורה הקדושה שפבר זכינו לקבלה על ידי משה רבנו עליו השלום.

ועל ידי החדושים הנפלאים שחידשו הצדיקים הגדולים שפבר דור בבחינת (תהלים קיט) זאת נחמתי בעניי כי אמרת חיינני וכנ"ל.

מדרגת הענוה והשפלות אצל הצדיקים

עובדה מפעימה מסופרת על הרה"ק בעל ה'תפארת שלמה' מראדומסק זיע"א, שהגיעו אליו על אודות יהודי עשיר שהתחמק מלספק אוכל לחיילי הצבא שמרדו באותה עת בממשלת רוסיה, וגזרו המורדים את דינו לתליה רח"ל.

בני משפחתו של אותו יהודי באו אל ה'תפארת שלמה' ובכו על מר גורלם, כי כפסע בין אביהם לבין המוות חלילה. אך הרבי מראדומסק בירכס והרגיעם, בהבטיחו להם כי לא יעלה זממם של הגויים בידיהם וכי העומד יומר בקנס כספי.

כך אכן היה, והעונש הומר בסכום הגון של שלושים אלף זהובים במזומן. כאשר באו וסיפרו לו, שב ה'תפארת שלמה' ואמר כי גם זה יותר מדאי, וכי עוד עתידים להחזיר להם את הכסף. חלפה תקופה, ושלטון המורדים הובס, וממשלת רוסיה אשר שבה לשלוט, השיבה להם את הכסף, וכדבר איש האלוקים כך היה. שורה לא נפלה מדבריו ארצה.

כשבאו וסיפרו ל'תפארת שלמה', גער בהם וגירשם מעליו.

למקורביו, הסביר התפארת שלמה: גם לצדיקים יש נסיונות!...! לפעמים מראים להם משמים גדלות כזו שהם עושים אותות ומופתים, והכוונה בזה היא לנסותם אם יגבה לבם. "מי יודע" סיים התפארת שלמה, "מה עניין ה'מופתים' האלה שהם מספרים, אולי גם הם רק באו לנסיון עבורי, ומה להם כי ירעשו במופתים!...".

ואמנם כדברים האלה יש בספר הקדוש תפארת שלמה, על משה רבינו שעמד בנסיון זה ולא בא לידי גאוה, יעויין בפרשת שמות, (על הפסוק 'קח את מטע... יהי לנצח').

ואמנם הספרים הקדושים של הרה"ק רבי נחמן מברסלב זיע"א, ושל מוהרנט זיע"א הם כולם מלאים בעניין ביטול וענוה. מספריהם הקדושים נוכל לשאוב ענוה ושפלות, ואור של התחדשות התורה, וזכותם הגדולה של הצדיקים תגן עלינו ועל כל ישראל אמן.

אשרי עין ראתה אלה! אשרי עין ראתה קהל רוגשים שמחים ומאושרים בשמחת התורה כנתינתה מסיני! הגיליון קצר והעט דלה לתאר את מה שתרשש במוצאי שבת האחרון, לא רק בנקודת מקום זו או אחרת, כל העולם כולו על כל אשר בקרבו, הוא והזהיר אורו שבעתיים, מאז מוצ"ש האחרון.

כלול מכול וכולל הכול, ה'ליקוטי הלכות' אשר הוא מיוחד במינו, מזכיר ומעורר מאידך על התכלית הנכונה, מעורר ישנים מתרדמתן בלב ישנו את ימיהם בהבלים מדומים, בו בזמן שופע אור רחמנותו ית' על כל יהודי, מגלה תקוותו הנצחית של כל נפש מישראל, ומלבה את נקודת האהבה הנצחית שבים נפשות לאביהם שבשמים.

ואכן מזה תקופה ארוכה שורת אוירת חג בקרב אלפי הלומדים בספר הקדוש, ועל אחת כמה לקראת המעמד שנערך במוצ"ש פרשת וארא, כ"ח בשבט, במתחם המפואר 'אוניו' שבקריית שדה התעופה, ובו השתתפו אלפי חסידי ברסלב, שביקשו ליטול חלק במעמד המרומם.

במרכז המסיבה הגדולה לכבודה של תורה, בהשתתפות עשרות רבנים ומשפיעים, דיינים, מוצ"ים יושבי על מדין, ראשי ישיבות ורבני הקהילות ובראשם זקני חסידי ברסלב, שנמענו דבריו המרתקים והמלהיבים של מורנו הרב שליט"א, לרגל הוצאת הבכורה של ה'ליקוטי מוהר"ן המבואר מהדורת גפנר, וה'ליקוטי הלכות' מהדורת אויערבאך המבואר בכרכיהם הראשונים, מהדורים בכללי המעלות.

בפתח דבריו הביא מורנו הרב שליט"א עובדה מפעימה מזקנו, החסיד רבי ישראל יצחק פומרנץ זצ"ל, שניצל בעת מלחמת העולם השנייה, כשהבריח את הגבול לרוסיה, לשם שלח אותו אביו ללמוד בליטא. הוא נכלא בכלא הרוסי ועבר ייסורים נוראיים עד שהגיע לסיביר. בסיביר, כשהייסורים היו קשים מנשוא, הוא סיפר שפנה להקב"ה ואמר: "אם אתה רוצה לקחת אותי מהעולם, בקשה אחת יש לי, תן לי לראות את הורי עוד פעם אחת. אם לא את הורי, תן לי לראות את הרבי, האמרי אמת. ואם גם את זה איני יכול, תן לי לראות דף גמרא שכבר חודשים לא ראיתי. זה מעל לכל". מסר חשוב מה היה בעבורם דף גמרא. לאותם יהודים, זה הדבר שהיה חסר להם ביותר.

בהיותו בחור, הוא למד בוורשה לשם נשלח על ידי אביו. בוורשה הסתובבו באותם ימים חסידי ברסלב ששכנעו אותו ללמוד "ליקוטי מוהר"ן". הוא נסע לרבי, סיפר לו על החבר שמשכנע אותו ללמוד את הספר, בתגובה, הרבי אמר לו כי מעט לא יזיק לו. וכי הדבר עוד יבוא לו לתועלת.

לימים סיפר על קשייו בימים ההם, כשנאלץ להתגייס לצבא האדום ועל כל התלאות שפקדוהו. "כשנודדתי במלחמה", סיפר, "הגעתי לעיירה ברוסיה. לקח לי זמן להתאקלם, אך בסוף מצאתי יהודי שריחם עליי, אדם בודד, וקירב אותי לביתו. באותם ימים לא היה מה ללמוד, והוא נתן לי ספר "ליקוטי מוהר"ן".

תכלית הביטול, בחינת ענוה אמיתית

את משמעות תשובתו של הרבי האמרי אמת, הסביר מורינו הרב שליט"א, שהכוונה 'מעט' יכולה להתפרש גם שעל האדם למעט את עצמו, לבטל את עצמו כדי לזכות להתחמם לאורו של רבינו. ומה נאוו בעניין זה הדברים הנפלאים שכותב רבינו מוהרנ"ת זיע"א בספר שכעת זוכים אלפי יהודים לסיים ולהתחיל:

וכך אומר רבי נתן בספר "ליקוטי הלכות" (הלכות נטילת ידיים שחרית הלכה ד): "על ידי שהיה תחלה בצרה גדולה במצרים עד שבא משה רבנו ובטל עצמו בתכלית הבטול, כמו שכתוב (במדבר יב), "והאיש משה עניו מאד וכו'". שפירושו בחינת תכלית הבטול, שהוא בחינת ענוה אמיתית. ועל ידי הבטול הזה בטל כל הצרות וגאל אותנו ממצרים ומכל השמאות והספרא אחרא. ומבחינת הבטול הזה הקשיף לנו אש התורה".

הכוח של היציאה ממצרים על ידי משה רבינו, היה על ידי העניין של ביטול וענוה, ולכן משה רבינו היה תכלית הביטול, ענוה אמיתית, ועל ידי הביטול הזה הביא לנו משה רבינו את התורה.

ובהמשך דבריו מביא שכן זה גם בגלות המרה הזו שבה אנחנו נמצאים:

פני היצירה

"המשנה המבוארת": המפתח שפותח מחדש את היכל התורה שבעל פה

הרה"ג רבי יוחנן ארלנגר שליט"א

המפה. כדי שהלומד לא ילך לאיבוד, צוידה המהדורה במערכת מקיפה של עוזרים. בפתח כל מסכת ופרק מופיעה הקדמה רחבה, המעניקה רקע כללי ומכינה את הלומד לקראת הלימוד. כותרות צד מבהירות את הנושא הנידון בכל קטע, ובסיום כל משנה ממתין סיכום בהיר ומתמצת, המהווה כלי עזר רב עוצמה לשינון ולחזרה.

התכלית. כמדור נלווה ומשלים, נבנה מדור "שינון הלכה". מתוך הבנה שמטרת הלימוד הסופית היא "לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא", מוגשת כאן תמצית הפסיקה המעשית העולה מן המשנה בשפה קצרה ובהירה. דגש מיוחד ניתן לשאלות אקטואליות הנוגעות למציאות ימינו, כך שהלומד מקיים בעצמו "כאשר תקום מן הספר... אם יש בו דבר אשר תוכל לקיימו" הלכה למעשה.

העורך. על המלאכה המורכבת הופקד הרה"ג רבי יוחנן ארלנגר שליט"א, מעורכי הרמב"ם המבואר, המשתף בנימה אישית ובהתרגשות על הזכות שנפלה בחלקו. "עבורי", מגלה הרב ארלנגר, "מלאכת עריכת המשניות היא לא עוד פרויקט, אלא סגירת מעגל מרגשת והשלמה טבעית לפרויקט הרמב"ם המבואר שעליו עמלנו בשנים האחרונות". כעת, הוא מתאר בסיפוק את המהפכה הנוכחית בעריכת סדר זרעים, אנו בעיצומה של מהפכה היסטורית: הלכות אלו, שהיו במשך דורות כ"ספר חתום" וכשדה בור שרק יחידי סגולה העזו לפסוע בו, הופכות כעת ל"גן רווה". הבשורה היא אדירה - אותן סוגיות סבוכות ומורכבות של מצוות התלויות בארץ, הופכות לפתע לבהירות, מאירות ונגישות.

הבית. מאחורי היצירה המונומנטלית הזו עומדת ממלכת התורה 'אור לישרים' מבית 'עוז והדר'. כפי שקנה לו המכון שם עולם במהפכת ההנגשה של ארון הספרים היהודי וחתום על יצירות מופת ששינו את פני בית המדרש, כך גם כאן הושקע עמל רב בכל תג ותג. חכמי ורבני בית המדרש ניפו את החומר ב"ג נפות, כדי להבטיח ש"המשנה המבוארת" תהיה יצירה שלמה, מדויקת ומפוארת, המגדילה תורה ומאדירה.

של התנאים הקדושים ולהבין את שורשי הדינים. הקושי הגדול הוא להגיש יצירה בהירה ו"שווה לכל נפש" מחד גיסא, ומאידך גיסא - לשמור על עומק ודיוק מוחלט, כך שהלומד יצא עם דבר ברור ורחב.

השיטה. הבשורה הגדולה במהדורה זו היא "הביאור המשולב". לא עוד פירוש חיצוני המכביד על העין, אלא ביאור תמציתי וענייני השזור בתוך לשון המשנה עצמה באומנות מופלאה. הביאור כולל מילות קישור והסברים בתוך הטקסט, המפשיטים נקודות קשות להבנה, כך שהלומד קורא רצף אחיד וקולח, ומרגיש כיצד דברי התנאים מתבארים מאליהם.

המסורת. כדי להבטיח שהביאור יהיה נאמן למקורות, הוא הושתת בעיקרו על פירושו הקלאסי של רבינו עובדיה מברטנורא. העריכה נעשתה תוך עיון מעמיק בכל מפרשי המשנה, כדי לסקל כל קושיה ואי בהירות. במקומות בהם יש מחלוקת בראשונים המשליכות על ההלכה, נבחרה בביאור הרצף הדרך המרכזית, תוך שמירה על שיטתיות ואחידות לכל אורך המסכת.

הדיוק. מלאכת העריכה נעשתה בחרדת קודש, מתוך הבנה שכל שיבוש בדברי התנאים הוא קריטי ("שבששתא כיון דעל על"). החומר עבר תחת "ג נפות" של עורכים ומבקרים, שבחנו כל סברא וכל ביאור. מטרת הסינון הקפדני היא להגיש ללומד דבר נקי וברור ("דבר דבור על אופניו"), ללא בלבול הדעת וללא אריכות דברים מיותרת.

האוצר. גולת הכותרת האמיתית של היצירה, בה טמון העושר הלמדני העצום, היא מדור "הערות שוליים". כאן נפרסת היריעה במלוא הדרה ורוחבה. לא מדובר רק בציון מקורות, אלא בעולם ומלואו של עמקות: החל מהבאת מקורות הדינים מהפסוקים והגמרא, דרך ליבון נדונים למדניים מורכבים, ועד פריסת שיטות הראשונים והאחרונים בהיקף חסר תקדים. זהו בית מדרש שלם המקופל בשולי הגליון, המאפשר ללומד ולתלמיד החכם לצלול אל נבכי הסוגיות, להבין את "נשמת המשנה" ולרוות נחת מפלפולה של תורה, הרבה מעבר להבנה הבסיסית.

בשורה אדירה לעולם התורה: מפעל הפאר וההוד מבית 'אור לישרים' - 'עוז והדר', מגיש את אבן היסוד של התורה שבעל פה בלבוש חדש, מאיר עיניים ומושלם. יצירה המשלבת עמקות ובהירות, ומחברת בין לשון התנאים הקדושה לפסיקת ההלכה למעשה

היסוד. מאז ומעולם עמד לימוד המשנה במרכז החיים היהודיים. בבתי הכנסיות ובבתי המדרשות קבעו "חבורות משניות" עתים לתורה, זקנים עם נערים יחדיו. המעלה העצומה והייחודית בלימוד זה היא היכולת להקיף בזמן קצר יחסית חלקים נרחבים בתורה שאינם נלמדים תדיר, ולקיים את החובה המוטלת על כל אדם מישראל לדעת את כל ההלכות שבתורה, גם אלו שאינן נוהגות בזמן הזה.

הבשורה. החזון שעמד לנגד עיני העורכים הוא ליצור חיבור שיתאים למנעד רחב ביותר: החל מהילד העושה את צעדיו הראשונים בעולם המשנה וצריך להבין את הדברים כפשוטם, ועד לתלמיד חכם מופלג המבקש להרחיב את דעתו ולצלול לעומקם של דברים. האתגר היה ליצור כלי שישמש את העוסק בחושן משפט או באיסור והיתר, המבקש לקבוע עיתים להרחבת הדעת בשאר חלקי התורה.

האתגר. לשון המשנה ידועה בקצרה ובחריפות ("קצר המצע מהשתרע"), ורבינו הקדוש רמז בה "תילי תילים של הלכות" במילים ספורות. הלומד הניצב בפני הטקסט התמציתי, מתקשה לעיתים לרדת לסוף דעתם

מילין יקדין ויהיושם נפלאים מלוקט
מדברות קדשו ותורתו של
רבי דוד חי אביהצירא שליט"א

מִלְתָּא

חֻזָּה

חֻזָּה דְאִזְרִייתָא
יסוד חדש ונפלא על הפרשה

בכח ההכנה זוכה לסיוע מן השמים

מקודם התפילה היתה התפילה משאירה רושם הקדושה גם בשעה שלאחריה, ומכח תפילה אחת היתה נמשכת הקדושה עד לתפילה הבאה, ותפילה אחת מוסיפה קדושה על חברתה, ונמצא כל היום שמור בקדושה.

הכנה לשבת

בשל כך הזקיקה תורה הכנה קודם השבת, כמו שאמרו (ע"ז ג.) מי שטרם בערב שבת יאכל בשבת, וכן אמרו (שבת קיז:) לעולם ישכים אדם להוצאת שבת שנאמר **והיה ביום הששי והכיננו את אשר יביא**. ונודע שג' ימים קודם השבת הם הכנה לשבת, כדאיתא (פרע"ח שער השבת פ"א) שביום ד' יכוין לקבל תוספת נפש של שבת הבאה, וביום ה' יכוין לקבל תוספת רוח, וביום ו' יכוין לקבל תוספת הנשמה. וכן לאחר השבת נשארת תוספת הנשמה עד יום א', ותוספת הרוח נשארת עד יום ב', ותוספת הנפש נשארת עד יום ג'.

השפעת השבת לאחריה כפי ההכנה מקודם

ובדרך זו אמר **מרן הבעל שם טוב הקדוש ע"ה**, הרמז בפסוק (שמות לד כא) 'בחרש ובקציר תשבות', 'חרש' ראשי תיבות חמישי רביעי שישי. דהיינו שהחרישה היא ההכנה מקודם, והקצירה היא קבלת הפירות מעבודתו בשדה, וזהו לרמז שקודם השבת צריך להתייגע בג' ימים אלו בבחינת החרישה שהיא ההכנה קודם בוא הקדושה, וכפי היגיעה בהם כך זוכים למתנת השבת ולקצור פירותיה בג' ימים שלאחריה.

כפי ההכנה מקודם נשארת הקדושה לאחר זמן

ועל פי זה נראה לבאר גם כפל הכתוב (ויקרא יא מד) 'והתקדשתם והייתם קדושים', 'והתקדשתם' מורה על הכנת האדם קודם המצוה בהתקדשות יתירה, ועל ידי כן זוכה ל'והייתם קדושים' שגם לאחר קיום המצוה תשאר בו הקדושה בקביעות, כעין מה שדרשו חז"ל (יומא לט.) 'והתקדשתם והייתם קדושים', אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה, מלמטה מקדשין אותו מלמעלה, בעולם הזה מקדשין אותו לעולם הבא. שעל ידי הכנתו לקדש עצמו מלמטה אפילו הכנה מועטת זוכה לקדושה מרובה מלמעלה ובעולם הבא.

א"כ כ"ט, להיות עבודת ה' מתוך ידיעה, ולא לקיים המצוות בדרך רגילות כמצות אנשים מלומדה, וזהו שנרמז בלשון הכתוב (דברים ד כט) 'ובקשתם משם את ה' אלקיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך', והוא ענין הדרישה האמור כאן, שיהיה האדם דורש ומבקש ומשתוקק להכין עצמו להיות ראוי לעבודת ה', ועל ידי זה יזכה שיהיה ה' מצוי לו בכל זמן שיקש קרבתו, כי תהיה הדרישה שלמה בכל לב ונפש.

בזכות ההכנה נשארת הברכה בקביעות

ועל ידי ההכנה זוכה להמשיך הברכה לאחריה, שתשאר עמו הקדושה בקביעות, וזהו שמצינו בגמרא (ברכות לב:) שהיו חסידים הראשונים שוהים שעה אחת קודם התפילה ושעה אחת לאחריה, כי על ידי השהות וההכנה

וְהָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהִכִּינוּ אֶת אֲשֶׁר יָבִיא (סו ה). עיקר התחלת כל דבר הוא להכין עצמו כדי לזכות לקדושה היורדת מן השמים, כמו שפירש **בפנים יפות** (צו) שהתורה נמשלה לאש ככתוב (ירמיה כג כט) 'הלא כה דברי כאש', וכמו שבעבודת הקרבנות הייתה המצוה להקדים תחילה אש מן ההדיוט כדי שתדל עליה אש מן השמים, כך גם בעבודת האדם כפי מה שמעורר עצמו מלמטה כך זוכה לתוספת התעוררות משמים, וכמו שאמרו (שהש"ר ה ב ב) פתחו לי פתח כחודה של מחט וכו', וכיון שאדם פותח ומביא אש מן ההדיוט, מסייעים אותו באש של מעלה - אש אוכלת אש.

ענין ההכנה לכל דבר שבקדושה

כל דבר שבקדושה צריך להקדים לפניו הכנה ויגיעה, בבחינת 'דע את אלהי אביך ועבדהו' (דה"ה)

מִלְתָּא דְפִלְיָא

בשידוכים נגלה ביותר ישועת ה'

הַתִּיַּצְבוּ וְרֹאוּ אֶת יְשׁוּעַת ה' אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם (ד יג). מפסוק זה רמז החיד"א ע"ה בספרו **לחם מן השמים** (בשלח אות ח) את שאמרו חז"ל (סוטה ב.) קשה זיווגו של אדם לפני המקום כקריעת ים סוף. דמה שאמרה תורה 'התיצבו' עולה בגימטריא 'חתן כלה', לומר שזיווגם של חתן וכלה דומה לקריעת ים סוף. ועוד פירש החיד"א שלפיתך נרמז ענין חתן וכלה קודם קריעת ים סוף, לומר שזכו לקריעת ים סוף בזכות מתן תורה שבהם נמשלו הקב"ה וכנסת ישראל לחתן וכלה.

ועל ענין השידוכים נאמר **התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום** כי אכן השידוכים הם מאת ה' ללא התערבות מעשה אנוש ותחבולותיו, כפי שפירש **הגאון מוילנא ע"ה** בספרו **יהל אור על הזוהר** (פקודי רנה.) את הפסוק (תהלים קכז א) 'אם ה' לא יבנה בית שווא עמלו בוניו בו', 'בית' הוא השידוך להקמת בית יהודי, ואם לא יצא השידוך מאת ה', לשווא יתייגעו העוסקים בו כי לא יצא אל הפועל.

וכן אומרים בשם **החזון איש ע"ה** שאף שבזמנינו יש הסתר פנים והנהגת הבורא נסתרת בעולמו, מכל מקום בשידוך נגלית ההנהגה, ואפשר לראות בעין בשר הכיצד מתגלגל השידוך על ידי ההשגחה העליונה.

ואפשר למצוא סמך לדבר בגמרא (מו"ק יח:.) מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים מה' אשה לאיש, מן התורה דכתיב (בראשית כד ג) 'ויען לבן ובתואל ויאמרו מה' יצא הדבר', מן הנביאים דכתיב (שופטים יד ד) 'ואביו ואמו לא ידעו כי מה' היא', מן הכתובים דכתיב (משלי יט ד) 'בית והון נחלת אבות ומה' אשה משכלת'. ואף שבוודאי כל מאורעותינו נגזרים מאת ה', אבל בעניני זיווגים אפשר להכיר בכך במוחש כי מה' יצא הדבר.

ברזא דאח"ד רמזים נפלאים על סדר הפרשה

להכיר ניסי ה' שבטבע

בני ישראל הכירו כי ניסי היבשה והטבע הם כמו ניסי קריעת הים

ובזה אמרתי לפרש מה שדיבר בקדשו הרה"ק בעל הנועם אלימלך ע"ה (ליקוטי שושנה ד"ה א"י ע"ד שפירשתי ובני): 'ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים'. דהנה ישראל בשעת קריעת ים סוף ראו נפלאותיו יתברך שמו ורוממותו וגדולתו. ויש צדיקים שהולכים תמיד בדביקות ולבם תמיד ברוממות אל ובגדולתו אף שלא בשעת קריעת ים סוף, שגם ביבשה רואין נפלאותיו איך הם עד אין קץ וערך בכל דבר ודבר הנמצא בעולם. וזהו הפירוש 'ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים', פירוש שביבשה הלכו בזה הרוממות אל כמו בים. וזהו 'הפך ים ליבשה' (תהלים סו ו), שהצדיק הנסים והנפלאות הנראין בים, הוא רואה ביבשה לאשר הולך תמיד ברוממות אל וגדולתו יתברך שמו. ע"כ לשונו הקדוש.

ניתן לומר כי אלו שני סוגי ההנהגות האמורים, ישנה הנהגה ניסית כמו ניסי קריעת ים סוף ודומיהם, והוא בבחינת 'בתוך הים', אך הצדיק לוקח הנהגה זו ורואה אותה גם בהנהגה הטבעית 'ביבשה', שכל הנעשה עמו ואשר נראה כי בדרך הטבע הוא, הרי זו רק מכוח ההשגחה הפרטית הנסתרת בכל פעולה ודבר הנמצא בעולם.

כאשר מתגאה וחושב כי ראוי להנהגה ניסית הרי זה מחרף ומגדף

יתכן להוסיף בזה, כי הנסים שנעשים מעל דרך הטבע הם כאשר ישראל ראויים לכך, אך כאשר אינם ראויים הם נעשים באופן נסתר. ומשכך, 'הקורא הלל בכל יום' שחושב עצמו לראוי לנסים מעל דרך הטבע, 'הרי זה מחרף ומגדף', כי כשמתגאה וחושב כי כוחו גדול כל כך, נמצא מחרף ומגדף, שהרי על בעל הגאווה נאמר (סוטה ה.) אין אני והוא יכולין לדור בעולם שמסלק רגלי השכינה.

כי המהלל רק על הנסים הגלויים מחרף ומגדף, כי אינו מכיר בניסים הנעשים בהנהגה הטבעית, ועל האדם לדעת כי גם כל מקריו ומאורעותיו בכל יום ובכל רגע אף הם בכח האלוקי הנסתר בהם. ולכן בכל יום מודים ומשבחים על הניסים שבטבע, כמו 'יוצר אור ובורא חושך', ואילו ההילול על הנסים הגלויים נתקן רק בימים מיוחדים שבהם היה התגלות נסים אלו, אך לא בכל יום.

כשמודה בניסים הנסתרים שבבריאה מוכיח כי רק ה' הוא הנותן כח לעשות חיל

וכך הם ממש דברי מרן הכתב סופר ע"ה (דרשות לשבת הגדול תר"י) ונביא מלשוננו: דהנה הלל שאנו אומרים מיוסד ומתוקן על הניסים שעשה ה' לנו בצאתנו ממצרים ובקריעת ים סוף, והם המה ניסים שלא בטבע. אבל באמת אנו צריכים להודות לה' גם על כל תגמולוהי שעושה לנו בכל יום בדרך הטבע, שהוא זן ומפרנס ומכלכל אותנו ומכין לנו כל הצטרכותנו, ולא נחשוב כי בכוחנו ועוצם ידינו עשינו את החיל הזה, כדכתיב (דברים ח יח) 'וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל'. ויתבונן האדם כי לא לחכמים לחם ולא לנבונים עושר, וכמה יגיעות וטרחות טרחו בני אדם ולא עלתה בידיהם, כי 'ה' מוריש ומעשיר' (שמואל א' ב ז) והכל בידי שמים.

ולהיות כי כן, צריכים אנו לשבח את ה' ולהודות לשמו הגדול על חסדו שבכל יום עמנו, וכן אנו אומרים בברכת ההודאה 'ועל נסיך שבכל יום עמנו' וכו'. ומי שמודה לה' רק על הנסים שעשה איתנו ביציאת מצרים שהיה שלא בטבע, מורה בזה כי אינו מכיר 'חסד אל כל היום' (תהלים נב ג), ואמור יאמר כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, ובזה כופר בהשגחת ה' והוא מחרף ומגדף. וזהו שאמרו חז"ל 'הקורא הלל בכל יום' שאינו אומר רק הלל המתקן על ניסי מצרים שהם חוץ לטבע ואינו מוסיף לשבח על הטוב שבכל יום עמנו, 'הרי זה מחרף ומגדף'.

ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים (יד כט). בכדי לבוא לביאור הכתוב נקדים תחילה להבין מה שאמרו בגמרא (שבת קיח:) 'הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף'. ותמוה, מה פגם בזה, הלא איתא בחז"ל (שיהש"ר בב: ר') שמואל משום ר' חנינא, כל קילוס וקילוס שישאל מקלסין להקב"ה הקדוש ברוך הוא יושב ביניהם הדא הוא דכתיב (תהלים כב ד) 'ואתה קדוש יושב תהלות ישראל', שבשעה שישאל אומרים הילולים שורה עליהם שכינה.

שני סוגי הנהגות בבריאה ותכליתם

מבאר המשך חכמה ע"ה (בחוקותי ד"ה ונתתי) שישנם שתי הנהגות בהם מנהיג בורא עולם את עולמו. ישנה הנהגה ניסית מעל סדר העולם, ויש הנהגה בדרך הטבע. אמנם הקב"ה משדד הטבע אך הנהגה זו אינה התכלית, רק באם ילמד מזה האדם לשאר הנהגות העולם כשיבין כי כל אשר קורה ואשר נראה כטבע אינו אלא בהשגחה פרטית, ואף הטבע כולו מונהג בהנהגה אלוקית אלא שנסתרת בטבע, כמו שאמרו המקובלים 'הטבע' גימטריא 'אלקים'. וזאת היא התכלית של כל ההנהגה הניסית, ללמד על ההנהגה הטבעית שאף היא בהנהגה אלוקית וניסית, וכאשר האריך בזה הרמב"ן (לעיל יג טז): 'ומן הניסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בניסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם ניסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם'.

האומר הלל בכל יום מכיר בניסים הגלויים ומכחיש את הניסים הנסתרים בטבע

לפיכך הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף, כי תכלית ההלל היא להלל על הניסים היוצאים מטבעו של עולם, אך היות ותכלית ניסים אלו היא הידיעה שבכל הנסתר בטבע ישנה הנהגה אלוקית בהשגחה פרטית, נמצא

מילין יקירין

פרקי הדרכה ועבודה ה'

אמונת צדיקים מזככת את הגוף

וַיֹּאמְרוּ בָהּ וּבְמִשְׁהָ עֲבָדוֹ (יד, לא).

אמר הרה"ק רבי מנחם מנדל מויטעפסק ע"ה אמונת ה' מזככת את הנשמה, אך האמונה בצדיקים מזככת את הגוף, וזאת על ידי שמספרים ממעשה הצדיקים, כיצד היו עובדים את ה', ואפילו שהיו בשר ודם התעלו למדרגה כל כך גבוהה שאין למעלה ממנה, מזה יבין שגם בכוחו להתעלות בעבודת ה', על ידי שישבר תאוותיו ותשוקותיו הגשמיות ויכניע לבו לה' יתברך, מה שאין כן באמונת ה' שהיא למעלה מכל מושג ולא ישיגוהו משיגי הגוף, כיון שהגוף לא יכול להבין זאת לכן מצינו כי אמונת ה' מזככת רק את הנשמה. וזה הנאמר בקריעת ים סוף (בפרשתנו יד לא) 'ויאמינו בה' ובמשה עבדו, ועל ידי זה זיכנו את נשמתם ואת גופם, את נשמתם באמונה בה' ואת גופם באמונה 'במשה עבדו'.

נמצא כי על ידי האמונה בצדיקים מגיע למורא רבו, שכאשר מבין מה גדלו מעשיהם נכנסת בו יראת הרב ועל ידי כך מזדכך גופו ואינו מפריע לנשמה להאיר את חייו ביראת הבורא. ויש לומר שזה הנאמר במשנתנו 'מורא רבך כמורא שמים' שבאה המשנה ללמד, שעל ידי שיש לאדם מורא מרבו זה יביא אותו למורא שמים.

מורא הרב הוא גופא מורא שמים

ואמרו חז"ל (פסחים כב:) על הפסוק (דברים י ג) 'את ה' אלהיך תירא': שמעון העמסוני היה דורש כל אתים שבתורה, כיון שהגיע ל'את ה' אלהיך תירא' פירש, עד שבא רבי עקיבא ודרש 'את ה' אלהיך תירא' לרבות תלמידי חכמים. ויש להבין מה הכוונה 'עד שבא רבי עקיבא', מהיכן בא, האם לא היה קודם בבית המדרש.

שמעתי ממורי דודי רבי מכלוף ע"ה שאמר לסבא קדישא מורי זקני הישא ברכה ע"ה פירושם של דברים, 'עד שבא רבי עקיבא' הכוונה שבא ממתיתא דרקיעא. שהנה הגמרא אומרת (חגיגה יד:) ארבעה נכנסו לפרדס, בן עזאי, בן זומא, ואחר, זה אלישע בן אבוה, ורבי עקיבא וכו', רבי עקיבא נכנס בשלום ויצא בשלום. מה ראה שם רבי עקיבא, ראה את המלאך מטטרוך, שלא עמד בפני אלישע

בן אבוה, והלקוהו שיתין פולסי דנורא, על שלא עמד בפני תלמידי החכמים.

ויש להבין, מאיזה טעם נהג כך מטטרוך שלא עמד בפני החכמים, אלא פירשו בו שהגמרא מביאה (ב"ב קיט:) האם תלמיד שנכנס לפני רבו, האם צריך רבו לעמוד בפניו או לא. והגמרא מחלקת אם פליג ליה רביה יקרא צריך לעמוד בפניו, ואם לא פליג ליה רביה יקרא לא צריך לעמוד בפני התלמיד. לכן מטטרוך לא עמד, שהרי כאן לא פליג ליה רביה יקרא לאחר, ולכן לא צריך לעמוד בפניו כאשר נמצא הוא לפני רבו - הקדוש ברוך הוא. אבל למרות זאת בשמים הלוקוהו שיתין פולסי דנורא, ולמה, כי כבוד תלמיד חכם גדול כל כך, ואפילו לפני הקדוש ברוך הוא צריך לעמוד.

משום כך, כל זמן שהיה רבי עקיבא בבית המדרש לא דרש דרשה זו, כי אכן הבין שלא שייך לדרוש 'את ה' אלהיך תירא' לרבות עוד בריאה שצריך להתיירא מפניה כמו מפני הקדוש ברוך הוא. אבל כשעלה לשמים וראה מה כבודו של תלמיד חכם שאפילו בפני הקדוש ברוך הוא צריך לחלוק לו כבוד ולעמוד מפניו, אמר, עכשיו אני דורש מה בא לרבות 'את ה' אלקיך תירא', 'את' לרבות תלמידי חכמים. חזור שמעון העמסוני ודרוש כל אתי"ן שבתורה, כי אני ראיתי מה כבודו של תלמיד חכם בשמים, ונאה ויאה לרבות יראת תלמידי חכמים כמו יראת ה', וכמו שאמרו 'מורא רבך כמורא שמים'.

ואפשר שבא 'כמורא שמים' להיות מורה באצבע שיש ללמוד את ענין מורא רבך מהמורא שיש בשמים, ובשמים רואים כי יראת הרב הינה חלק מיראתו יתברך. ומבואר בספרים כי תלמיד חכם העוסק בתורה נעשה חלק מעצמות אורו יתברך כביכול, עד שבמתיתא דרקיעא ראה רבי עקיבא שניתן לדרוש 'את ה' אלהיך תירא' לרבות תלמידי חכמים, כיון שאינו מוסיף עוד משהו שצריך להתיירא מפניו, אלא יראת הרב היא מיראת השמים מהאור האלהי ששורה עליו.

מורא הרב הוא הדרך להגיע ליראת ה'

על ידי מורא הרב מגיעים למורא שמים, נראה זאת במה שאמרו בגמרא (ברכות לג:) 'ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה' (דברים י יב), אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא, והאמר רבי חנינא משום רבי שמעון בן יוחי אין לו לקדוש ברוך הוא בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים שנאמר (ישעיה לג י) 'יראת ה' היא אוצרו', אין, לגבי משה מילתא זוטרתא היא.

ונתחבטו כל גדולי עולם בביאור גמרא זו, שהרי התורה מדברת לכל אחד מישראל ולא רק למשה רבינו, ואם כן, אמנם לגבי משה היראה היא דבר קטן אך לכלל ישראל דבר גדול מאד היא, ואיך יבואר הפסוק 'מה ה' אלהיך שואל מעמך' שנשמע מזה שאינה אלא דבר קטן.

הנה הבעל שם טוב הקדוש ע"ה (פר' עקב מספר קהלת משה) מפרש זאת על פי דברי הזוהר (תקו"ז תיקון ל' עג.) שיש שני מיני יראות, יראת העונש ויראת הרוממות, היראה מחמת עונש אינה דרגה הרצויה והחובבות הלבבות אמר על העובד מחמת פחד עונש שהרי זה כאילו עובד לזולתו חס ושלום. והיראה הטובה היא יראת הרוממות בגין דאיהי רב ושלט, ויראת העונש רחוקה ממנה מאד. זו היראה נקראת 'יראת שמים' כי השמים מפחדים מהקדוש ברוך הוא רק בגלל רוממותו שכן אין בהם שכר ועונש, וזה שאמר התנא 'ויהי מורא שמים עליכם'.

בין שני סוגי היראות הללו נמצאת ממוצעת יראה חדשה והיא יראת הרב 'מורא רבך', שמתירא מתלמיד חכם כדרשת חז"ל 'את ה' אלהיך תירא' לרבות תלמידי חכמים. האדם המתירא מן הרב אינו רחוק מיראת הרוממות, ועל כן כיון שכל ישראל היו מתיראים ממה רבינו ע"ה נמצא שלא היו רחוקים כלל מיראת הרוממות, ועל כך תירוץ הגמרא 'לגבי משה מילתא זוטרתא' כי המתיראים ממה רבינו דבר קטן להם להגיע ליראת הרוממות. כלומר, באמצעות יראת תלמיד חכם מגיעים ליראת הרוממות.

יצא לאור ע"י מכון אור לישראל
© כל הזכויות שמורות
אין להעתיק או להפיץ ללא אישור
מפורש בכתב ממכון אור לישראל

ובחרת בחיים

גליון שבועי במשנת מרן האור החיים הק' זיע"א

באור החיים תולדות רבנו הק'

הפך לבס לשנוא עמו

אבל גזירותיו של מולאי איסמעאיל לא הסתיימו בצאר בן משעאל. אט אט הרחיב את גזירותיו והתנכלויותיו ליהודים שבערים נוספות, וביותר הטיל עליהם מסים שונים ומשונים חדשות לבקרים, עד שנפגע מאד מאד מעמדם הכלכלי. הלחץ והדחק הורגשו בכל פינה ואף מעמדם של העשירים והאנשים שכלכלתם היתה איתנה, התמוטט לחלוטין, בעיצומן של שנים קשות אלו.

מולאי איסמעאיל לא ידע שבעה. הוא עשק את יהודי מדינתו ככל אשר יכל, וכמעט שלא עשה את קהילת יהודי מרוקו כמצולה שאין בה דגים וכמצודה שאין בה דגן. הגיעו הדברים לידי כך, שאפילו בקהילת פאס הגדולה והמבוססת ניכרה העניות על כל צעד ושעל, מה שהביא את רבני העיר לחתום על תקנות לצמצום הוצאות הנישואין, כדי ללחום בתופעה השלילית לפיה לא יכלה בת ישראל להתארס כל עוד לא הביאה עמה נדוניה נכבדה, מה שכעת בצוק העתים הפך לכמעט בלתי אפשרי. הנוסח הכאוב של טופס התקנות, פותח צוהר לקשיים הנוראים שאליהם נקלעה קהילתה היהודית של העיר פאס, הנכבדה שבקהילות מרוקו.

וכך נרשם בין היתר ב"קול קורא" מכ"ד אב, תנ"ח:

"בהיותנו מקובצים... פקחנו עינינו על אשר בעוה"ר ננעלו כמעט שערי ההשפעה ורוב האנשים אשר בנות יולדו להם צר ומצוק מצאום. ודאגה על העתיד מיום לידתן עד הגיעה לפרקן... לסבת המנהג הרע אשר נתפשט בימים האלה לבלתי צאת הבנות מולדת בית אביהן החוצה להיות לאיש, כי אם בנדוניה רבה ועוד תוספת מרובה חפצים מכסף וזהב ובדולח ואבנים טובות, או מעות בעין, או קרקע, לסייע החתן בתכשיטין המוטלין עליו לעשות, באופן שרוב הבעלי בתים נשארים שלולים ויוצאים נקיים מנכסיהם... ולכן ראינו לגזור על כל המשתדכים מהיום והלאה שאין רשות... להתנות שום תנאי תוספת על הנדוניה בשום אופן... ועל הכל השדכנים והסופרים המצויים בעת השידוכין עליהם המצוה להיות כמזהירים וכמזכירים לכל ישמע על פיהם חוק התוספת על הנדוניה כלל וכלל ועיקר".

על החתום באו גדולי רבני פאס וראשי הקהל שלה ובהם: רבי יהודה בן עטר, רבי וידאל הצרפתי ורבי שמואל הצרפתי, רבי מנחם סייורו, רבי דוד בן אמוזיג, רבי אברהם בן שימול, רבי שמואל אבן דנאן, רבי שמואל למדיני, רבי אפרים קאלהורו, רבי שם טוב בן מגירה, רבי חיים בן אמוזיג, רבי יצחק צרפתי, רבי יצחק בן יוסף, רבי סלימאן בוטבול, רבי עיוש'ן אזוראל ועוד.

אלא שזו היתה רק ההתחלה לשנים קשות ומרות, שהלכו ונעשו נוראות יותר ויותר!

שכן, תאות הבצע של המלך הצורר מולאי איסמעאיל ימח שמו, מעולם לא באה על סיפוקה, והוא הלך והכביד ללא הרף את עול המסים על היהודים בערים רבות במרוקו, עד שלא היה יום שלא היתה קללת מרובה משל חברו. בשנת ת"ס הוטלו על היהודים מסים גבוהים כל כך, שרבים מעשרי הקהילות ירדו מנכסיהם, כפשוטו, והפכו לעניים ממש. על צרה זו נוספו גם הבצורות ועליית המחירים הגדולה שבאה בעקבותיה. הדברים מבצבצים מכין כתבי ידם של גדולי מרוקו בעת ההיא. בספר "לשון לימודים" של רבי יעקב אבן צור, היעב"ץ זצ"ל, מוצאים אנו באגרות שנכתבו בשנת ת"ס, את הביטויים העזים הללו:

"עם היות עדתנו בלחץ ודוחק עצום", "ועם היותנו כצאן מאכל... קשר של מוכסין... לרוב מנדא בלו והלך ארנונא ומסים ונהר דינור גלותא דלותא ושפלותא... כקדוח אש המסים..." "שבעי כוס התלאות... מלאו מתנינו חלולה, לרוב מנדא בלו והלך עשאנו כמצולה..." "עם היותנו בלב מר ונפש נענה, שבעי רש ולענה, לחוצים ודחוקים... מנדא בלו והלך מס וארנונא הכסף אול מכלינו וכליא קרנא ונוספה מחלתנו דלא נחית מיטרא..."

פניני אור החיים

ישראל בטח בה'

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה מַה תַּצַּעֲק אֵלַי דְּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיֹסֵעוּ: (יד טו)

תארו לכם אדם מגיע לגדול הדור ומבקש ברכה בעניין דחוף, אומר לו הרב, למה אתה פונה אלי.

מה הפירוש למה? אני צריך ישועה!

משה רבינו עומד לפני הקב"ה וזועק את זעקת בני ישראל. פרעה רודף אחרים, מכל כיוון יש סכנות, המדבר, הים, פרעה. צרה צרורה.

ומה אומר הקב"ה למשה רבינו - 'מה תצעק אלי' - דבר אל בני ישראל ויסעו.

הקב"ה מצווה שבני ישראל יסעו, אך מה היא ההקדמה של 'מה תצעק אלי'. מה זה בא ללמדנו.

אומר האור החיים הקדוש: יש מידת הדין, ויש מידת הרחמים. ועלינו להגביר את מידת הרחמים על מידת הדין. איך מגבירים? באמצעות מצוות ומעשים טובים.

כאן, כך מובא בחז"ל, הייתה מידת הדין מקטרת, הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז. איך נתגבר מידת הרחמים?

אמר הקב"ה למשה רבינו, מה תצעק אלי. כאן לא מספיק אתערותא דלעילא. צריך שישראל ירבו זכויות. אם כך, דבר אל בני ישראל ויסעו! נוסעים בבח האמונה, למרות שזה נגד ההגיון וההסתברות. נוסעים כי הקב"ה ציווה.

בטחון ואמונה עוצמתיים כאלו, יש בכוחם להגביר את מידת הרחמים על מידת הדין, ונצלו ישראל.

בך בטחתי - הושיעני!

שירה לדורות

אֲזַי שִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַה' וַיֹּאמְרוּ לְאֹמֶר אֲשִׁירָה לַה' כִּי גָאֵה גָאֵה סוֹס וְרִכְבּוֹ רָמָה בָּיָם: (טו א)

השבת הקרובה נקראת בפי כל 'שבת שירה' על שם שירת הים הנאמרת בכל יום ויום בתפילת שחרית.

הרבה פירושים נאמרו על המילה 'או' הפותחת את השירה.

אומר האור החיים הקדוש:

אחרי שנכתבה בתורה המילה 'או', מדגישה התורה מייד 'שיר', לשון עתיד, שלא יטעה אדם לומר שאין זמנה של השירה רק אז.

כשארע נס קריעת ים סוף.

לא כר: אלא שירה זו נקבעה גם לעתיד, ובכל יום ויום אנו אומרים אותה בתפילת שחרית.

וראו בניו גבורתו - שבחו והודו לשמו!

אלוקינו ואלוקי אבותינו

עַיִן וְזִמְרָת יְהוָה לִי לִישׁוּעָה זֶה אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי אֲבִי וְאַרְמְנֵנוּ: (טו ב)

בתחילת שמונה עשרה תיקנו לנו אנשי כנסת הגדולה את הנוסח 'אלוקינו ואלוקי אבותינו'. כל מילה מדויקת ואפילו הסדר מדויק, קודם מזכירים 'אלוקינו' ואחר כך 'אלוקי אבותינו'.

גם במקומות נוספים בתפילה ובפיוטים, תמיד מקדימים לומר 'אלוקינו' לפני 'אלוקי אבותינו', וכן 'מלכנו' - מלך אבותינו, וגאלנו - גואל אבותינו.

אכן כך אמרו בני ישראל את השירה, מאיר האור החיים הקדוש את עינינו:

הקדימו לומר 'זה קל-י ואנוהו', ולאחר מכן 'אלוקי אבי וארמננו'.

מי ימלל גבורות ה'

מִי כִמְכָה בְּאַלֶּם ה' מִי כִמְכָה נֶאֱדָר בִּקְדָשׁ נִזְרָא תְהִלַּת עֲשֵׂה פֶלֶא: (טו ג)

בתפילה ובכל יום מזכירים בשירת הים המופיעה בפרשת השבוע, 'נזרא תהילת עשה פלא'.

בוודאי צריך לירא מה' יתברך, אשר מלאו כל הארץ כבודו, והוא מביט ורואה את כל מעשיו, וכלשון הרמב"ם בהלכות יסודי התורה, שכאשר אדם מתבונן במעשי ה' ובראויו הנפלאים "מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה, עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות".

אך האם יש יראה מיוחדת בבואנו לומר תהילות ה', כפי שמשמע מהלשון 'נזרא - תהילות'.

אומר האור החיים הקדוש, בוודאי יש מה לפחד.

הרי כמה שנשבע ונהלל את ה' שעשה כך ועשה כך, תמיד יש רבדים עמוקים הרבה יותר שאין לנו מושג בהם.

אזיה טעם יש לשבח ולומר על עשיר כרוטשילד שיש לו בית לחם ובצל ברוח רב, ואפילו עצים להסקה בהרחבה גדולה...

ממש כך והרבה יותר: נזרא תהילות. מפחדים אנו לומר תהילות ה'. ומדוע: עושה

המשך בעמוד ג'

ספיר ויהלום פניני מוסר ויראת שמים בפרשה

השר של רוסיה והשר של מצרים

רק אחרי פטירתו של הסבא קדישא מראדושיץ, הרב הקדוש רבי יששכר בער זי"ע, סיפר המשמש שלו, ר' נחמן, את הסיפור המצמרר אותו הוא ראה בעיניו ממש. במשך כל ימי חייו של הסבא קדישא היה ר' נחמן מוזהר ועומד שלא לספר את מה שקרה באותו לילה בקודש פנימה, כי בנפשו הדבר, אבל אחרי פטירתו הוא הרשה לעצמו לספר את הסיפור אשר עליו אפשר לומר בצדק 'סיפור שלא מהעולם הזה'.

ערב אחד קרא הסבא קדישא לר' נחמן, המשמש שלו, וביקש ממנו לארגן את הבית בצורה מיוחדת מאוד: לסגור היטב את כל הדלתות והחלונות, לטאטא ולנקות את כל הבית, לפרוס על השולחנות מפות מפוארות, ולהניח עליהם פמוטים מיוחדים עם נרות גדולים. הבית היה נראה חגיגי מאד, תחושה של חג, פאר והדר בצורה יוצאת מהכלל.

כשר' נחמן סיים להכין את הכל, אמר לו הסבא קדישא שילך לביתו ולא ישאר כאן אפילו לא לרגע, ובוודאי שלא יעז להציץ אל תוך הבית ולראות מה קורה שם. מחר בבוקר, אמר לו הסבא קדישא, תחזור לכאן ותסדר את הבית בחזרה.

כשר' נחמן שמע את האזהרות האלו הוא הבין שכאן הולך להיות משהו לא שגרתי. הולך להגיע איזה אורח נכבד, מי יודע מי הוא. ואיך הוא יכול לפסס בדבר נדיר כל כך. הוא החליט שהוא יעשה את עצמו הולך לביתו, ואחרי כמה דקות הוא יחזור וינסה בכל זאת למצוא דרך כלשהיא להציץ לבית. הוא הרי מכיר את מבואות הבית והוא כבר ימצא דרך איך לעקוב מה כאן הולך להיות.

וכך הוא עשה. הוא הלך ואז אחרי כמה דקות הוא חזר, מנסה למצוא מקום שממנו הוא יוכל להציץ אל תוך הבית. אחרי כמה סיבובים הוא ראה שיש אפשרות להציץ בחור של המנעול, הוא מציץ! ונופל מתעלף אחורנית! הוא שוכב על הרצפה ואין איש שם על לב. בשעות לילה, אף אחד לא היה מסתובב שם, והוא שוכב על הרצפה.

אבל הסבא קדישא כן הרגיש: הוא בעצמו פתח את הדלת ורץ אליו החוצה, התכופף אליו והתחיל לעורר אותו. באותם הימים היה מקובל לשפשף עם יין את מי שהתעלף, והסבא קדישא רץ והביא בקבוק יין ושפשף אותו היטב עד שרוחו חזרה לו. הסבא קדישא לא האריך אתו בדיבור. הוא רק אמר לו: הרי הזהרתי אותך שלא תהיה כאן ובוודאי שלא תביט פנימה, כעת תחזור מיד לביתך עד אור הבוקר.

למחרת בבוקר, כאשר הגיע ר' נחמן המשמש אל הבית של הסבא קדישא שאל אותו הסבא

קדישא: הגד נא לי, ר' נחמן, מה בדיוק ראית שכל כך הפחיד אותך עד שהתעלפת וכמעט פרחת נשמתך?

ענה ר' נחמן: ראיתי אדם שנראה ממש כמו מלך, הוא היה לבוש בגדי מלכות וכתר מלכות בראשו והוא יושב ומדבר עם הרבי! כשראיתי אותו נפל עלי פחד עצום עד שהתעלפתי!

אמר לו הסבא קדישא: מאחר וראית - אני יגלה לך שהוא היה השר של מעלה של מדינת רוסיה.

אני ראיתי שהרוסים רוצים להוציא גזירות רעות על היהודים, דברים נוראיים ביותר. לכן הזמנתי אלי את השר של מעלה השולט על כל מדינת רוסיה, ודיברתי אתו שיבטל תיכף את כל הגזירות, וגם אמרתי לו שאם הוא לא יבטל את הגזירות, אני יעקור את כל ממלכת רוסיה מידו ואמסור אותה למלכות אחרת הטובה ממנה.

השר של מעלה שמע את דבריי והוא אכן הבטיח לי שהוא לא יגזור גזירות רעות על בני ישראל.

סיים הסבא קדישא ואמר לו: תדע לו שזו תהיה סכנה גדולה עבורך אם תספר הלאה את מה ששמעת וראית.

רק אחרי הסתלקות הרה"ק מראדושיץ זי"ע"א סיפר ר' נחמן המשמש את הסיפור הנורא שאותו ראה בעיניו ממש!

הסיפור המצמרר מוביל אותנו אל פירוש של רבינו האור החיים 'הקדוש זי"ע"א על הפסוק (שמות יד י'): 'וּפָרַעַה הַקָּרִיב וַיִּשְׂאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם וְהִנֵּה מִצְרַיִם נֹסֵעַ אַחֲרֵיהֶם וַיִּירָאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה'.' שיש להבין, מה בני ישראל ראו כשהם נשאו את עיניהם? ממה הם כל כך פחדו? הם ראו את השר של מעלה של ארץ מצרים, ולכן הם כל כך פחדו!

פותח האור החיים הקדוש ומביא את דברי חז"ל במדרש: "ומצרים נוסע אחריהם" - זה שר של מצרים, מצרים שמו. והאור החיים מסביר שלמעשה בכל מלחמה ומלחמה מגיעים שרי מעלה: "כי כן הוא הנהוג שהשר יעזור לאומתו, ויפול בנפילתה". ולכן מצד דבר זה עצמו לא היו בני ישראל צריכים לפחד, אבל כאן היה חידוש מיוחד ולא רגיל: תמיד הסדר הוא כך, השר של מעלה הולך ביחד עם המלך, ואילו המלך עצמו נותן לעם להיות לפניו והוא מגיע אחריהם, כך שתמיד השר של מעלה נמצא מאחורה. אבל כאן פרעה הקריב - פרעה בא לפני המצריים, ממילא גם השר של מעלה היה לפני המצריים, ומכך פחדו בני ישראל, הם חשבו שהסיבה שהשר של מעלה בא לפניהם, זהו בגלל שהמלאכים שרי מעלה באים לערוך איתם מלחמה.

בני ישראל חששו אולי כעת הקב"ה שמה לא חפץ עוד הקב"ה להוציאם ממצרים ורוצה להשיבם שמה, ולכן המלאכים באים להלחם איתם. מכך הם פחדו ועל כך הם צעקו לה' שישוע אותם.

מדוע באמת הקב"ה לא מנע מהמלאך, השר של מעלה ממצרים להיות לפני כולם, למנוע את הפחד נורא לבני ישראל?

עונה האור החיים הקדוש שיש לכך שתי סיבות:

הסיבה הראשונה: הקב"ה רצה להרוג את השר לעיני בני ישראל. והסיבה השנייה: "אלהים חשבה לטובה, כדי שיפחדו ויחזרו בתשובה שלימה, ויקרבו לבם לשמים, כדי שבאמצעות זה יעשה ה' להם הנס העצום של קריעת ים סוף".

ושני התירוצים הללו יחד מעבירים לנו מוסר השכל חשוב: לפעמים דברים שנראים לנו כמאיימים, דברים מפחידים, אנחנו צריכים לדעת שהמטרה שלהם נועדה כדי שנתקרב יותר לקב"ה ועל ידי כך נזכה לניסים, על ידי שנחזור בתשובה שלמה הקב"ה יעשה לנו נסים עצומים ונפלאים. זאת ועוד, שעוד יתברר שדווקא הדבר המפחיד נועד עבור ההיפך הגמור, כמו השר המצרי שהלך לפני כולם כדי שיהרגו אותו לפני כולם, כך דווקא כל מה שנראה לנו כמפחיד ומאיים, אם נחזור בתשובה שלמה, הדבר עצמו יהיה תחילת הישועה.

תפילה בכל יום על הפרנסה

הקב"ה מלמד אותנו: כשחסר לך משהו - תתפלל. לפעמים הסיבה שחסר היא עבור זה, כדי שתתפלל!

כשלא מתבוננים בכך, עושים כל פעולה אפשרית, השתדלויות רבות ומאמצים, ושוכחים את העיקר, תפילה!

על הנחש שהתקלל 'עפר תאכל כל ימי חייד', כתוב בגמרא ביומא (ע"ה), תניא, אמר רבי יוסי בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם מקניט את חברו יורד עמו לחייו, אבל הקב"ה אינו כן, קלל את הנחש עולה לגג מזונותיו עמו, יורד למטה מזונותיו עמו. ובספר 'שם משמאל' (ויקרא תרע"ד) הביא בשם הרה"ק רבי יצחק מווארקא זי"ע"א שהקשה, דאם כן מה קללה יש בזה לנחש. ותיירץ, שנענש שניתנו לו מזונותיו בכל מקום שהוא כדי שלא יבוא לשאת עיניו השמימה, כי כל הנבראים נבראו באופן זה שיחסר להם צרכם כדי שישאו עיניהם לשמים ונדחה הנחש מזה.

זהו העונש הגדול ביותר, קח, תאכל איפה שאתה רוצה ומה שאתה רוצה ואל תבוא לבקש. בן המלך, מקבל מהמלך כל יום ויום את מזונו. רוצים לראות אותך, שמחים איתך, מחכים לך. הקב"ה נותן את המן לבני ישראל

פניני אור החיים

המשך מעמוד א'

פלא. מעשיו של ה' פלאיים ומכוסים הרבה מעבר להשגתו.

לגדולתו - אין חקר!

בין בקשה לתלונה

וילנו העם על משה לאמר מה

נשתה: (טו כד)

אנחנו יודעים שיש דברים שמותר לדבר ויש דברים שאסור לדבר.

אבל צריך להפנים שגם דברים שמותר לדבר, צריך לדעת איך לדבר.

יש דיבורים שאם תאמר אותם בצורה אחת, בצורה הראויה, זה בסדר גמור. אך אם הם יאמרו בצורה שונה, זו עבירה.

כיצד?

אומר האור החיים הקדוש: כתוב 'וילנו העם על משה לאמר מה נשתה'.

אם אדם צמא והוא מתפלל ומבקש מה' שיזמן לו שתיה, זה בסדר גמור. נוסח התפילה מלא בבקשות 'כדרך שואל חסרונ'.

כאן הם באו בתלונות, וזו הייתה הבעיה. הוילנו - מה נשתה?

אתה צמא, תבקש. תתפלל. למה להתלונן? להתלונן זה לא טוב.

כשאנחנו צריכים משהו, נתפלל.

כי אתה שומע תפילת כל פה!

תורה מגינה ומצילה

ויאמר משה אל יהושע בחר לנו

אנשים וצא הלחם בעמלק מחר

אנכי נצב על ראש הנביעה ומשה

האלהים ביד: (יז ט)

עניינים רבים בפרשת השבוע, שירת הים פרשת הקן, ועוד.

ובסוף הפרשה - מלחמת עמלק.

את מי בוחר משה רבינו להילחם בעמלק.

אומרת התורה: ויאמר משה אל יהושע

בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק.

מבאר האור החיים הקדוש:

משה רבינו הכיר וידע כי מלחמת עמלק

מגיעה בגלל עון ביטול תורה.

וילחם עם ישראל ברפידים - שרפו ידיהם

מדברי תורה.

אמר משה רבינו, כנגד איוב רע כזה צריך

את כל התורה. יהושע בן נון, עליו נאמר

'לא ימוש מתוך האוהל', הוא ישב תדיר

בבית המדרש ולמד תורה. הוא ראוי

לצאת ולהילחם בעמלק ולהתגבר עליו.

ואכן כך היה.

אין שמירה כתורה, אין לומדיה כישראל.

הסכימו. ועל זה באו לדין.

המשדך המגלה עמוקות לספר לשומעיו, שדבר זה היה תימה גדולה בעיניו על התלמיד חכם למה לו לחזור מההסכם אחרי שכל הרווח הוא שלו שיוכל להגות בתורה כל היום באין מפריע, וזה היה משוש חייו, ואין שום הסבר וטעם למה לא יחפוץ בהסכם כזה, על כן פנה אל התלמיד חכם וביקשו שיסביר לו פשר התנהגותו.

ענה לו התלמיד חכם, שאכן כדברי המגלה עמוקות כן היה דעתו מתחילה גם כן, שמעתה ירווח לו ויוכל לעסוק בתורה באין מפריע. אולם כעבור תקופה קצרה הרגיש שזה גורם לו להפסד בענין אחר, דהנה עד עכשיו כאשר היה נצרך לעסוק במסחר לצורך פרנסתו, הנה בכל יום כאשר היה קם ממיטתו היה מרגיש שעליו להתפלל על מזונו שיזמין לו ה' סחורה בזול ושיוכל למכרו ביוקר ושיזדמנו לו קונים מיד ולא יצטרך להישאר בשוק הרבה שעות וכדומה משאר ענינים הקשורים לצורך פרנסתו. ובזה היה מרגיש כל היום שהוא תלוי בחסדי הבורא, ועיניו היו נשואות אל ה' בתפילה מדי יום ביומו על כל פרט ופרט שיצליח.

אולם מאז הסכים עם העשיר על העסק עמו, הנה לפתע רואה הוא ששוב אינו מרגיש את עצמו תלוי כל כך בחסדי הבורא עולם כאשר היה אז, בהיות שהעשיר נותן לו כל הוצאותיו ואין לו כל כך על מה להתפלל כאשר היה מתפלל אז על כל פרט.

בגלל החסרון הזה החליט שמקח טעות היה לו כל העסק הזה, שאף שתועלת הוא לו לענין עסק התורה, אולם זה מפריע לו לדביקותו בה' שיהיה מרגיש שתלוי בחסדי ממש ושיהיו עיניו נשואות אליו בתמידות, ועל כן אינו יכול להמשיך באופן הזה.

סיים המגלה עמוקות ואמר לשומעיו, שעכשיו נוכח לדעת שהזמין לו ה' מעשה זה בדיוק בשעה הזאת שהוא כדי לחבב את העיר עליו, שבזה הוא רואה שישנם אנשים צדיקים וחשובים כאלו בעיר הזאת שעד עתה לא ידע עליהם וממילא שוב אינו רוצה לעזוב את העיר והודיע להם שהוא ממשיך לשבת על כסא הרבנות בלב שלם ('תפארת למשה' פרשת בשלח).

הרה"ק 'רב ייב' מאוסטראה זיע"א מביא (תהלים יג) מה שמע מרבינו אור שבעת הימים ה'בעל שם טוב' הקדוש זיע"א: שיש זכייה לעני שבכל יום יש לו רשות לדבר לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, כי העשיר נותן לו ה' יתברך בפעם אחת עשירות הרבה שיהיה די כל ימי חייו, ואינו צריך לגשת לבקש בכל יום מזונות מאת ה' יתברך, רק אם הוא צדיק הרבה ויש לו שכל שגם כשיש לו מזונות, אם חס ושלום לא יתן ה' יתברך חיות בתוך מזונותיו לפרנסו לא יועיל כלום, והראיה חולה שיש לו מזונות ואינו יכול לפרנס את עצמו באותן מזונות. אבל העני מחמת דוחקו שאין לו מה לאכול צריך בכל יום לגשת ולבקש מאת ה' יתברך מזונות, נמצא שזוכה העני שמדבר לפני ה' יתברך בכל יום, ועוד שהעני צריך ה' יתברך לזכור אותו בכל יום, להזמין לו פרנסתו בכל יום ויום, אבל לעשיר אין ה' יתברך צריך לזכור אותו בכל יום, כי כבר נתן לו בפעם אחת על כל ימי חייו.

(מאוצרותיו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

ואומר 'ולקטו ממנו דבר יום ביומו'.

אמר על כך רבי שמעון בן יוחאי (יזמא עו.): משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שיש לו בן אחד, פסק לו מזונותיו פעם אחת בשנה, ולא היה מקביל פני אביו אלא פעם אחת בשנה. עמד ופסק מזונותיו בכל יום, והיה מקביל פני אביו כל יום. אף ישראל, מי שיש לו ארבעה וחמשה בנים היה דואג ואומר, שמא לא ירד מן למחר ונמצאו כולן מתים ברעב, נמצאו כולן מכוונים את לבם לאביהן שבשמים.

מבאר רבינו ה'אור החיים' הקדוש זיע"א, זה בכוונה כך. לא משכורת חודשית. לא כיכר שבועית גדולה. ויצאו ולקטו - דבר יום ביומו. תבוא כל יום, תתפלל, תבקש מה', והוא יתברך שומע תפילת כל פה עמו ישראל ברחמים.

לכן אמר ה' 'דבר יום ביומו' - למען אנסנו', כלומר, הסיבה שהמן יורד לצורך אותו היום ולא נתן להם ה' בפעם אחת לזמן הרבה, הוא לניסיון, לראות אם לא ידאגו ולא יתאוננו, אלא יהיו בטוחים בהקב"ה, שעל ידי ששימו מבטחם בה' ויתפללו אליו, יהיו סמוכים שלא ישארו בלי מזונות.

הרה"ק בעל 'מגלה עמוקות' זיע"א הודיע פעם אחת לראשי הקהילה בעירו קראקא שבדעתו לעזוב את כס הרבנות בעירו מכמה טעמים הכמוסים עמו, וכמובן שהודעה פתאומית כזאת פגעה בהם כרעם ביום בהיר, והרבו להשתדל ולהפציר בו שיחזור בו מהחלטתו, אולם כל ההשתדלויות לא הועילו והוא בשלו נשאר, שרוצה לעזוב את העיר.

והנה להפתעתם אחרי שכבר כמעט נתיאשו מלהפציר בו עוד, לפתע הודיע להם המגלה עמוקות שהחליט לבסוף שהוא כן נשאר, והדבר היה לפלא בעיניהם מאוד, שהנה את כל ההשתדלויות שעשו אצלו דחה על הסף ולפתע הוא חוזר בו ללא שום סיבה הנראית לעין.

הסביר להם ה'מגלה עמוקות', שאכן היו לו טעמים שמחמתם רצה לעזוב העיר, אך הנה אחרי שכבר החליט כן זימן ה' לידו מעשה שמחמת זה שינה את דעתו. וזהו סיפור המעשה:

באו אליו שני אנשים לדין תורה. אחד מהם היה מעשירי העיר, והשני היה תלמיד חכם גדול שהתגורר בעיר. והגביר היה התובע. מנהגו של התלמיד חכם היה שלפרנסתו היה הולך לשוק כל יום לכמה שעות ומוכר קצת סחורה שיספיק לו להוצאות היום, ואח"כ היה חוזר לביהמ"ד והוגה בתורה עד אמצע הלילה. והנה העשיר הזה בראותו כן נתערער לבו לחשוב שאין זה נאה וכבוד להתלמיד חכם הזה שיעסוק בשוק במסחר, וניגש אליו והעיר לו על כך, והסכימו ביניהם שהתלמיד חכם ישב כל היום כולו להגות בתורה בביהמ"ד והגביר הזה ישלם לו כל הוצאותיו. ואכן התלמיד חכם הפסיק למכור בשוק וישב כל היום באהלה של תורה.

אולם זה כמה ימים שהעשיר הבחין שהתלמיד חכם הלך התחיל שוב לעסוק במסחר, ובפנותו אליו והעיר לו על הפרת ההסכם, ענה לו שהוא חוזר בו מההסכם. אולם הגביר לא הסכים לזה וטען שכבר אי אפשר לו להתחרט אחרי שכבר

מתיבתא אור החיים

ומשום כך לא היו יכולים להבחין באותו השמים כראוי, אך שאר העננים שבצדדים לא היו קיימים מחוץ למחנה.

וכן כתב רבינו בחיי (לעיל יב ה) וזה לשונו: שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היה הענן מכסה אותם ביום ועמוד האש לילה, ולא ראו בכולם שמש ביום ולא ירח בלילה, ומהיכן היו קובעים חדשים, על פי ראית הלבנה, הלא הענן מכסהו. אלא בודאי עיקר המצוה בכתוב על פי החשבון.

ומכל זה הוכיח בקונטרס ה' עזרי (גליברסון, עמ' 26) שהענן היה מכסה אותם לגמרי, ולא היו יכולים לראות כלום מאותות השמים.

מאידך כתב החזון איש (או"ח סי' קמ אות ג) על דברי רבינו בחיי שכתב שלא היו מקדשין על פי הראיה, שכונתו היא שאין מעידין על פי הראיה דרך העבים ודרך העששיות, כמו שאמרו בגמרא (ר"ה כד.). ומה שכתב שלא ראו השמש והירח, היינו ראייה בלא מסך מבדיל.

אכן אין זה ברור שהיה כלל ענן למעלה, וזה תלוי במחלוקת התנאים במדרש, כמו שכתב בשו"ת ויען יוסף (גרינוולד, אורח חיים סי' קצג), שהוא תלוי במחלוקת התנאים במדרש (ילקוט שמעוני) כמה עננים היו, אחד אומר שבעה היו, ולשיטתו ודאי היה אחד מלמעלה גם כן. רבי יאשיה אומר ארבעה, ומפרש הזית רענן, דהיינו לארבע רוחות, ואותו של מעלה לא היה אלא על המשכן. רבי אומר, שנים, ופירש בוית רענן, אחד מלפניהם ואחד על המשכן.

אמנם כתב בדרך אפשר, שאף לשיטה הסוברת שהיו ז' עננים, הענן של מעלה לא היה אלא בשעת נסיעתן אבל לא בשעת חנייתן, כמשמעות הפסוק בפרשת בהעלותך (במדבר י לד) ויען ה' עליהם יומם בנסעם מן המחנה. וכן הרד"ק והמצודות (תהלים קה לט) פירשו, שבשעת הליכתן היה הענן לפניהם, ובשעת חנייתן היה עליהם.

ומתרץ, על פי מה שאמרו במדרש (ברייא דמלאכת המשכן פ"ד): רבי שמעון בן יוחי אומר, כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, לא נצרך אחד מהם לא לאור החמה ביום ולא לאור הלבנה בלילה, אלא האדים היו יודעים ששקעה החמה הלבין היו יודעים שזרחה החמה. ומדברי המדרש נראה, שלא היו השמש והירח נראים כל כך מבעד לעבים, והיו יודעים ששקעה החמה רק ממה שראו העבים מאירים מאור עמוד האש.

אכן, לפי זה נמצא שהן ביום והן בלילה היה מואר להם בתוך הענן, רק שנשתנה צבעו בזמן שקיעת החמה, ולפי זה צריך להבין היאך היו יודעים מתי הוא זמן צאת הכוכבים במכוון.

ומיישב זאת על פי דברי רבינו, שאכן בתוך הענן לא ידעו זמן צאת הכוכבים במכוון, אך כשיצאו חוץ לעבים היה נראה זמן זה בבירור, ששם היה מחשיך כסדר העולם, וכאשר היו צריכים להבחין מתי הוא הזמן המדויק של צאת הכוכבים היו יוצאים חוץ לענן, ומטעם זה הוצרך התנא לכתוב שהיו הכהנים נכנסין, כיון שבזמן המדבר היו צריכים לצאת מחוץ לעננים לראות הזמן המדויק, וכשנכנסו ידעו כולם שזהו זמן צאת הכוכבים.

אמנם קשה על זה, שהרי אמרו חז"ל (מכילתא דרשב"י שמות יג כב): דבר אחר, 'לא ימיש' (שמות יג כב), וכי מי נצרך לעמוד ענן ומי נצרך לעמוד אש, אלא ליתן הפרש לזבים ולזבות וכו' שהיו ביניהן.

ובמרכבת המשנה (על המכילתא, ד"ה ואחד למטה) הקשה על זה, שהלא כל הטמאים היו יוצאים מחוץ למחנה, ולשם הרי לא היה הענן נמשך, כמו שכתב רש"י (עירובין נה: ד"ה אלא

לאחוריהן) שכל הצריך ליפנות היה יוצא חוץ לענן. וכיון שהיו יוצאים חוץ לענן היו יכולים לראות זמן צאת הכוכבים. ותיירץ, שרק הענן שלמעלה מהם הוא נמשך גם על כל מי שיצא מהענן.

כתב רבינו (שמות יג כא): ולילה וגו' להאיר וגו'. קשה לפי דבריהם ז"ל (שבת כ"ב ב) שאמרו שכל מי שנה שהיו במדבר לא הלכו אלא לאורו שהיו רואים אפילו מה שבתוך הטפחית, ואין לומר כי על זמן הלילה הוא אומר שאין זה פשוט אומנם לא הלכו אלא לאור כי מה בא למעט אם לא שנה' אור השמש ביום ואם כן הלילה למה לא יאיר כיום שלא היו צריכים לשמש שהוצרך לעמוד אש להאיר להם. ולהבין הענין יש לדקדק עוד ואמרו ללכת יומם ולילה למה לא הספיק טעם להאיר להם שהוצרך לומר ללכת וגו'.

אכן כוונת הדברים היא לעולם שלא זו אורו יתברך ממחנה ישראל תמיד כמאמר חכמינו ז"ל שכתבנו בסמוך אלא שיש לדעת כי האור הקדוש הלז לא היה מתפשט חוץ ממחנה ישראל אלא דוקא במושבנות. ויש טעם בדבר ומה גם במדבר הרע שהוא מדור של מחנה טומאה כי שם הרגיעה הקליפה כידוע בדברי הקדושים (זהר ח"א קכו). וכיון שכן לא היו ישראל יכולים ליהנות מהאור העליון אלא במחניהם אבל חוץ למחניהם לילה יחשיך כסדר העולם. והנה אם לא היו ישראל הולכים בלילה כשיחפזו ה' ללכת לא היו צריכים לאור עמוד האש כי לכל בני ישראל היה אור ה' במושבנותם אלא לסיבת הליכתם בלילה הוצרכו לעמוד להאיר למרחוק חוץ למחנה ישראל להכיר מקום שילכו בו חוץ למחניהם, והוא אומרו להאיר להם, וטעם אור זה הוא ללכת יומם ולילה פירוש בשוה כשם שביום מלבד אור ה' הנוצץ עליהם היו רואים אור למרחוק באור השמש המאיר לעולם כולו כמו כן היו רואים בלילה באמצעות עמוד האש.

והנה על פי מה שכתב רבינו שחוץ למחניהם לילה היה מחשיך כסדר העולם. כתב בדברי יואל (כט שבט) לתרץ לפי זה מה שאמרו במשנה (ברכות ב.) מאימתי קורין את שמע בערבין, משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן.

שלאמורה יש להבין מדוע אמר לשון 'נכנסין' שנראה כמיותר, שהיה יכול לומר משעה שהכהנים 'אוכלין'.

גם אתם זכיתם לישועה בזכות רבנו האור החיים הקדוש?

כתבו לנו
למייל המערכת 028039999@gmail.com
או לפקס 02-5385689
או בנידריס פלוס - באר ישראל

אור הישועות מכתבי הלומדים

בזכות לימוד "אור החיים" - זרק את הכלי הטמא מרשותו

בין השורות של ספר "אמרות טהורות" מסתתר סיפור מעורר השראה, בו אחד מהנוכחים שהאזין לדבריו של האדמו"ר, אשר שיתף בתובנותיו על דברי חמיו, **האדמו"ר מסקווירא זצ"ל**, זכה לשינוי פנימי עמוק. האדמו"ר תיאר את כוחו של ספר "**אור החיים הקדוש**", שהשפעתו איננה רק בתוכן הלימוד, אלא במדרגת קדושה שהוא משפיע על הלומד, עד שהוא מבין בעצמו את הצורך להשליך את כל מה שנוגע לטומאה - כלים, מחשבות, או השפעות רעות - מבלי שיאמרו לו דבר. דומה כי השפעת הספר חודרת לנפש, מרוממת אותה ומובילה אותה בדרכים של טהרה והארה.

הסיפור שמסופר, הוא של אדם ששמע את דברי האדמו"ר, ולאחר מכן החל לקבוע לימוד קבוע בספר "**אור החיים הקדוש**". לא עברו ימים רבים, והאדם הזה מצא את עצמו עומד בקיום מצוות ברמה חדשה, בין השאר, קיים את מצוות ביעור חמץ, פעולה שמסמלת את היכולת להפריד מהישן, מהלא טהור, ולהיות פתוח לחדש ולטהור.

העוצמה שבספר "**אור החיים הקדוש**" אינה רק בתובנותיו הרוחניות המעמיקות, אלא בכוחה הבלתי מורגש להדריך את האדם לעשייה המתקנת אותו מבפנים. לא צריך להנחות אותו במילים או בהוראות ישירות. ספר זה פועל על הלב, מורה לו את הדרך ומנחה אותו להשליך מכלי טמא. הוא מוביל את האדם למקום של תיקון פנימי, שולי יותר לעיתים, אך לא פחות חשוב - תיקון שמתחיל בשקט, בלב פנימה.

סיפור נוסף שמסופר הוא על רבי חיים דוד דוקטור, אדם שהיה רחוק מהשיטה של שלומי אמונה ישראל. רה"ק רבי דוד מלעלוב, שביקש תיקונו, הביאו לפני רה"ק מלובלין זצ"ל, ושם קרה השינוי הגדול - רבי חיים דוד הפך לעובד ה' אמיתי ובלתי נלאה. כשנפגש עם התפארת שלמה בסוף ימיו, כשראה אותו שוכב על ארץ, בוכה ביגון גדול, הבין התפארת שלמה כי הוא בוכה על השנים בהן לא הלך בדרך האמת. אך רבי חיים דוד דוקטור, שהיה מושרש בלימוד "אור החיים הקדוש", השיב לו בביטחון מלא: "אל תאמר כך, איני מוותר על יום אחד מהימים הראשונים. בזכות לימוד "אור החיים" בעל פה, כל עוונותי הפכו לזכויות".

סיפור זה מעורר את הלב בהבנת העומק שבחיבור לשיעור תורה אמיתי, כזה שמפנה את הדרך בכל תחום, ומביא את האדם למקום של שלמות פנימית וקדושה. כך גם האדמו"ר מרחמסטריווקא זצ"ל, שהסביר כי בזמננו, שבו לא תמיד יש ביכולתנו לעסוק בתעניות וסגופים כדי לתקן את חטאות הנעורים, יש דרך נפלאה לתקן את הנפש - על ידי התחזקות בלימוד "**אור החיים הקדוש**". לימוד זה זוכה לזכך את הנפש ולהביא לרמה רוחנית גבוהה, כפי שמסופר בשם רה"ק מרוזין, שלימוד הלשון של הזוהר מסוגל להכשיר את הנשמה. ובזמן שהרה"ק מהוסיאטין היה פותח את שולחנו - לא היה עושה זאת לפני שסיים את לימוד "אור החיים" על הפרשה.

העוצמה הפנימית שבספר "**אור החיים הקדוש**" לא רק עיצבה את החיים של כל אחד מהשומעים את דבריו, אלא גם הניעה אותם לשינוי אמיתי. כל חטא, כל מכשול, נהפך לזכות, והאדם מרגיש כי כל צעד שהוא עושה הוא צעד לקראת קדושה. ספר זה שינה את פני הדור, והוא עומד כסמל לקדושה פנימית, שופעת שפע רוחני לכל יהודי באשר הוא.

מחוברים לחיים

לשמיעת שיעורים ודרשות

חייגו: 03-617-1077

דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פומרינץ שליט"א
(רעזא דרעזין)
פרשת בשלח תשפ"ה
ביהמ"ד באר ישראל

גיליון י"ח
בשלח תשפ"ו

בבוח האמונה

אך מפני מה יתחייבו המצרים מיתה?

בית דין של מעלה

באותה שעה כינס הקדוש ברוך הוא את כל הפמליא של מעלה, וביקש מהם לדון כביכול בינו ובין השר של מצרים.

לצורך הדין, העמיד הקדוש ברוך הוא דברים על דיוקם, למן תחילת המעשה.

בתחילה שרר רעב במצרים, והעמיד ה' להם את יוסף הצדיק אשר בחכמתו מילט אותם מן הרעב, והכל סרו למשמעתו. ולבסוף לקחו המצרים את בני ישראל עמו של יוסף ושעבדו אותם בעבודה קשה, עד שעלתה צעקתם לפני ה' יתברך.

אז שלח ה' את משה ואהרן, ואמרו לפני פרעה "כה אמר ה' אלקי העברים" (ראה שמות ה א-ד; שם ט א). באותה שעה היו יושבים לפני פרעה כל מלכי מזרח ומערב, והוא בגאותו הרגיש כשליטו של עולם, כי הכל היו צריכים למרי חטיא במצרים לשבור בר ולחם.

בגודל גאוותו החל פרעה מחרף כלפי מעלה ואמר: "מי ה' (שמות ה ב). הן כל מלכי הארץ שלחו לי מתנות, והוא מעולם לא שלח לי. הבה נבדוק בספרים ונראה אם יש מן האלילים אשר שמו כן". בדק בספרים - ולא מצא.

אמרו לו משה ואהרן, "הן ה' הוא בורא שמים וארץ, והוא הצר את העובר במעי אמו, משיב הרוח ומוריד הגשם, מפריח טללים ומצמיח אילנות, ממית ומחיה נפש כל חי אשר כולם בידו".

אמר להם פרעה: "איני יודע מה אתם סחים, הרי אני בראתי את עצמי ואת הנילוס, לי יאורי ואני עשיתיני" (ראה יחזקאל כט ג). וכהמשך לדברי הנאצה פנה אל המלכים שישבו סביבו ושאלם: "האם שמעתם דבר מה על האלקים אשר הם מדברים עליו".

השיבו המלכים: "אכן שמענו כי אלקים זה בן חכמים הוא, בן מלכי קדם" (ראה ישעיהו יט יא).

אך גם אחר כל זאת כפר פרעה ואמר (שם) "לא ידעתי את ה'".

אם כן, מאחר וכפר פרעה בה' יתברך, שילח בו ה' עשר מכות, וגם אלו לא הועילו והמשיך פרעה לשעבד את בניו של מקום, עד שהודיע לו הקדוש ברוך הוא את כוחו וגבורתו והוכרח לשלחם בעל כרחו. והנה עכשיו רודף הוא אחרי בני ישראל כדי להחזירם לשעבוד תחתיו, וכי אין זה מן המידה שיטבע בים.

אמרו פמליא של מעלה לפני הקדוש ברוך הוא: "הדין עמך, ועשה בו מה שליכך חפץ".

במידת הרחמים

באותה שעה ענה שר של מצרים ואמר: "רבונו של עולם, יודע אני בעצמי כי המצרים חייבים בדינם, אולם מבקש אני כי תדון אותם במידת הרחמים". בתחילה טען כי אין העונש ראוי להם, אך עתה משנסתתמו טענותיו בדיון החל לבקש רחמים.

באותה שעה לקח המלאך גבריאל לבנה של טיט ועמד לפני הקדוש ברוך הוא ואמר: "רבונו של עולם, הללו

אמירת השירה בשמחה

מהלך יציאת בני ישראל ממצרים, ממדרגה למדרגה היה. בכל מכה ומכה הראה ה' יתברך את כח שלטונו בכל כוחות הטבע, ולאחר שנודעה גבורתו בכל הארץ, הוציא את בניו מבית עבדים להיות לו לעם סגולה. ואחר פרשת בא שבה יצאו ישראל ממצרים, באים אנו לפרשת בשלח, בה נקרא הים לפני בני ישראל, ואז אמרו שירה בשמחה רבה.

וכבר תיקנו לנו מסדרי התפילה לומר את שירת הים בכל יום, וסגולה נפלאה היא לאומרה בשמחה, כפי שכתב בעל **ספר חרדים** (מצוות התלויות בארץ ישראל פרק ז): "יכוון בשירת הים שאומרים בכל יום לאומרה בקול ובשמחה רבה, כאלו אותה שעה יצא ממצרים, שהרי אמרו במדרש 'ויסע משה את ישראל מים סוף, שהסיעם מעונותיהם שנמחלו על ידי השירה שאמרו, שכל מי שנעשה לו נס ואומר שירה מוחלין לו על כל עונותיו'".

וכן כתב בספר **סדר היום** (כוונת ברוך שאמר ופסוקי דזמרה וקדיש), ונפסק **במשנה ברורה** (סימן נ"א ס"ק י"ז), וציין למקורו בדברי **הזהר הקדוש** בפרשתנו (ח"ב דף נד).

אם כך הוא בכל יום, על אחת כמה וכמה בשבת זו, הנקראת בפי כל 'שבת שירה', אשר בה הקריאה מעוררת את הזמן, ודאי יש להתעורר לומר את השירה בשמחה רבה, כדי שנזכה כי אם נגזר על אי מי לילך מן הארץ הזאת, יהיו אלו הגויים ולא היהודים.

ברייתא דרבי ישמעאל ראה

נקדים תחילה **מדרש פליאה** המובא בכמה מן הספרים הקדושים (ראה ישמח משה ועטרת ישועה בפרשתנו ובספר מאמר מרדכי), שם אמרו חז"ל על הפסוק (תהלים קיד ג) "הֵימָּן כָּאֵה וַיִּנָּס", "מה ראה, ברייתא דרבי ישמעאל ראה".

ומאליו יובן כי הדברים מפליאים, איזו ברייתא דרבי ישמעאל ראה הים עד שנס מפניה, האם ראה את אחת הברייתות מן המכילתא דרבי ישמעאל, או איזה דבר הלכה או אגדה שאמר רבי ישמעאל, ומה ענין רבי ישמעאל לקריעת הים.

כלום הטביעו בני מבניך

והנה, **בילקוט שמעוני** בפרשתנו (רמז רמ"א) מובאת דרשת חז"ל מופלאה, אשר תוכן דבריה כך הוא:

בשעה שביקש הקדוש ברוך הוא להטביע את המצרים בים סוף, עמד שר של מצרים לפניו יתברך ואמר: "רבונו של עולם, צדיק וישר אתה ואני לפניך עוולה ולא משוא פנים ולא מקח שוחד, למה אתה רוצה להטביע את המצרים, כלום הטביעו בני מבניך". כלומר, וכי הטביעו המצרים - שהם בניו של שר מצרים ונתונים תחת ממשלתו, את בני ישראל - אשר אין עליהם שליט ומושל, רק לה' לבדו המלוכה עליהם.

המשיך שר מצרים של מעלה בטענתו ואמר: "אם ממשו שהשתעבדו המצרים בישראל בעבודת פרך, הרי כבר נטלו שכרם בביזת מצרים, כלי כסף וזהב ושמלות,

שעבדו את בניך בלבנים ובטיט, וכי ראויים הם למידת הרחמים".

מיד חזר הקדוש ברוך הוא וישב על כסא דין, ונגזר דינם של המצרים לטבוע בים. ועל אותו הזמן נאמר (שמות יד לא) "וַיִּכָּא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה".

שקר בעולם האמת

ודברי המדרש מפליאים ביותר.

הכיזר העיז שר המצרים פניו כל כך, לטעון שלא הטביעו המצרים את בני ישראל, וכל מה שעשו הוא רק לשעבדם, אשר את זה שילמו כבר ברכוש הגדול שנטלו מאיתם. ולא זו בלבד אלא שהוסיף וביקש את מידת הרחמים שתבוא לעזרתו. והלא דברי שקר וחוצפה המה, ומקרא מלא דיבר הכתוב (שמות א כב), "וַיִּצְוּ פְרָעָה לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל הַבֶּן הַיֵּלֵד הַיֵּאֱכָה תִשְׁלִיכֶהוּ". והרי עולם האמת הוא, ואין לשקר מקום שם.

והתמיהה כפולה היא, כי גם הקדוש ברוך הוא לא הוכיחו על פניו כי שקר ענה בטענתו, אלא אמר לו כי ראוי הוא פרעה לעונש על שום שכפר בעיקר. ומפני מה לא אמר לו הקדוש ברוך הוא כי שקר הוא דובר, ובוודאי הטביעו המצרים את תינוקות ישראל ביאור, ופרעה באכזריותו היה רוחץ עצמו בדם תינוקות ישראל אשר שחט בעצת הרופאים.

אמירת שירה באכזר רשעים

יתר על כן, של להוסיף כאן קושיא עצומה. ובהקדם נביא ביאור נפלא מאת **הרבי ר' העשיל מקראקא**, כמובא בספר **תנועת התורה** בפרשתנו (אות ע"א).

איתא בגמרא (מגילה י:), "ואמר רבי יוחנן, מאי דכתיב (שמות יד כ) 'ולא קרב זה אל זה כל הלילה' - בקשו מלאכי השרת לומר שירה, אמר הקדוש ברוך הוא, מעשה ידי טבעו בים ואתם אומרים שירה".

ויש להקשות, כי מלשון הפסוק מבואר כי ביקשו המלאכים לומר את השירה בלילה, ואילו טביעת המצרים היתה רק באשמות הבוקר כפי שכתב **רש"י** (פסוק כז), אם כן מהו 'מעשי ידי טבעו', והרי לא טבעו עדיין.

עוד יש לתמוה, מפני מה אין הקדוש ברוך הוא חפץ באמירת שירה במפלתן של רשעים, והרי מפורש מצינו בכתובים (משלי יא י) "ובאבד קשעים רָנָה", ובוודאי שמחה גדולה היא לפני ה' יתברך שנאבדו רשעים הללו מן העולם.

שירת המלאכים

אלא מבאר **הרבי ר' העשיל**, על פי מה שאמרו בגמרא **בסנהדרין** (דף צה:) כי אופן מיתתם של חילות סנהריב היה על ידי שגלה להם הקדוש ברוך הוא את אוזניהם ושמעו את שירת חיות הקודש, ולא יכלו לסבול את מתיקות השירה ומתו.

אם כן, גם בקריעת הים סוף ביקשו המלאכים לומר שירה עוד קודם מפלת פרעה וחילו, כדי שעל ידי שמיעת השירה ימותו כולם. על כך השיבם הקדוש ברוך הוא,

אמירה בלא עשייה

לעומת זאת, בפירוש **פנים יפות לרבינו ההפלאה זיע"א**, רבו של **רבינו החתם סופר זיע"א**, הביא דברים אלו בפרשת כי תשא (שמות לד ו) בשם "יש מפרשים", אך מוכיח שלא כדבריהם ממידת "א-ל", אשר אין נוכל לומר עליה 'מה הוא א-ל אף אתה א-ל'. ומזה מוכח שאין צורך בעשייה, אלא האמירה לבדה היא הפועלת ישועה.

בדרך זו דרך גם בספה"ק **אמרי נועם** בפרשתנו, כי בזמן קריעת ים סוף התעוררו י"ג מידות של רחמים, ובכח זה זכו ישראל לישועה. והטעם שהוצרכו לזה, שכן כאמור למעלה באותה שעה התעורר קטרוג גדול מפי המלאכים כי הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה. ומשום כך לא יכלו ישראל לעשות כסדר הזה בפועל, והוצרכו לעשות כן בכח האמירה לבדה.

תמכתי יתדותי

לפי זה ביאר בהגדת 'תגיד ליעקב' שם, את לשון המדרש פליאה אשר הבאנו בראשית אמרינו, 'מה ראה הים - ברייתא דרבי ישמעאל ראה'. כי הנה בכל יום מזכירים אנו קודם התפילה את הברייתא "ב"י ישמעאל אומר. בשלש עשרה מדות התורה נדרשת בהן, מקל וחמר ומגזירה שנה" וכו'. ואיתא בזוהר **הקדוש** (ח"ג דף רכח. ברעיא מהימנא), כי "י"ג מידות אלו של דרשות התורה מכוונות כנגד י"ג מידות של רחמים. ומבואר בזה, כי אם חפצים אנו להשתמש בי"ג מידות הרחמים, נוכל לעשות כן על ידי עסק התורה בי"ג המידות שהיא נדרשת בהן; כי במידת קל וחומר נוכל לעורר את מידת א-ל שהיא מידת החסד, ובמידת גזירה שנה נוכל לעורר את מידת הרחמים של 'רחום', וכן בכל שאר המידות. וזהו שנס הים מכח שראה את ברייתא דרבי ישמעאל,

הכיצד העיז שר המצרים פניו כל כך, לטעון שלא הטביעו המצרים את בני ישראל, וכל מה שעשו הוא רק לשעבדם, אשר את זה שילמנו כבר ברכוש הגדול שנטלו מאיתם. ולא זו בלבד אלא שהוסיף וביקש את מידת הרחמים שתבוא לעזרתו. והלא דברי שקר וחוצצה המה

שהרי לא היה בכוחם של ישראל באותה שעה לקיים בעצמם את מידות הרחמים, כי אז נתעורר הקטרוג עליהם, ועדיין לא היו בני תורה בפועל. אולם בכח י"ג מידות שהתורה נדרשת בהן נקרע הים לפני בני ישראל עד שהאמינו בה' ובמשה עבדו, וזהו 'ברייתא דרבי ישמעאל ראה'.

כח הדיבור

והנה, הכל יודעים מה גדול כוחו של דיבור בעולמנו, שהרי כל בריאת העולם נעשתה בעשרה מאמרות. משום כך, גם אנו, כאשר מבקשים אנו להיות דבקים בקדוש ברוך הוא ובמידותיו הקדושות, גדול כוחה של האמירה מן המעשה, ובפרט אמירה הבאה בתפילה, ועל אחת כמה וכמה בדברי תורה, כי בה נברא העולם כולו.

ומשום כך עלינו להבין, כי גם מה שהביא האלשיך הקדוש בשם לבנת הספיר, כי עיקר קיום י"ג מידות של רחמים הוא במעשה ולא באמירה, אין המכוון כאן למעשים גשמיים, אלא לעשייה פנימית ורוחנית.

עשייה זו האמורה כאן אינה סותרת את הדיבור, כי אם השלמות היא. אין די באמירת י"ג מידות הרחמים, אלא יש לו לאדם לאחוז בהן בפנימיות נפש.

אם כן, אותה שאלה שנשאלה בזמן קריעת ים סוף, היתה משום שלא עמדו ישראל עדיין במדרגה זו, להיות עומדים בתוכי פנימיותם במדרגת י"ג המידות. ומשום כך הוצרכו לעשות מעשה במסירות נפש, ועל ידי שמסר נחשון בן עמינדב את נפשו וקפץ לים

כי מעשי ידי - היינו בני ישראל, טבעו על ידי המצרים במים, אם כן בהנהגת מידה כנגד מידה ראויים גם הם למות במיתה קשה כזו, בטביעה בים, ואינם ראויים למות מתוך שמיעת שירת המלאכים.

ומעתה מיושב הכל היטב, כי אכן ביקשו המלאכים לומר שירה כבר כלילה קודם שטבעו המצרים בים, אלא שישראל הם הנקראים 'מעשי ידי', ואין מניעת שמחה באבוד רשעים כלל.

עד כאן דברי 'חננונת התורה'.

אכן לפי זה תגדל מדרות קושייתנו על דברי הילקוט, היאך יתכן הדבר כי בא שרם של המצרים וטען כי לא הטביעו את בני ישראל, והרי אפילו למלאכי השרת אמר הקדוש ברוך הוא כי הטעם שטבעו המצרים היה במידה כנגד מידה על שהטביעו את בני ישראל במים.

חסרון שירת חזקיהו

והנה, אין זה הקשר היחיד בין ענין השירה למפלת סנחריב בימי חזקיהו מלך יהודה.

כי הנה דבר פלא מצינו בגמרא שם בסוגיא זו (שם צד.), כי ביקש הקדוש ברוך הוא לעשות את חזקיהו משיח, ולהחשיב את מלחמת סנחריב כמלחמת גוג ומגוג שקודם ביאת הגאולה. אמרה מידת הדולן לפני הקדוש ברוך הוא: "ומה דוד המלך שהרבה שירות ותשבחות לפניך לא עשיתו משיח, חזקיהו שנעשו לו ניסים כה גדולים ולא אמר שירה לפניך, תעשהו משיח".

מיד פתחה הארץ ואמרה לפני ה' יתברך: "רבונו של עולם, אני אומר לך שירה במקומו של צדיק זה ותעשהו משיח". ואכן כך עשתה.

אולם יצאה בת קול ואמרה כי זמן הגאולה סתום וחתום הוא אצלו יתברך.

זכות עצמו וזכות אחרים

והנה באמת יש להבין, מפני מה לא אמר חזקיהו שירה. על כך כותב **רבינו החתם סופר זיע"א** (תורת משה פרשת צבים) דבר נפלא.

כי מי שניצול בזכות עצמו, ראוי לו לומר שירה לפני ה', אולם הניצול בזכות אבות - מה לו ולשירה.

ואכן בני ישראל שאמרו שירה על הים, לא עשו כן עד שזכו לזה בזכות עצמן, כמו שנאמר (שמות יד לא - טו א): "וַיֵּאמְרוּ בְּה' וּבְמֹשֶׁה עֲבָדוּ - אֲזַיִשִּׁי מֹשֶׁה וְכָנִי יִשְׂרָאֵל". ובכח האמונה יכלו לומר שירה.

לעומת זאת, על חזקיהו אמרו חז"ל (ברכות י:) שתלו לו בזכות דוד המלך, והודיעו הקדוש ברוך הוא שאינו זוכה להגנה בזכות עצמו, אם כן לא היה ראוי לומר שירה בעצמו.

ועל זה אמרו בגמרא כי ביקשה הארץ לומר שירה במקום חזקיהו, 'הארץ' רמז לשוכני ארץ, אלו הצדיקים שוכני עפר אשר בזכותם ניצול חזקיהו, והם הראויים לומר שירה.

ואכן, מי אלו שאמרו את השירה - אלו המלאכים, אשר בשמיעת שירתם מתו האשורים. אלו דברי החתם סופר.

יעשו לפני כסדר הזה

בענין זה, ראינו פירוש נאה בהגדה של פסח **תגיד ליעקב**. איתא בגמרא (ר"ה יז:): "ויעבר ה' על פניו ויקרא, אמר רבי יוחנן, אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, למדו שנתעטף הקדוש ברוך הוא בשליח צבור, והראה לו למשה סדר תפלה. אמר לו, כל זמן שישראל חוטאים - יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם". היינו, שאז גילה הקדוש ברוך הוא למשה את סוד י"ג מידות של רחמים.

הזי דומה לו

ובביאור הדבר נחלקו רבותינו המפרשים.

רבינו האלשיך הקדוש בפרשת שלח (במדבר יד כ) הביא בזה מדברי הספר הקדמון **'לבנת הספיר'**, כי אין די בהזכרת י"ג מידות הרחמים, אלא יש לעשות כסדר הזה דייקא, כפי שלימדו חז"ל (שבת קלג:): "הזי דומה לו, מה הוא חנון ורחום - אף אתה היה חנון ורחום". ורק מי שדבק במידותיו של הקדוש ברוך הוא בעשייה בפועל, ולא באמירה בלבד, הוא הזוכה לברית הכרתה ל"ג מידות של רחמים שאינן שבות ריקם (ראה השנה שם).

באמונה שלימה ניצלו כל ישראל יחד עמו.

אך באמת המעשים עצמם אינם בדרגה הגבוהה ביותר, והדרך הנכונה היא לפעול על ידי הדיבור, וכך זכו בני ישראל בדרך ברייתא דרבי ישמעאל. שכן על ידי לימוד מידות שהתורה נדרשת בהן, קל וחומר וגזירה שוה וכו', זוכים להמשיך חסדים ולהניצל.

לחם אבירים אבל איש

ובאמת, זהו כל ענינה של פרשתנו, להמשיך את השפע על ידי הדיבור.

הרי פרשה זו מלאה בעניני אמונה מתחילתה ועד סופה, בכל עניני חיי האדם, ובפרט בעניני פרנסתו אשר צורך זה דוחק בו בכל עת, כרגיל בפי חז"ל (שבת קיז: ועוד): "אדם בהול על ממונו". ולאורך כל ימי חייו צריך האדם למזון ומחיה. ועל זה באה בתוכי פרשתנו - פרשת המן, **"לחם אבירים אכל איש"** (תהלים עח כה), שזכו ישראל לאכול לחם שמלאכי השרת אוכלים אותו. והרי ודאי אכילת המלאכים אין בה שום גשמיות כלל, אלא כולה תורה.

והנה למן זכו ישראל על ידי משה רבינו כאיתא בגמרא (תענית ט), אשר עליו נאמר (שמות לד כח): "וַיְהִי שֵׁם עַם ה' אֲרֻכָּעִים יוֹם וָאֲרֻכָּעִים לַיְלָה לָחֶם לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה", שהגיע ממש למדרגת המלאכים, ובוודאי המן שאכלו ישראל בזכותו היה בדרגה זו של 'לא אכל ולא שתה', ונהנו מזיו השכינה.

על כרחנו נאמר, כי כפי שבקריעת ים סוף התעוררו י"ג מכלילן דרחמי באמירה לבד, כך גם אכילת המן היתה בזכות האמירה לבדה, שהיו עוסקים בתורה ובי"ג מידות שהיא נדרשת בהן.

תורה לאוכלי המן

ובאמת יש להבין, שהרי במדבר ניסו בני ישראל את ה' והתלוננו כמה פעמים, והיה זה ראויים לאכול מלחם מלאכי השרת. אלא, ביאר בזה **הרה"ק בעל החידושי הרי"ם זיע"א**, בהקדם לשון הפסוק (שמות טז ד) **"הֲגִנִי מִמִּטֵּי לֶחֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעֵם וַלְקֹטוּ דָּבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ לִמְעַן אֲנֻסֶנּוּ הַיֵּלֶךְ בְּתוֹרַתִי אִם לֹא"**, שכל אכילתם היתה בדרך התורה, 'הילך בתורת', שהיא בחינה של דיבור. כי לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן (ראה מכלילת דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויהי פתיחתא), ובזכות עיסוקם בי"ג מידות שהתורה נדרשת בהן זכו למלאכ המלאכים הניתן לעוסקי התורה.

אם כן, בעסק התורה קיימו ישראל את תנאי ה'יעשו לפני כסדר הזה' שנאמר בי"ג מידות הרחמים, ועל ידי זה זכו לפרנסה בדרך התורה שהיא בבחינת דיבור, ואף שלא היו בשלימות מצד המעשה.

ודבר זה - לימוד גדול הוא לדורות ולכל אדם, כי גם כאשר חסרה שלימות המעשים, בכל אופן אפשר לזכות על ידי שדבקים בתורה ועוסקים בלימודה על פי מידותיה.

אם כן סגולה גדולה ועצומה מסורה בידינו, להזכיר בבוקר את ברייתא דרבי ישמעאל בכוונת הלב, ולא לאומרה במהירות כחותה על גבי גחלים, באופן שאינה אלא הכשר לאמירת 'הודו'. ועל ידי זה נוכל לעורר את י"ג מידות הרחמים ולזכות לשפע רוחני וגשמי כפי שזכו אבותינו במדבר. אין כאן סתם אמירת ברייתא כדי לצאת ידי חובת עסק התורה, אלא שבזה משפיעים חסד ורחמים לעולם, אף בשעה שלא הגיעו מעשינו למעשי אבותינו.

פרשת האמונה

כאמור, פרשתנו כולה אמונה, הן בתחילה כאשר בקריעת ים סוף האמינו ישראל בה' ובמשה עבדו, הן באמצע בירידת המן באופן פלאי, והן לבסוף ברפידים ובבית עמלק, כי מיד כאשר ביקשו ישראל לנסות **"הַיֵּשׁ ה' בְּקֶרְבָּנוּ אִם אֵין"** (שמות יז ז) - ונחלשה האמונה, בא זדון ויבוא קלון - זה עמלק. וכן במלחמה עצמה היה דרך הניצחון בידי משה, להזכיר לבני ישראל להביט כלפי מעלה ולכוון את ליבם לאביהם שבשמים, ואם היו נחלשים באמונה - מיד (שם פסוק יב) **"וַיִּדֶי מֹשֶׁה כַּבְּדִים"** (ראה ראש השנה כט).

כי האמונה שוררת בכל התחומים ובכל המצבים. הן אל מול פרעה במלחמה, הן לענין מזונותיו של אדם, והן במלחמת עמלק; בכל מה שצריך האדם לביטחון, הן

קריעת ים סוף – בזכות האמונה

והנה הקשו המפרשים כי אם ישנה לסברא זו שלא לומר שירה כאשר מעשי ידיו יתברך טובעים בים, היאך אמרו ישראל שירה. ותירצו כי מאחר ונעשה הנס בעבורם, ועל ידו ניצלו ממוות לחיים, ראויים הם לומר שירה.

אולם רבינו הבן איש חי זע"א בספרו 'בן יהוידע' (סוטה ל:) כתב בנוסח אחר, כי כל הנס נעשה בזכות בני ישראל, לכן רשאים הם לומר שירה.

והטעם שנחשב הנס לבני ישראל שנעשה בזכותם, הוא בכח אמונתם וכפי שנתבאר, כי אז עמדו בנסיון קשה באמונה, ויאמינו בה' ובמשה עבדו, וקפצו אל הים בלי שום פקפוק. והוכיח כן מלשונות הכתובים, כי קודם כל נאמר (שמות יד טו): "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְגו' דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ", ורק לאחר מכן אמר (פסוק טז) "וְאָתָה הָרְכֵם אֶת מִסְךְ וְנִטְהַר אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וּבִקְעָהוּ".

ואני אראה בשוואי

וכתב הבן איש חי שם, כי הוכחה לדבר שנעשה הנס בזכות בני ישראל, הוא ממה שזכו לראותו בעיניהם, כמו שנאמר (תהלים קיח ז) "ה' לִי בָעֲצָרִי וְנָצַי אֶפְרָא בְשֹׁנָאִי", פירוש, כי אם עוזרני הקדוש ברוך הוא לראות במפלת שונאי, אות הוא כי בזכותי נעשה הנס, ויכול אני לומר שירה, ואם איני רואה – לא אוכל לומר שירה.

וכן פירש את לשון הגמרא (סוטה שס) "בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה", ומהו 'נתנו עיניהם', אלא, מתוך שראו בעיניהם את מפלת המצרים, הכירו בכך שראויים הם לומר שירה אף על פי שמעשי ידיו טובעים בים.

באמת המעשים עצמם אינם בדרגה הגבוהה ביותר, והדרך הנכונה היא לפעול על ידי הדיבור, וכך זכו בני ישראל בדרך ברייתא דרבי ישמעאל. שכן על ידי לימוד מידות שהתורה נדרשת בהן, קל וחומר וזוירה שזה זכו, זוכים להמשיך חסדים ולהניצל

דרך ים סוף

יסוד זה של הבן איש חי, האריך בו גם בעל ה'קיצור שלחן ערוך', בספרו 'אפריון' על התורה בפרשתנו (שמות טו א).

בשירת הים נאמר (שם) "אֲשִׁיחָהּ לֵה' כִּי גָאָה גָאָה סוֹס וְרָכְבוֹ קָמָה בָּיָם". ותרגם אונקלוס: "ארי אתגאי על גיוותניא וגיואותא דיליה היא", כלומר, כביכול התגאה הקדוש ברוך הוא מעל המצרים שהתגאו כנגדו.

והנה הקשו המפרשים (ראה בספרנו, שמות יג ז) למה הולך הקדוש ברוך הוא את ישראל דרך ים סוף, ופירשו שלא נעשה הדבר אלא כדי להטביע שם את פרעה.

וטעם הדבר ידוע, שהוא במידה כנגד מידה, כי השליך ליאור את ילדי ישראל, היפך דברי השר של מצרים שהתכחש לזה. וכפי שכתב רש"י על הפסוק (שמות א י) "הִבֵּה נְתַחֲמָהּ לוֹ": "ורבותינו דרשו, נתחכם למושיעין של ישראל לדונם במים, שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם. (והם לא הבינו שעל כל העולם אינו מביא, אבל הוא מביא על אומה אחת)".

תשלם לאיש כמעשהו

אכן, אף כי כאמור ידוע הדבר שבכל מקום מודד הקדוש ברוך הוא במידה כנגד מידה, כאן מוצא בעל ה'אפריון' מקום שאלה. וזאת בהקדם מה שהקשה בספר 'בינה לעתים' על הפסוק (תהלים סב יג) "וּלְךָ ה' חֶסֶד כִּי אָתָה תִּשְׁלַם לְאִישׁ כְּמַעֲשָׂהוּ", כי בשלמא אם היה משלם שכר יותר ממעשהו או מעניש פחות ממעשהו היה כאן חסד, אולם אם משלם ה' לאיש לפי מעשהו, היכן כאן חסד. אך הנה, לשם מה הוצרכו כלל העונשים על החטאים. אלא, פעמים הרבה חוטא האדם, ולאחר זמן מועט שוכח את חטאו, ולא נודע כי בא אל קרבו. אולם על

בחייו עצמם והן בצרכי חייו.

כבר בתחילת הפרשה הנחה ה' את בני ישראל דרך המדבר בעמוד אש וענן, ולא נחם דרך ארץ פלישתים, אלא הכל בהשגחה אלקית. וכאשר רדף פרעה אחריהם והיו מתוכם מי שטענו (שמות יד) "הַמַּגְלִי אֵין קָבְרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לְמוֹת בְּמִדְבָּר", וביקשו לשוב על עקבותיהם, מיד אמר להם משה רבינו (פסוק יג) "הֲתִיצֵבוּ וְרָאוּ אֶת יְשׁוּעַת ה'", ובזה עמדו בגבורה במבחן האמונה הראשון אשר נקרה לפניהם.

שמוע שמענו מעשים רבים וסיפורי אמונה על אודות רבותינו התנאים הקדושים והאמוראים הקדושים, כגון הלל הזקן שלא היה דואג דאגת מחר אלא היה אומר "כְּרוֹן ה' יוֹם יוֹם" (תהלים סח כ, ראה ביצה טז). אולם שורש הכל הוא מפרשה זו, ומאכן למדו גדולי ישראל את דרכי הביטחון והאמונה.

שירת התורה

ועתה, אחר שהרחבנו דברים בעניני אמונה, ניתנה ראש ונשובה לתרץ את קושייתנו על דברי הילקוט בטענה השר של מעלה של המצרים, "כלום הטביעו בני מבניך", שהרי ודאי הטביעו המצרים את ילדי בני ישראל והשליכו היאורה את כל הבן הילוד.

אך הנה, כבר הקדמנו לבאר את מעלת כח הדיבור אשר גדול הוא אף מן המעשה, כי הדיבור נובע מתוך פנימיות האדם. וכן הבאנו כי בזמן חזקיהו המלך מתו כל צבאות אשור על ידי ששמעו את קול שירת המלאכים.

ועתה נבאר, כי אותה שירה – שירת התורה היתה, התורה אשר ריבה חזקיהו וריבץ בישראל, עד אשר בימיו לא נמצא איש ואשה תינוק ותינוקת מן ועד באר שבע שלא היו בקיאים בהלכות טומאה וטהרה, וזאת עשה על ידי שניע חרב בבית המדרש, ואמר כי מי שלא יעסוק בזו – היא התורה הקדושה, ידקר בזו – היא החרב (ראה סנהדרין עד:).

בדורו של חזקיהו לא עמדו ישראל בנסיונות קשיי הפרנסה, ולא הוצרכו שיעצו עבדו את צנצנת המן, אלא הכל היו עוסקים בתורה בכל עת ובכל שעה.

מכח התורה – יצאה השירה, "וְעִנְיָתָה הַשִּׁיחַ הָזֹאת לְפָנָי לְעֵד" (דברים לא כא). כי המלאכים די להם בדיבור, ככתוב (תהלים קג כ) "גִּבְרִי כַח עֹשֵׂי דְבָרוֹ לְשִׁמְעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ", וזהו ענין השירה שאומרים, שירה בפה ממקום עליון, וכוחם לומר שירה כא מתורתם של ישראל, ובימי חזקיהו שגדל מאד כח התורה גדל גם כח שירת המלאכים.

בריאת העולם – לבני התורה

והנה ידועים דברי רבינו האור החיים הקדוש בפרשתנו (שמות יד כז), שהקשה מהי ההתפעלות הגדולה מקריעת ים סוף לישראל, והלא גם בידורות המאוחרים מצינו שנבקעו המים לפני חכמי ישראל, כנהר גינאי שנחלק לצורכו של רבי פנחס בן יאיר, ולא בשבילו בלבד, אלא גם בעבור יהודי אחר, ואפילו לבן לויתו הנכרי (ראה חולין ז). וכן הקשה על מה שאמרו חז"ל (שמות רבה כא, ו) שהתנה הקדוש ברוך הוא עם הים בשעה שבראו שיקרע לפני בני ישראל, ומהו הוצרך תנאי זה, הרי רואים אנו שנקרע אחר כך לפני החכמים אף בלא תנאי. ומפרש האור החיים, כי מהות התנאי היתה שכל העולם כולו נברא לצורך התורה ולומדיה, וכאשר באים ישראל לקיים את מצוות התורה צריכה כל הבריאה כולה לפנות לפניהם את הדרך. ורבי פנחס בן יאיר שהיה בו את כח התורה, לא היה בזה משום חידוש שנבקע הנהר מפניו, כי הטבע כולו כפוף לעמלי התורה.

אולם בזמן קריעת ים סוף עדיין לא קיבלו ישראל את התורה, לכן טען הים למשה שאינו בן תורה, ולשם כך הוצרך תנאי מיוחד לקריעתו.

בזה יתבאר הפלא ופלא דברי חז"ל (מגילה י:): שהבאנו למעלה מהרבי ר' העשיל, שאמר הקדוש ברוך הוא למלאכים "מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה". כי עתה שיעדיין לא עמדו רגליהן של ישראל על הר סיני, מהיכן יצא כח שירת המלאכים, הרי אין לישראל מידות תורה. ובשלמא אצל חזקיהו המלך יכלו לומר שירה מכח לימוד התורה העצום בדורו, אך בזמן קריעת ים סוף מנין תבוא השירה.

תכלית העונש

ככל הדברים האלה מקדים ה'אפריון', ועתה בא אל המכוון.

כי הנה לכאורה, כל זה שייך באדם אשר לאחר שחטא ונענש יוכל לשוב בתשובה, ובזה יהא לו העונש למורה דרך כיצד ישוב אל ה'. אולם בעונשם של המצרים, הרי נאבדו כולם בים, ולא שבו בתשובה, אם כן לשם מה הוצרכו ישראל להסב את דרכם דרך ים סוף, וכל זאת כדי שיענישו המצרים במידה כנגד מידה, ומה תועלת יצאה מכל זה.

מה זאת עשינו

ומתרץ ה'אפריון', על פי מה שכתב רבינו האלשיך הקדוש בביאור הפסוק (שמות יד ה) "וַיֹּאמְרוּ מַה זֹּאת עָשִׂינוּ כִּי שְׁלַחְנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִצְרָיִם", ותמוה, וכי מדעתם עשו כן, הלא בעשר מכות לקו עד ששילחו את ישראל בעל כרחם, ולא היתה הברירה בידם, ועל מה יתחרטו עתה. אלא מפרש האלשיך, כי סבור היה פרעה לומר שבשני דברים חטא, ושניהם כלולים בפסוק (שמות ה ב) "לֹא יָדַעְתִּי אֶת ה' וגם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֶשְׁלַח"; האחד, שכפר במציאות ה' ובהשגחתו בעולם, והשני מה שהצר לישראל.

והנה, בכל המכות אמר הקדוש ברוך הוא לפרעה 'שלח את עמי', ומזה הבין אותו רשע כי עיקר מה שמקפיד עליו המקום הוא במה שמשעבד את ישראל, ומשום כך עמד ושילחם. אולם לאחר שיצאו ישראל ממצרים וראה פרעה כי נבוכים הם בארץ וסגר עליהם המדבר, סבור היה כי מזה יש להוכיח שחלילה אין טובתן של ישראל עומדת לנגד עיני ה' יתברך, ולא נענש בעשר מכות אלא על מה שזלזל בכבוד שמים.

משום כך נהפך לבב פרעה ועבדיו 'אל העם', כי עד כה היה לבבם טוב אל העם, והיו יראים מהם בחושבם כי משום כבודם עשה ה' את כל אשר עשה. אך עתה נהפך לבבם אל העם להומם, היינו שסברו כי עתה לאחר שלקו שב כבוד שמים למקומו, ועכשיו אם ירצו ויכלו לשוב ולהשתעבד בישראל.

נקמת בני ישראל

כדי להסיר מחשבה זו מן הלב, נתקיימה במצרים הנהגת העונש במידה כנגד מידה. כי כאשר יראו הכל שנענשו במים וטבעו בים, יכירו וידעו כי עיקר הנקמה היא על מה שהצרו לישראל, וכיון שהטביעו במים ראויים הם לטבוע בעצמם.

נמצא אם כן, שבאופן הרגיל תכלית הנהגה זו בא לעורר את האדם לתשובה, אולם כאן במצרים נועדה להודיע בעולם את חובתן של ישראל, שכל מה שה' עושה לכבודם הוא עושה.

עבודת עבד

תירוץ אחר על קושיית האלשיך הקדוש, כותב בעל ה'אפריון' עצמו.

כי הנה לכאורה אם נדקדק בלשון הפסוקים נמצא כי בפרשת שמות ייחסו המצרים את העבודה לבני ישראל, ואמר להם פרעה (שמות ה ד) "לָכוּ לְסִבְלַתִּיכֶם", וכן אמרו הנוגשים (שם פסוק יא) "כִּי אֵין נִגְרַע מִעֲבֹדְתִּיכֶם דְּבָר". ואילו כאן כאשר התחרט פרעה על ששילח את בני ישראל, ייחסו את העבודה אל מצרים, "וַיֹּאמְרוּ מַה זֹּאת עָשִׂינוּ כִּי שְׁלַחְנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִצְרָיִם" (שם יד ה).

אלא, בנוהג שבעולם אדם המבקש לבנות לו בית, ויש לו עבד, מצוה לעבדו שיבנה את ביתו, או שוכר פועלים לבנות, ובאופן זה מתייחסת העבודה אל האדון, כי הוא הצריך לה. אולם ישנו אדון שאין לו צורך במלאכה, אלא שיש לו עבד הולך בטל וחושש שמא תביאנה הבטלה לידי שעמום ולידי חטא, על כן הוא מצווה לעבוד עבודת עבד, 'עדור תחת הגפן עד שאבוא' וכדומה, וכלשון חז"ל (בבא מציעא סה). "דניחא ליה דלא

נסתרי עבדיה'.

כדוגמת עבודה זו, היה שעבוד ישראל במצרים. הן ידוע מה שאמרו חז"ל (סוטה יא.) כי פיתום ורעמסס נבנו על קרקע רעועה שאינה מחזקת את הבנין, ובכל יום היו רואים ישראל את מעשי ידיהם טובעים תחתיהם. כי כל עבודת בני ישראל לא נועדה עבור תועלת המצרים, אלא כדי לענותו בסבלות.

לב חורש מחשבות און

משום כך, בפרשת שמות מיוחסת העבודה לישראל, כי כל תכליתה היה בשביל לשעבד את בני ישראל ולענותם בעבודת פרך. ומכאן מבאר ה'אפריון' על דרך דברי האלשיך, כי לאחר מכן שלח ה' אל פרעה 'שלח את עמי', והבין כי ה' חפץ בישראל, אולם לאחר מכן כשסגר עליהם המדבר והיו נתונים בצרה סבר פרעה כי עדיין אין הקדוש ברוך הוא רוצה בהם, ומשום שעדיין לא נפרע שטר חוב הגלות להיות בארץ לא להם ארבע מאות שנה, וחשב כי לכן מניח אותם הקדוש ברוך הוא תחת מקרה ופגע, ומכאן עמד ושאול את עצמו, כי אם כנים הדברים מדוע העניש את המצרים בעשר מכות. והוא מותיב לה והוא מפרק לה, כי עיקר העונש בא על שהפריזו המצרים בשעבוד להעביד את בני ישראל בפרך, לשם עינוי ולא לשום צורך. אולם לשעבדם בתורת עבדים שעושים את מלאכת בעליהם חשב כי יוכל לעשות כן.

על זה אמר, 'מה זאת עשינו כי שילחנו את ישראל מעובדנו' - מעבודתנו דייקא, כי התחרטו על ששילחו את בני ישראל שלא לעבוד כלל, ואפילו לא לצורכם.

להודיע חיבתו

ובזה אנו שבים אל דברי האלשיך, כי רצה הקדוש ברוך הוא להראות את חיבתו לישראל לעיני העמים, שלא יחשבו האומות כי צודקים המצרים בטענתם, ואין ה' רוצה בטובתן של ישראל חלילה. ומשום כך ציווה ה' את ישראל ללכת דרך ים סוף, ולהעניש את המצרים במידה כנגד מידה. ואכן באו המצרים בתוך הים, ושם הסיר ה' את אופן מרכבותם וגלי הים המו עליהם לאבדם, ואז אמרו 'אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים' - בעבורם ולכבודם.

ה' ניסי

להשלמת הדברים מוסיף האפריון בזה עוד פרפרת נאה, ובזה באים אנו אל המכוון, במה שהזכרנו קודם לכן בשם הבן איש חי, כי הוראה במפתל אויביו אות וסימן הוא כי בזכותו נעשה הנס.

לשם כך מקדים באפריון שם שתי הקדמות.

ראשית כל הוא מוכיח מן הגמרא (מועד קטן טז:), שאין ראוי לאדם שירה כשלא נושע בזכות עצמו אלא ברעת אויבו.

עוד מקדים שם, כי פעמים שתיבת 'כי' משמשת בלשון 'אף על פי'.

והנה, אם היה פרעה פוגע במעשיו בישראל לבדם, ודאי ראוי היה להם לומר שירה על מפלתו כשניצלו מידו. אולם הרי מלבד זה גם התריס פרעה כלפי מעלה ואמר 'לא ידעתי את ה', אם כן היה מקום לומר שעל רשעותו זו נענש, ואם כן אין להם לישראל לומר שירה על דבר זה אשר איננו נוגע אליהם.

אולם כאשר ראו ישראל את אופן הנקמה בפרעה, שנעשה במידה כנגד מידה, כי בדבר אשר זדו עליהם, הבינו כי בעבורם לקח הקדוש ברוך הוא נקמתו מפרעה.

כי נאה נאה

על זה שרו משה וישראל (שמות טו א) 'אֲשִׁירָה לַה' כִּי גָאָה גָאָה סוֹס וְרָכָבוֹ קָמָה בַּיָּם'. ותתפרש גם כאן תיבת 'כי' מלשון 'אף על פי', כי למרות שהתגאה ה' יתברך כנגד המצרים שהתגאו כנגדו, והעניש את פרעה על שאמר 'לא ידעתי את ה'', ומזה היה מקום לומר שאין ישראל ראויים לומר שירה - מכל מקום, כיון שסוס ורכבו רמה בים, כפי שהזיד פרעה לעשות לישראל,

לכן יכולים הם לומר שירה.

נתנו עיניהם לומר שירה

ובזה מבאר האפריון את דברי הגמרא דלעיל (סוטה יא:): "נתנו רבנן, בו ביום דרש רבי עקיבא, בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה".

וכבר עמדו המפרשים והתבוננו מהו 'נתנו עיניהם', היה לו לומר 'נתנו ליבם'.

אך לפי האמור מפרש האפריון, כי רק מי שנעשה הנס בזכותו יכול לראות את מפלת אויבו, ויכול לומר שירה, אם כן בדווקא נאמר 'נתנו עיניהם', כי רק לאחר שראו את אויביהם טובעים בים, וציווה ה' לשר של ים לפלוט אותם ליבשה כדי שיראו במפלתם (ראה פסחים קיח:), הבינו כי סימן הוא להם שנעשה הנס בזכותם, ויכולים הם לומר שירה.

בכך נודע לישראל ולכל העולם, כי לחיבתן של ישראל עשה הקדוש ברוך הוא את כל החיל הזה.

שירה קודם מתן תורה

ובזה נשוב אל המהלך אשר בו פתחנו.

קריעת ים סוף - קודם מתן תורה היתה, ועם כל זה זכו ישראל לומר שירה, אשר היא עצמה נעשתה תורה ונכתבה בתורה. ומשום כך היו ישראל צריכים לראות את מצרים מתים על שפת הים, כדי שיהא הנס שייך להם וידעו כי בזכותם בא. אמנם כדי להיות ראויים לאותו הנס, צריכים היו לכח האמונה, ועל ידי זה השיגו את השירה כבר קודם מתן תורה.

רצה הקדוש ברוך הוא להראות את חיבתו לישראל לעיני העמים, שלא יחשבו האומות כי צודקים המצרים בטענתם, ואין ה' רוצה בטובתן של ישראל חלילה. ומשום כך ציווה ה' את ישראל ללכת דרך ים סוף, ולהעניש את המצרים במידה כנגד מידה.

שירת דבורה

והנה אצל חזקיהו המלך אמרו המלאכים שירה ועל ידי זה מתו כל צבאות סנחריב, וביארנו כי שירה זו יצאה מכח תורתם של ישראל.

אך עם כל זה, היתה טענה על חזקיהו שלא אמר בעצמו שירות ותשבחות אחר הנס כדוד המלך, ולמה לא עשה כפי שעשתה דבורה לאחר מפלת סיסרא בנחל קישון שעמדה ואמרה שירה, אף על פי שכבר ניתנה תורה לישראל וראוי היה לפעול בכח התורה. ובפרט לפי מה שאמרו חז"ל (מגילה יד.) כי אכן היתה דבורה מסייעת ללימוד התורה, ולכן נקראה (שופטים ד ד) "אִשָּׁת לַפִּידוֹת", שהיתה עושה פתילות למשכן להאיר את אור התורה כפי שעשה חזקיהו, וגם בעבורה נלחמו הכוכבים ממסילותם והרתחו את חיל הברזל של סיסרא ועל ידי זה נהרגו כולם, ולא נעשתה המלחמה על ידם - מכל מקום אמרו שירה.

טענת המצרים

לפי זה נוכל להבין את טענת שרם של המצרים.

כי הנה אמרו חז"ל (סוטה יב: שמוות רבה א, יח) שגזירת 'כל הבן היילוד היאורה תשליכוהו' נגזרה גם על המצרים, כי לא ידעו האצטגנינים אם יוולד מושיען של ישראל מישראל או ממצרים, שהרי באמת גדל משה אצל פרעה בביתו. רשעים אלו כפרו בה' ומיאנו ברצונו יתברך, וכל מטרתם היתה להמשיך את גזירת הגלות.

ועל זה אמר השר שבשמים 'כלום הטביעו בני לבניך', היינו לא שלא הטביעו כלל, אלא שלא עשו כן בתורת 'בני לבניך', אלא בתחילה ציווה פרעה למיילדות העבריות, וכשלא עשו כדבריו ציווה לעמו להשליך את

כל הבן היילוד, מצרים ועברים כאחד, והכל כי ידעו שנגזרה גזירה על ישראל להשתעבד במצרים ארבע מאות שנה, ולא הסכימו להוציאם.

כפירת פרעה בגזירת שמות

על כך השיבו הקדוש ברוך הוא, כי אם בקיום גזירת השעבוד חפצו, מה זה ועל מה זה שנהגו בישראל היפך מהנהגת אדון בעבדו. שהרי דרך העולם שמצווה האדון לעבד לעשות מלאכות לצורכו ובשבילו, ואילו כאן עינו את ישראל בעבודת פרך שאין בה כל תועלת, בבניית פיתום ורעמסס על פי תהום על מנת להתרוסס. אם כן, במעשים אלו גרמו לקיצור שנות השעבוד.

ודבר זה נרמז במה שאמר הקדוש ברוך הוא לשר המצרים שכפר פרעה בה', היינו שלא התכוון לקיים את רצון ה' במה ששעבד את ישראל.

בקשת המלאך למנוע את השירה

ובאמת, עיקר הדין ודברים כאן נסוב על ענין אחר לגמרי: כי ביקש שר המצרים למנוע מישראל לומר שירה, ועל כך עמד וזעק כי קודם שקיבלו את התורה מה להם ולשירה. ועל זה אמר 'כלום הטביעו בני לבניך', כי לא היה הענין בהטבעת ילדי ישראל, אלא בקיום הגזירה. ואם יש להעניש את המצרים על כל מה שהצרו לישראל, הרי גם ישראל עבדו עבודה זרה, ומפני מה ייענשו המצרים באופן זה, אשר על ידי זה יוכלו ישראל לומר שירה, כי יקבע שנענשו המצרים במידה כנגד מידה, והרי הגזירה היתה על כולם. ובשלמא אם היו בני תורה, יכולים בני תורה לעשות ככל אשר ישאלו, הן לעצור את הים מהילוכו והן להשיבו לקדמותו, הן לומר שירה והן לחדול מאמירתה, כי נמסר להם כח הדיבור כמלאכים, ומכל דיבור של ישראל נברא מלאך. אולם בלא כח הדיבור - איך יאמרו שירה.

על כך אמר ה' יתברך, כי מאחר וכפרו המצרים בעצם מציאותו ובכח הדיבור העליון, ואמר פרעה בעזות מצחו 'מי ה' אשר אשמע בקולו' - ראוי להטביעם בים סוף, כדי שעל ידי זה יגלו ישראל כי יש בידם את כח התורה ויכולים הם לומר שירה אף קודם שניתנה להם. ואף שעדיין אינם בגדר 'עושי דברו' כמלאכים, וכל זאת - בכח האמונה, אשר בזה עוסקת כל הפרשה, ועל ידי זה פעלו בדיבור כמעשה, וקיימו בנפשם 'עשו לפני סדר הזה' ב"ג מידות של רחמים, על ידי שיעסקו בתורה ב"ג מידות שהתורה נדרשת בהן כפי שנסדרו בברייתא דרבי ישמעאל, ואשר ממנה נס הים.

בנים למקום

לא לחינם הזכיר שר המצרים את הכינוי 'בנים', ואמר 'כלום הטביעו בני לבניך'. ובא לרמוז בזה, כי אף שאת עם העברים הטביעו המצרים, מכל מקום לא עשו להם כן בתורת בנים של מקום, אלא כאדון העושה בעבדו מה שירצה, והרי כבר נגזרה גזירה לשעבד את בני ישראל בארץ לא להם ארבע מאות שנה.

אולם הקדוש ברוך הוא השיבו כי המצרים היו כופרים, היינו שכפרו בעצם המציאות של 'בני בכורי ישראל', ולא רצו להכיר במעלתם הרוחנית של היהודים, ומשום כך הצרו להם בכל מעשיהם.

ברכת התורה

הנה כי כן, כאשר ישראל דבוקים באמונה בה', יכולים הם לפעול בכח התורה עד שלא ניתנה, וזהו כח השירה. על כך הזהירו רבותינו לומר את השירה בכל יום בשמחה, כי שירה זו ניתנה לישראל בכך שראו כי בעבורם ובזכותם נעשה נס קריעת ים סוף ושקיעת צריהם בתוכו, ובזה זכו למעלה עצומה זו, לומר שירה קודם קבלת התורה.

יהי רצון שנזכה לכל הברכות, ולשפע היורד עד היום הזה מכח המן שירד מן השמים במדבר. ומזה נזכה לשפע ברכה ופרנסה בבחינת 'דבר יום ביומו', מכח התורה שאנו לומדים, שנזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי התורה הזאת.

ספיר והדלום

מרגליות יקרות ואבני חושן,
פנינים נפלאים וסיפורי צדיקים
דברי הגות ורעיון
מאוצרות תורת החסידות
עשובצות זהב ועסודרות
משועוריו ושיחותיו של
רבי מנחם מענדל פערמאן שליט"א
פרשת בשלח

על התורה

שלהבות קודש והגינות חכמה
עפרשת השבוע

שבת קודש

אכסוף נעים שבת
בקדושת השבת וסגולתה

שמת בפנינו, הן הם יודו ויברכו וישבחו ויפארו את שמך מלכנו תמיד, ששמע מכך שיש בכוחנו להודות ולשבח לפני הבורא.

על פי היסוד שהניח השפת אמת בענין השירה והשמחה, שהשלמות בהם תהיה רק לעולם הבא, ואילו בעולם הזה ניתן לזכות לכך רק באמצעות הדבקות בבחינה שלעתידי, נראה לחרץ שאכן היכולת לשבח אינה בהשגת בר אנוש, אמנם כשמרומם האדם את גופו ונשמתו ודבק בשורשו העליון, אכן יכול הוא לזכות ולשבח לפניו יתברך.

וכשנדייק בהבדל שבין שני המשפטים, נמצא שבתחלה אנו מוזכרים את כל האיברים הגשמיים שיש בגופנו, כמו הפה, הלשון, השפתים, העיניים, הידיים והרגלים, דברים שבהם אין חלוק לכאורה כלל בין ישראל לבין אומות העולם שגם להם אותם איברים ממש.

ואם אמנם בתוכו של היהודי שוכנת נשמה שהיא חלק א-לוה ממעל, אך בהתייחס לגוף ואבריו נמצא שאין חילוק כלל בינו לבין מי שאינו מבני ישראל.

לכן כשחפצים אנו להודות ולשבח לפני הבורא באמצעות האיברים כפי שהם ללא החיות המקיימת אותם, אכן אין אנו מספיקים להודות ולהלל ולשבח בהם, כיון שאין ביכולתו של הגוף הקרוץ מחומר לזכות לשלמות השירה והשמחה שהן דבר רוחני ונשגב.

אמנם לאחר מכן אנו אומרים 'על כן איברים שפילגת בנו', ותכף ומיד אנו מודגשים את החיות האלקית המקיימת את אותם איברים באמרנו 'ורוח ונשמה שנפחת באפנו', ומכיון שהנשמה הנה רוחנית לכן 'הן הם יודו ויברכו וישבחו ויפארו את שמך מלכנו תמיד', מכיון שהנשמה הנה ברת השגה בשירה והשמחה שבעולם הבא.

נחללו ונשבחו בפניו

הנשמה שבתוכו של יהודי, יש בה כח עליון לשבח ולהודות לפני הבורא, וכמפורש בפסוק (תהלים קנ ו) 'כל הנשמה תהלל י-ה'.

באמצעות הנשמה נכרת מעלת האדם על פני הבהמה וחיות השדה, כיון ששורשו של כל הדבור מן הנשמה שנפח הבורא באדם ככתוב (בראשית ב ז) 'ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה', אותו תרגם אונקלוס 'והוה באדם לרוח ממללא', הוא כח הדבור שבאדם שעל ידו יכול להלל ולשבח לבורא.

המשך בעמוד ב'

ישמח ה' במעשיו

דקדקו חכמינו ז"ל (סנהדרין צא:) בלשוננו של הפסוק הפותח את שירת הים (שמות טו א) 'אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה', שנאמר בו 'ישיר' בלשון עתיד, ולא 'שר' בלשון עבר, ומכאן רמז לתחיית המתים מן התורה.

ובאר הרב הקדוש רבי יהודה אריה לייב מגור זי"ע בספרו 'שפת אמת' (בשלח תרנ"ב), כי השירה והשמחה אינם בשלמות בעולם הזה, ורק לעתיד לבא נזכה שיקדים בנו הכתוב (תהלים קד לא) 'ישמח ה' במעשיו' ותהיה השמחה מושלמת ללא כל דופי.

אמנם גם בעולם הזה, ישנם זמנים בהם זוכים ישראל להתגלות עליונה על-טבעית, וכפי שהיה בעת קריעת ים סוף, אז מתעוררת בהם הבחינה שלעתידי לבוא ויכולים ישראל לשיר ולשמוח לפניו יתברך בשלמות.

וכמו כן בבוא יום השבת שהיא מעין עולם הבא, יכולים ישראל ביום זה להרגיש את השמחה שלעתידי, וזהו שאומרים בתפלה (מוסף לשבת) 'ישמחו במלכותך שומרי שבת'.

ובכך יובן שלמדו חכמינו משירת הים רמז לתחית המתים, שמאחר שישראל אמרו שירה לפני ה' מוכח שנתעורר בהם אותו הכח מעין לעתיד בתחית המתים.

על פי באורו הנפלא של השפת אמת במהות השירה, הטעים לפרש כ"ק אדמו"ר רבי דוד-חי אביחצירא שליט"א את האומר בתפלת 'נשמת כל חי'.

המתבונן בנאמר בתפלה זו יעמוד בודאי על הסתירה הבאה:

בתחלה אנו אומרים 'ואילו פינו מלא שירה כים, ולשוננו רינה כהמון גליו, ונפשותינו שבח כמרחבי רקיע, ועינינו מאירות כשמש וכירח, וידינו פרושות כנשרי שמים, אין אנחנו מספיקים להודות לך ה' אלקינו ואלקי אבותינו ולברך את שמך מלכנו על אחת מאלף אלפי אלפים ורבבות פעמים הטובות שעשית עם אבותינו ועמנו'.

מוכח מכך שהשבחים שבפינו אינם מספיקים כדי לשבח בהם את בורא עולם, כיון שכל שבח ימעיט מערכו של הקדוש ברוך הוא, וכפי שנאמר (תהלים ס ב) 'לך דמיה תהלה', שמשמע שהשתיקה יפה בענין שבחו של הבורא.

ובהמשך סותרים אנו את עצמנו בכך שאנו אומרים 'על כן איברים שפילגת בנו, ורוח ונשמה שנפחת באפנו, ולשון אשר

מפני איש, כי אם מהשם יתברך לבדו, מקיים היה בעצמו את דברי התנא 'הוי עז כנמר... לעשות רצון אביך שבשמים'.

רגיל היה לצטט את לשוננו הנודעת של 'בעל חובות הלבבות' בשער אהבת ה' (פ"ו) המספר על אחד מהיראים שמצאו ישן באחד המדברות, ושאלו אותו:

'האיך ירא מן האריות שאתה ישן במקום הזה?'

אמר להם:

'אני בוש מאלוהים שיראני ירא וזלתו!'

אם בזמנים כתיקונם היה נודע בביתחוננו העז בקדוש ברוך הוא, הרי שביתר שאת וביתר עוז ניכר היה בכך בעת התגעשו מוסדי ארץ עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה בשנת המביט לארץ ותרגע"ד.

בשנת תרע"ה, כבשו הרוסים את חבל גליציה בו היתה העיירה טיטשין מקום מגורי רבי שלמה. החיילים הרוסיים שלא הצטיינו באהבת ישראל יתירה בלשון המעטה, שוטטו ברחובות העיירה והנחיתו הוראות ופקודות על ראשיהם של היהודים המבוהלים שמילאו בציינות מבוהלת אחר הוראותיהם, ובלבד שלא לעורר עליהם את חמתם של החיילים הרוצחים.

יחיד באומץ ליבו ובביטחוננו בה' אלוהיו היה רבי שלמה, הוא לא חש לגזירותיהם ופקודותיהם של החיילים, ולא הראה כל סימני פחד מהגויים המגושמים.

יהודים ואף נכרים שראו את אומץ ליבו של רבי שלמה ואת הזלזול המוחלט שהפגין כלפי החיילים הרוסיים שהטילו את חתתם על הבריות, האמינו כי בביתו לא יארע להם כל נזק והיו שוהים בצל קורתו.

בספר ברכה שלמה שכתב בן אחיו של רבי שלמה בו ליקט מדרכיו והנהגותיו בקדוש, מופיעים כמה סיפורים מרעישים על הביטחון העז שהראה רבי שלמה בשנות המלחמה. לעיתים כאשר באו אליו יהודים וסיפרו לו על הפחד המקנן בקרבם מפני המציק הרוסי, היה מרעים עליהם בקולו:

'לפחד מגוי?! - הלא בושש וכלימה היא!'

בדרך זו היה נוסך ביטחון ואמונה בלבבות היהודים, שיצאו מביתו בגב זקוף, מתוך תחושה אמיתית שהקדוש ברוך הוא שומרם ועומד לימינם.

אם תהיה ירא שמים באמת - ענה פעם ליהודי שביקש ממנו ברכה להינצל מחמת המצוק - 'לפחדו כל הגויים ממך, ובמקום שאתה תבקש להינצל מהם, הם יבקשו להינצל ממך...' כאמור הכתוב 'וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך' בספר הזכור מוצאים אנו סיפור מדהים

המשך בעמוד ב'

זהירים מוזכרים את המתים

יוסף מלאך האלהים ההולך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמוד מאחריהם' (שמות יד ט).

בספר עולמו של אבא הובא רעיון נחמד שאמר הרה"ק רבי יואל מסאטמאר זיע"א בשם זקנו הרה"ק בעל ישמח משה זיע"א על פסוק זה:

'מלאך האלוקים' רמז לצדיק המנהיג את עדתו ומורה להם את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו.

כל זמן חיותו הולך הוא 'לפני מחנה ישראל' והדור כולו הולך אחריו וצועד בנתיבותיו. ברם לאחר הסתלקותו לחיי העולם הבא - מתהפכים היוצרות: הצדיק שמדרגתו גבוהה ונעלה ממדרגת אנשי דורו, הולך ועומד מאחוריהם, שכן מרגע זה ואילך אינו יכול בשום אופן להוסיף על זכויותיו, ורק על ידי שמירת התורה והמצוות של בני ישראל בעולם הזה המתכוונים לזכותו, עולה נשמתו ממדרגה למדרגה עד אין קץ. ודפח"ח.

בושה לפחד מגוי

ופרעה הקריב וישא בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם ויראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה' (שמות יד ט).

פירש הרה"ק החידושי הרי"ם זיע"א שצעקתם היתה על עצם זה שהם מתיירים מהמצרים, וכפי שהביא הרה"ק מפליץ בספר 'שפתי צדיק' (אות ג):

אמר זקני הקדוש מו"ר ז"ל, שיעקר צעקתם היה על שפחדו מן שר, שחשבו שכבר נתקנו שיהיה להם רק לב אחד לאבינו שבשמים, ונבהלו שפחדו מן זר, עכ"ל.

הרה"ק השפת אמת זיע"א (פסח תרמ"ב) הביא אף הוא את דברי זקנו החידושי הרי"ם מגור זיע"א והוסיף לפרש כי כשם שלפני קריעת ים סוף היצר לישראל יתר מסכנת החיים הממשית בה היו שרויים, עצם העובדה שהם יראים מבשר ודם, כך לאחר שנאלצו וזכו למדרגות עליונות ולגילוי שכינה, עיקר שמתחם ושירתם לפני הקדוש ברוך הוא לא היתה אלא על מה שהרגישו בנפשם שזכו להעפיל למדרגת היראה השלמה מבורא העולם שהוא לבדו עשה עושה ויעשה לכל המעשים, וחשו בבירור כי עתה אינם יראים כלל מבשר ודם, אלא מהשם יתברך לבדו.

לכן נאמר 'ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו. אז ישיר משה ובני ישראל...'

✠✠✠

נודע היה הרה"ק רבי שלמה אריה לייב מטיטשין זיע"א בשלימות אמונתו ובביטחוננו העז בריבון העולמים. רבי שלמה לא היה ירא

ומריעש, על אומץ ליבו של רבי שלמה שנבע מהישגות מוחלטות על בורא העולמים, שהוא עשה עושה ויעשה לכל המעשים. ביום אחד בהיר נפרצו לפתע דלתות ביתו של רבי שלמה, ואל הבית נכנס בסערה קוץ רוסני יחיר וגואה. הוא סקר בגאווה את בני הבית, ופקד בשחצנות היטב לאזנו של החייל:

'צא ברגע זה לרחוב ונקו את הדרכים מהטיט ומהבוץ!'

בני הבית רעדו מפחד, הם הפנו מבט חטוף אל אביהם שישב בפנינת הבית ופקד בתלמודו. הרבי הרים את עיניו מהספר ופקד בקול רם ובוטח שנשמע הטיט לאזנו של החייל:

'אתם נשארים כאן, ולא הולכים לשום מקום!' לרגע נאלם החייל מרוב הפתעה, הוא לא האמין כי יהודי יעז להמרות את פיו למול פניו מבלי להתבלבל.

לאחר כמה שניות התעשת וחמתו בערה בו להשחית, הוא שלף את חרבו מתערה ורץ אל הרבי כאחוז טירוף.

אולם בטרם הספיק הקוץ לבצע את זממו, קפץ הרבי ממקומו וללא שמץ של מורא הרעים עליו בקול חוצב להבות אש:

'ישע! אני עובד את השם יתברך חי עולמים!..'

הקוץ הבוטח נבהל ונחרד, כל תאוות הרצח שמילאה את ליבו רגע לפני התנדפה ונעלמה, ואת מקומה תפסה רעדה שמילאה את כל ישותו. הוא החל רועד כעלה נידף ואך בקושי הצליח להרים את רגליו ולנס מהמקום בבהלה עמוקה, כחייל הנס משדה הקרב.

והיה לפלא. לאחר שוך הסערה, ניגשו כמה ממקורבי הרבי ושאלו אותו:

'על שום מה ראה הרבי לעורר את חמתו של אותו קוץ רוסני? וכי לא יודע הרבי שדם יהודי הפקר בעיניהם? הלווא זוהי סכנת נפשות של ממש!' שמע הרבי וענה את תשובתו שהיתה תמצית דרכו והליכתו בקודש:

'בפסוק נאמר ויירא יעקב מאוד וייצר לו ופירשו בספרים הקדושים שבתחילה התיירא יעקב אבינו מעשיו הרשע, ברם מיד אחר כך הצר על היראה עצמה שהתיירא מפני בשר ודם, שכן אין לו אדם לפחד רק מהשם יתברך לבדו!'

וכאשר עזבו הרוסים את גאליציה, העיד הרבי על עצמו ואמר:

'לא יראתי ולא פחדתי מהם כלל ועיקר!..'

האזהרה ללימוד התורה

'ויאמר אם שמעו תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפא' (שמות טו כ).

פירש רבינו האור החיים הקדוש זי"ע את כפל השלשן 'שמעו תשמע':

'לרמוז להם שיהיה עסק התורה בחשק גדול, שהגם שעודנו לומד יתאווה ללמוד עוד, וזה גיד שאינו שבע וקץ בלימודו.'

נראה שאין דוגמא טובה לדברי האור החיים הקדוש שיהיה עסק התורה בחשק גדול... שאינו שבע וקץ בלימודו, מדמותו הפלאת של רבי יוסף ראזין זי"ע א"ה הדוע בכינויו 'הרואטשובער'. לא היה כוח בעולם שיכול היה לנתק אותו מהתורה הקדושה שנבללה בדמו והתייחדה עימו בייחוד גמור.

והרי כמה סיפורים מפליאים על אורחות חייו של הגאון שנמסכו בתורה הקדושה והיו למקשה אחת של בקיאות מבהילה השזורה בגאונות בלתי נתפסת:

האמירה 'לא פסיק פומיה מגירסא' לא היתה לגבי הגאון רבי יוסף ראזין זצ"ל - 'הרואטשובער', בגדר מליצה בעלמא, אלא הוא קיים אותה כפשוטה ממש.

אפילו בצום תשעה באב מדבר בדברי תורה

וכפי שדרשו חכמינו ז"ל במדרש **תנחומא** (אמור טו) על הפסוק 'ומותר האדם מן הבהמה אין'; מהו 'אין'? שהוא מדבר והיא אינה מדברת.

והרחיב רבנו יוסף מטרני בספרו **'צפנת פענח'** (תוריע דרוש א) שתכלית בריאת האדם ויתרונו על כל הבריאה היא, כי שיח ושיג לו להלל ולשבח לבורא יתברך ולעסוק בפיו בתורה הקדושה.

ועל פי דבריו הוסיף **רבנו החיד"א בספרו 'שפה אחת'** (ד"ה נשמת), שלכן בשבת כשמקבל איש ישראל נשמה יתרה הוא מודה ומהלל להשם יתברך יותר מבימות החול, ומאריך בפסוקי דזמרה עד שמגיע לתפלה הקרה 'נשמת כל ח'.

ורמז ש בתבות התפלה 'נשמת כל ח' תברך את שמך, שראשי התבות 'תברך את שמך' בתוספת המנין הכולל עולים בגימטריא כמנין 'שבת'. ואז ש את היכולת ש'רוח כל בשר תפאר ותרום וזכר מלכו תמיד', כי לא נתן לנו הבורא נשמה ורוח כי אם כדי לברך ולהודות לשמו.

ומקור הדברים בזהר הקדוש (ח"ב ה:), שבו אמרו שכיון שהשבת היא 'יומא דנשמתין' לכן מרבים בה בשירות ותשבחות ואומרים 'נשמת כל ח' תברך את שמך ה' אלקינו ורוח כל בשר תפאר'. כי אין השבת בשבת רק מצד הנשמה והרוח.

השמים מספרים כבודו

בענין זה כתב הרב הקדוש רבי צבי הירש מליסקא זי"ע בפרושו **'שערי הישר'** לספר תהלים (קמ) דברים נפלאים:

שני חלקים יש בשם הוי"ה הקדוש; אותיות ו-ה' ואותיות ו-ה'. אותיות ו-ה' הן כנגד נשמתו של אדם שהיא מהעליונים, ואותיות ו-ה' כנגד הגוף העשוי מן העפר, ורמזו יש לכן בפסוק (תהלים צו יא) 'שמחו השמים ותגל הארץ' שראשי תבותיו מרכיבים את השם הקדוש, והרי לנו שמהשמים והארץ יחד נוצר יחוד שמו יתברך.

וכשכא אדם להודות ולהלל לפני בורא כל עולמים, רק בזכות הנשמה אשר בתוכו ראוי הוא לכן, כי מהו הגוף העכור והמגושם שיהלל את הבורא? ורק בכח הנשמה ראוי האדם לפצות פיו בתפלה והודיה לה' יתברך.

ונבאר בדרך משל על פי מנהג העולם, שאם יבוא איש בזוי ויאמר הלל ושבח לפני מלך גדול, הלא יחשב לפגום בכבוד המלכות, וכל שכן אנו קורצי חומר כיצד נשבח להקדוש ברוך הוא אשר לגדולתו אין חקר?!

וביאור הדברים על פי דברי חכמינו ז"ל במסכת אבות (פ"ג מ"ז) 'תן לו משלו ושתה ושתך שלך'. כי אם יאמר האדם מן אנכי שאני מתנה לבורא יתברך, טעות בידו, שהרי מילא אם היינו נותנים לו דבר משל עצמנו היה נחשב זה לפחיתות לפניו, אבל באמת כל מה שיש לנו הכל שלו הוא, ואם כן מה שאנחנו נותנים לו הכל מכח אלוקי שבתוכנו, ואין זה חסרון ופגם בכבודו חלילה.

ללא הרף. על פי רוב שריו היה בתשעה באב בעיר מולדתו ברוגאטשוב, מפני שבאותם הימים חל יום הארצייט של אביו רבי פישל, והיה בא מדווינסק להשתטח על קברו. בנסיעתו מדווינסק לרוגאטשוב היה גומר בקרון הרכבת חצי הש"ס בעל פה. כך סיפר הוא עצמו פעם ברוגאטשוב. והוסיף, שבחזרתו יסיים אם ירצה השם את המחצית השנייה.

בבואו העירה, חרדו לכבודו כל תושבי העיר גדולים וקטנים, היו באים לקבל את פניו ולשוחח עמו, והוא מגלגל עמהם כל יום הצום בדברי תורה.

כאשר חלתה אשתו הראשונה נסעה לוורשה על מנת לדרוש שם ברופאים, אולם לבסוף נפטרה שם ממחלתה, הרואטשובער נסע ברכבת מדווינסק ללווייתה, ובמשך כל זמן הנסיעה שוחח ברכבת עם מלווייו בריאתה דאורייתא עד ששכח לגמרי את מטרת הנסיעה.

כאשר הגיעה הרכבת לוורשה הזכירו לו מלווייו שהגיעו לוורשה להלוויית אשתו הרבנית.

נעמד הגאון ואמר:

'איתא בגמרא כי הנשים זכות לעולם הבא בשכר שמחכות לבעליהם עד שיבואו מבית המדרש, וסיים שכעת תחכה וזוגתו עד שיסיים הפלפול.'

גם בעת ההלוויה טרוד היה בעומק עיונו בדברי תורה, ורק לאחר סתימת הגולל, כשהזכירו לו שצריך לומר קדיש, כי לא הניחה אחריה בן זכר, התנער באחת משרעפיו והפליט מפיו:

'אזוי, זי איז נעביך גישטארבן' [כך, היא נפטרה!] כמי שרק באותו רגע תופס את משמעות הדברים.

גדולי העיר באו לנחמו, אבל היה הוא מרצה לפניהם שעות רצופות בתורה.

איש מהמנחמים לא העז להעירו על אבולותו, ויש שמצאו לו סימוכין בירושלמי (מועד קטן פ"ג) שם נאמר כי אבל להוט אחר דברי תורה מותר לו ללמוד.

לבסוף כאשר העיר לו על כך דודו השיבו:

'ודאי עבירה היא זו, וכשאקבל עונש על שאר עוונותי יענישניו אף על עוון זה, אבל אני מקבל את העונש על חטא זה באהבה וברצון, כדאית היא התורה ללקות עלי!..'

הגאון רבי מאיר שמחה זצ"ל בעל 'אור שמח', רבה של קהילת המתנגדים בדווינסק, התבטא פעם בנוגע אליו:

'אומרים על הרואטשובי שהוא בעל זכרון נפלא, לא היו דברים מעולם! בעל זכרון נקרא זה שזוכר מה שלמד לפני כמה שנים, והרי אין לך דבר בתורה שהוא לא למד אותו זה עתה, וכי לזה בעל זכרון ייקרא!..?'

אחרי שהתאלמן, הציע לו חותנו רבי משה הרשפינקל, שיישא את בתו השניה, היא אחות אשתו המנוחה. הסכים הרואטשובי והתחילו בהכנות לחתונה. כיון שהגיע המועד ובאו להוליו אל החופה, והוא עומד אז באמצע ענין עמוק ברמב"ם הלכות מעשה הקרבנות, עשה קמט בדף ומלמל כמדבר נכחו אל הספר:

'במחילה, רבי יקיר לי, מוכרחני ללכת אל החופה!..'

ותוך כדי הילוכו ביקש מדודו לשים לב שהאנשים אשר יחזיקו בנקליטי החופה לא יהיו סתם בורים ועמי הארצות... אחרי החופה שב מיד במרוצה אל חדרו אל הרמב"ם ושיקע את עצמו בעיוניו שעה ארוכה, עד שנאלצו לעורר אותו ולהזכירו שהוא 'חתן' ועליו להשתתף בסעודת המצוה...

כיוצא בזה כאשר השיא את בתו רחל ע"ה עם תלמידו מדווינסק הג"ר ישראל אבא ציטרון זצ"ל, שהיה ביחד עם כל הקרואים זמן ניכר בשעת החופה, אבל תיכף לאחריה פנה והודיע למחותנים:

'תמחלו לי כבר הפסקתי מדברי תורה יותר מדי, אינני מסוגל עוד, ומיד פנה לחדרו להמשיך בלימודיו!..'

תפילה פנינים וערגליות בעניני עבודה שבלב זו תפילה

שיעול על לבם להתפלל לבוא.
ככל שיהודי רחוק יותר מעבודת בורא,
כך יקל על השטן לגרום לו לצרות, כיון
שזכויות מעטות לו, ועל כן פונה הוא
אל ה'חלשים' שבישראל - אלו הרחוקים
משמירת מצוות התורה, להרוס את
חיייהם.

ומובן שאם היו ישראל עובדים את הבורא
כראוי, ומתפללים לפניו מלכתחילה, לא
היה היצר הרע מתאמץ להכריח אותם
לקנות את סחורתו.

כי כאשר 'סחורת' הבורא יתברך עומדת
כללי אין חפץ בו רחמנא ליצול, בא היצר
ומחריב את עולמו של האדם ומביא עליו
צרות רחמנא ליצול, כדי שמתוך הצרה
יעמוד הבריות בתפילה.

וכן אם היו ישראל מאזינים למצוות ה'
ושומרים כל חוקיו, לא היו באים עליהם
אותן מחלות, כי היה ה' רופאם, ורק
כאשר אין עוסקים די הצורך בעבודת
ה', מתחילים לחוש בחורבן האיברים. כי
האדם נמשל לעיר קטנה, ואיבריו כבתי
העיר, ובעת שאיננו עוסק בעבודת ה',
מרגיש הוא חולי ומאכזב באיבריו כדי
שיתקרב לעבודת ה'.

הרי שמדרגתה וחשיבותה של התפילה
הבאה מתוך עבודת ה' והכרה ברוממותו,
גדולה מתפילה הבאה מתוך צרה.

וזו היתה דרגתם של אבותינו הקדושים
אברהם יצחק ויעקב, שתיקנו את שלוש
התפילות, כתפילה מתוך קרבה ודבקות,
ולא כזעקה בשעת צרה. זו היא תפילת
הרוממות, אשר היא התפילה הרצויה,
ועליה נאמר כי 'תפילות - אבות תיקנום'
(ברכות כז).

האבות הקדושים.
אך כאמור, בפרשת בשלח נזכרים אנו
לראות כי באה על ישראל צרה אחר צרה,
כדי לעוררם לתפילה, ואז היו הם בדרגה
של תפילה מתוך צרה. כך בתחילת
הפרשה עמדו ישראל מול צרה אשר באה
עליהם מן השמים, כאשר הקדוש ברוך
הוא הכביד את לב פרעה לרדוף אחריהם.
ובסוף הפרשה באה עליהם מלחמתו
הקשה של עמלק. כל זאת בא עליהם כי
התעוררו בליבם ספקות באמונה אם יש
ה' בקרבם, וכן רפו ידיהם ונחלשו בקיום
דברי התורה.

הנהיך לך כח לעשות חיל

נמצא אם כן, שכל מלחמות ישראל,
ובפרט מלחמת ישראל בעמלק שבסוף
פרשת בשלח - כולן מלחמות שמימיות,
ועיקר המלחמה בהן היתה אל מול שרי
אומות העולם בשמים ממעל.

נזכיר, כי גם מלחמות דוד המלך ושאר
המלכים קדמו להן פעולות רוחניות, ואחת
מהן היא השירה. כך לדוגמה במדרש
איכה (פתיחתא ל ד טו) 'תיארו חכמינו ז"ל
ארבעה מלכים ממלכי בית דוד, שהתפללו
לפני הבורא יתברך שיצילם מאויביהם
ויסייע להם במלחמתם כנגדם, אלא שכל
אחד ביקש באופן אחר, ולכל אחד מהם
נענה ה' יתברך כפי בקשתו.

ארבעת המלכים הם: דוד, אסא, יהושפט,
חזקיהו: דוד המלך ביקש בתפילתו (תהלים
יה לח) 'ארדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב

המשך בעמוד ד'

האור החיים הקדוש (שמות יז ט) את סיבת
שליחתו של יהושע בן נון למלחמה, יען
כי הוא היה אחד ומיוחד בעמל התורה
ויגיעתה ולא יצא מתוך אוהלה של תורה
- לכן עמד לו כוחו להתגבר במלחמה זו.
ושוב, גם כאן עמדו ישראל בתפילה -
תפילה מתוך צרה.

אמנם, מעלה מיוחדת יש לתפילה שכזאת
הבאה מלב נשבר בעת צרה ומצוקה, אך
מוטב היה להם לישראל ללכת בדרך ה'
בשלימות ואז היו זוכים לעמוד בתפילה
מתוך הרחבת הדעת ורוממות. כי כל
הצרה באה עליהם מחמת שלא הרגישו
כי ה' בקרבם וביקשו לנסותו ואף התלוננו
לפניו.

היצר - פקד מושה

על רעיון זה מביא רבינו בחיי (שמות טו
כו) משל נפלא מהספר הקדמון 'ספר
הבהיר' (אותיות קסג-קסד). דברי המשל
מיוסדים על ביאור הפסוק 'ויאמר אם
שמעו תשמעו לקול ה' אלקיך והישר
בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת
כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים
לא אשים עליך כי אני ה' רפאך', בו מצוה
הבורא את ישראל לשמוע לקול ה' ולא
לקול היצר הרע, להאזין למצוות ה' ולא
למצוות היצר הרע, לשמור את חוקי ה'
ולא את חוקי היצר הרע, ובזכות זה יסיר
ה' מהם כל מחלה, 'כי אני ה' רופאך'.

משל למלך שמינה פקידים על כל
אוצרותיו ונכסיו, והיו ממונים למכור
את תוצרת כל המפעלים ובתי החרושת
שבבעלות המלך.

שלושה שרים היו: האחד, מופקד היה על
מכירת מוצרי הטקסטיל, בגדים, שמיכות
ובדים, השני על התוצרת החקלאית,
המאכלים והמשקאות, והשלישי על
חומרי הבנייה.

והנה, בעוד שני הממונים הראשונים
הצליחו ביותר, והכניסו רווחים נאים
לאוצרות המלך, היו ידיו של הפקיד
הממונה על חומרי הבניה מחוסרות
עבודה.

המבנים והבתים באותה ארץ בנויים היו
היטב, ואנשים לא נזקקו לחומרי בנייה
רבים.

מה עשה אותו פקיד? שלח קבוצת
בריונים לסייר ברחבי המדינה, ופקד
עליהם להחרוב כל בית רעוע שיראו.

מדוע דווקא בתים חלשים ורעועים?
משום שאותם ניתן להרוס בקלות רבה.
אילו ניסו להיטפל גם לבתים הבנויים
היטב, יארך הדבר זמן רב מדי.

כך היה אותו פקיד מושחת מכריח את
הבריות לקנות אצלו חומרי בנייה, על
מנת שיוכל להציג את הישגיו בפני המלך.
באמצעות משל זה נדרש מאמרו הנביא
'רמיהו (א ד) 'מצפון תפתח הרעה על כל
יושבי הארץ', כידוע שה'צפוני' הוא היצר
הרע הצפון בליבו של האדם (יואל ב כ.
סוכה נב). ומהצפון הזה נפתחת הרעה על
יושבי הארץ.

היצר הרע, כמוהו כאותו פקיד מושחת
של המלך, שאיש אינו פונה לסחורת
המלך אותה הוא מוכר, ומפני כך הוא
מחריב חיייהם של בני אדם, על מנת

הוסיף משלו שבחים רבים על הקדוש
ברוך הוא: 'הא-ל הגדול הגיבור והנורא
והאדיר והעוז והיראוי החזק והאמץ
והוודאי והנכבד'.

המתין לו רבי חנינא עד שסיים את
תפילתו, ואחר, גער בו: 'האם באמירת
שבחים אלו סבור אתה כי סיימת לומר
את כל שבחיו של הקדוש ברוך הוא?!
הלא בריבוי השבחים מראה אתה כאילו
מלבד אלו אין עוד שבחים, והרי באמת
אין לנו השגה והבנה כלל בשבחו של
הבורא יתברך.

הרי זה דומה למלך בשר ודם שהיו
לו אלף אלפים דינרי זהב, והיו עבדיו
משבחים אותו בכמה פרוטות שיש לו -
הלא זהו גנאי לו ולא שבח!"

בכך נבין מעט את גודלה ומעלתה של
השירה, שלשמה נדרשת רשות מיוחדת.
אך מיום שזכינו לאומרה פעם אחת על ים
סוף, זוכים אנו לשוב ולשורר אותה בכל
יום בתפילה, בסיום פסוקי דמורה.

צעק לכם אל ה'

לפני השירה היו ישראל בצרה גדולה:
מאחור, סגרו עליהם המדבר ופרעה
וחילו, מלפנים הים, והם בתוך, ללא
יכולת להיחלץ מן המצוקה.

או-אז צעקו בני ישראל אל הבורא עד
שזכו ונעשה להם הנס המופלא, כאשר
גזר הקדוש ברוך הוא את ים סוף לגזרים
ברוב חסדיו. באותו עומד נורא הוד זכו
ישראל לגילוי שכינה עצום ונורא, בו
ראתה שפחה פשוטה על הים מראות
אלקים שלא ראו אפילו הנביאים (מכילתא
דבני שמעאל בשלח א, מסכתא דשירה פרשה א).
זמן מועט לאחר מכן, הגיעו ישראל
למקום שנקרא מרה ולא מצאו מים
לשתות. ושוב צעקו אל הבורא מתוך
צרתם, עד שהושיעם בדרך נס והמתין
להם את המים המרים, וכאשר רעבו בני
ישראל ללחם וביקשו מזון ומוחה, ירד
להם המן. ובסוף פרשת בשלח מסופר כי
בא עמלק הרשע למלחמה כנגדם.

מלחמה זו היא הקשה שבכל המלחמות,
והיא תימשך לאורך כל הדורות ולא תבוא
לכלל הכרעה עד לימות המשיח, שבהם
יהא התיקון הרוחני השלם. וכפי שכתוב
בפסוק בסוף פרשת בשלח (שמות יז טו) 'כי
יד על כס י-ה מלחמה לה' בעמלק מדור
דור'.

הרי שהמלחמה תהיה לדורי דורות, עד
אשר יושלם כסא ה' ויתנו לו הכל כתר
מלוכה. וגם במלחמה זו, אשר היתה
המלחמה הראשונה שעמדו בה ישראל
מיום שיצאו ממצרים לחירות עולם -
עמדו ישראל בתפילה וזעקה.

מלחמה זו באה על ישראל, 'על נסותם את
ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין' (שמות
יז ט), אמונתם לא היתה שלמה ומוחלטת,
ואפילו בעמדם על ים סוף נאמר (תהלים
קו י) 'וימרו על ים בים סוף', וכמו שאמרו
חכמינו ז"ל (פסחים קיח): כי ישראל
שבאותו הדור היו מקטני אמונה, ואמרו
לעצמם: "כשם שאנו עולים מצד אחד
של הים - כך המצרים עולים מצד אחר
וגם הם ניצולים". עד שאמר לו הקדוש
ברוך הוא לשר של הים שיפלוט את גופות
המצרים ליבשה ויראו ישראל שמתו.

מקרה נוסף של נפילה רוחנית אירע
גם הוא קודם מלחמת עמלק, שאז רפו
ידיהם של ישראל מדברי תורה, ולכן
נקרא שם המקום 'פידים', ועל כן בא
עמלק להילחם כנגדם. ובה פירש רבינו

השירה הראשונה

ממצרים נגאלו ישראל ונפדו מבית עבדים
ויצאו משם ביד רמה. על כנפי נשרים
נישאו, וענן ה' חפף עליהם יומם, ובלילה
עמוד האש האיר להם. אלא שעדיין לא
הושלמה נקמת ה' במצרים, על כן נתן
ה' בלב פרעה ועבדיו לרדוף אחרי בני
ישראל מיד אחר צאתם ממצרים.

סבורים היו כי יוכלו להילחם בו יתברך
חלילה, אך זממם לא יצא לפועל, כי
חרבם באה בליבם וחיצייהם שבו אליהם
להכותם. ולבסוף נקרע הים לפני בני
ישראל, ופרעה וחילו נשטפו במים. על
זאת שיבחו ישראל ורוממו לא-ל, ונתנו
זמירות שירות ותשבחות, ועמדו ושוררו
את הראשונה שבשירות - היא שירת הים.
השבת שבה קוראים בתורה את פרשת
בשלח נקראת 'שבת שירה', על שם שירת
הים הכתובה באותה פרשה.

שירה זו, ענין בפני עצמו הוא לעסוק
בו, וכפי שכתבו על כך הצדיקים רבות
גדולות ונצורות.

אולם מלבד ענין השירה, מצאנו בפרשה
זו ענין מופלא אחד החוזר על עצמו
כמה פעמים - ענין התפילה, ובו נעסוק
במאמרנו זה.

לא פעם ולא פעמיים היו בני ישראל
נתונים בצרה, שכל מהותה לא היה
אלא בשביל לקרב את ליבם אל אביהם
שבשמים.

כך היה בתחילת הפרשה 'ופרעה הקריב...
ויצעקו בני ישראל אל ה' (שמות י ד),
וכפי שדרשו חכמינו ז"ל (פסיקתא זוטרותא)
את המילים 'ופרעה הקריב', ואמרו כי
הוא הקריב וקירב את ישראל לאביהם
שבשמים.

וכן בסוף הפרשה במלחמת עמלק,
אז התפללו ישראל אל ה' ומשה רבינו
בראשם. ובתוכם, בין שתי הצרות אשר
באו על ישראל ואשר עליהן הם נשאו
תפילה, מופיעה השירה - שירת הים.
הרי לנו שתי הגדרות בפנייה אל הבורא
יתברך: תפילה ושירה.

ואמנם, ישנן הלכות חשובות הנלמדות
מפרשה זו, אך אנו נעסוק בבירור החילוק
בין תפילה בעת צרה, לתפילה מתוך
רוממות. ובפרט יש להבין את ההבדל
שבין שירה ותפילה, במה התייחדה
השירה ובמה מיוחדת היא מכל תפילה.

ואל יהי הדבר קל בעינינו, כי לא כל בריה
זוכה לומר שירה.

זכות מיוחדת היא לעמוד ולשורר שירה
לפני הבורא ברוך הוא. שמחה עליונה
היא המביאה לידי שירה, עד שאמרו
חכמינו ז"ל (שמו"ר כג ד) כי מיום שבא
הקדוש ברוך הוא את העולם ועד שעמדו
ישראל על הים, לא מצאנו אדם שאמר
שירה לקדוש ברוך הוא, אלא ישראל.

וכמה נסים ונפלאות שנעשו לקדמונים
ולאבות הקדושים, ובכל זאת לא אמרו
שירה. ויש להבין, מדוע אכן לא אמרו
שירה? משום שלא ניתנה להם הרשות
לכן.

כי על מנת לשבח לפאר ולרומם לפני ה'
באופן הנעלה של שירה - צריך רשות
מיוחדת.

אחת הסיבות לדבר נלמדת מהמעשה
שהביאו חכמינו ז"ל (ברכות לג). באדם
אחד שירד לפני התיבה להתפלל בבית
הכנסת של רבי חנינא, וכאשר החל לברך
את הברכה הראשונה בחזרת התפילה,

עד כלותם, והשיב לו הקדוש ברוך הוא שיעשה כפי בקשתו, וזה האמור (שמואל א' ל ז) 'ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם'. במקרא זה דרש רבי יהושע בן לוי את המילה 'למחרתם' כשני לילות ויום אחד, שהיה הקדוש ברוך הוא מאיר לדוד המלך באותם לילות שדרף אחרי אויביו בברקים, וזהו שנאמר (תהלים יח ט) 'כי אתה תאיר ניר'.

כעבור חמישה דורות עמד נכד-נכדו אסא מלך יהודה, ואמר לקדוש ברוך הוא: אני אין בי כח להרוג את אויבי, אלא מבקש אני שארפם ואתה תשלם את המלאכה ותהרגם. נענה לו הקדוש ברוך הוא ומילא בקשתו, שנאמר (דברי הימים ב' יב) 'וירדפם אסא והעם אשר עמו עד לגרר ויפל מכושים לאין להם מחיה כי נשברו לפני ה' ולפני מנחתו'. מדוע לא נאמר כי הם נשברו 'לפני אסא' אלא 'לפני ה' ולפני מנחתו'? כי הבורא יתברך שברם והרגם.

עמד אחרי בני יהושפט ואמר: אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף, אלא אני אומר שירה ואתה עושה עבירה את השאר, ונענה לו הבורא יתברך, שנאמר (שם כ ו) 'ובעת החלו ברנה ותהלה נתן ה' מארבים על בני עמון מואב וחר שיערי הבאים ליהודה וינגפו'. הרי שעל ידי הרינה ותהילה השלים ה' את המלאכה ואויביו ישראל ניגפו לפניו.

תשעה דורות לאחר מכן, עמד חזקיהו המלך ואמר לפני הקדוש ברוך הוא: אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה, אלא אני ישן על מטתי ואתה עושה. אמר לו הקדוש ברוך הוא: אני עושה, שנאמר (מלכים ב' יט ט) 'ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור'.

במבט פשוט, נראה כי חזקיהו המלך היה גדול יותר מכל המלכים שמלוכו לפניו, עד כדי כך שהוא לא היה זקוק לעשות מאומה בעצמו, ואפילו תפילה ושיירה לא אמר, אלא היה ישן על מיטתו ורואה ניסים גלויים מאת ה' יתברך.

מעלה יתירה יש בכך, משום שכאשר אדם משתתף בפעולה, עלולה להכנס בלבו מחשבה, כי הוא אשר פעל את התוצאה בכחו, והיו ישראל עלולים להכשל במחשבת 'כחי ועוצם ידי'.

ואכן אמרו חכמינו ז"ל (סנהדרין ד.) שביקש הקדוש ברוך הוא לעשות את חזקיהו משיח, ולכאורה נראה כי הוא בא אל התכלית ואל השלימות.

אולם כבר אמרו המפרשים כי לא יתכן לומר על דוד המלך - רגל רביעי במרכבה העליונה, שדרגתו היא הפחותה מכל ארבעת המלכים, עד שהוצרך לרדוף ולהשמיד בעצמו ולהרוג בכלי נשק, ולא יכול היה לישון על מיטתו ויעשה ה' חפצו. אין מסתבר כלל כי אמונתו היתה פחותה חלילה מהמלכים אשר אחריה, ועל כן היה רודף את אויביו ונלחם בהם ולא מאמין ובוטח בה' יתברך שיילחם עבורו.

אלא הביאור הוא להיפך - כפי שכתבו בפרים הקדושים - כי דווקא העובדה שהיה יוצא למלחמה מעידה על גודל האמונה שהיתה חדרו בו. וכה נשבעה היתה אמונתו, עד אשר אפילו בשעה שהיה יוצא בעצמו למלחמה ורואה ניצחונות על ידי כוחו כביכול, לא עלתה על דעתו כלל לומר כי בכוחו עשה וניצח, וברור היה לו ולכל העם הנלווים אליו כי יד ה' עשתה זאת, כי ה' הוא איש מלחמות ואל-נקמות. אולם בימי חזקיהו המלך, שנחלש כח

האמונה ביותר, חשש חזקיהו כי אם יצאו ישראל למלחמה בעצמם ויגברו על אויביהם בכוחם, עלולה להיכנס בליבם המחשבה כביכול היה זה על ידי כוחם ועלולים הם לשכוח כי ה' אלקיך הוא הנותן לך כח לעשות חיל. על כן ביקש חזקיהו שיוכו חיילי אשור בעוד הוא ישן על מיטתו, ואפילו שירה לא אמר, כדי שבינו העם שאפילו התפילה והשיירה אינן פועלות ללא רצון ה'.

חזקיהו הינו המלך המאוחר מבין אותם ארבעה מלכים, והאמונה בדורו נחלשה יותר מן הדורות הקודמים.

וכך פחתה האמונה והלכה במקביל לירידת הדורות. אם בזמן דוד המלך, יכול היה לצאת למלחמה ולפעול בגבורתו בלא חשש שיהרהרו שזרועו היא שהושיעה להם, בימי אסא היתה אמונתם פחותה, אך ברדיפתו אחרי אויביו עדיין לא היו ישראל נכשלים בביטחון בכח הזרוע, ובדור הבא בימי יהושפט, כבר עלה החשש כי רדיפה אחר האויבים תגרום להיחלשות האמונה, וביקש לומר שירה בלבד.

אכן, בימי חזקיהו המלך, חשש שאף אם יאמר שירה בלבד, עלולים ישראל לחשוב שיכולים הצדיקים לחולל פלאות בכחם הרוחני בלבד, ועל כן ביקש שהשיענה תיעשה בשעה שהוא ישן על מיטתו.

מכך נלמד, כי אמירת שירה אינה דבר הנתון ביד כל אדם, ואפילו ביד מלכי ישראל, וזקוקים לזכות מיוחדת כדי לאומרה. ובשעת סכנה רוחנית ממחשבת עצמיות, מחשבה של כוחי ועוצם ידי הממלישה את האמונה בה' - אין אומרים אפילו שירה.

וכפי דברי המדרש (שמו"ר כג ז) שהוזכרו בקצרה לעיל, שם אמרו כי מיום שברא הקדוש ברוך הוא את העולם ועד שעמדו ישראל על שפת הים לא מצאנו אדם שאמר שירה לקדוש ברוך הוא אלא ישראל.

לא כאשר ברא ה' את אדם הראשון, ולא כאשר הציל את אברהם מכבשן האש ומן המלכים, אף לא כאשר הציל את יצחק מן המאכלת בשעה שעמד אביו לשחטו על המזבח, ולא כאשר ניצל יעקב מעשו הרשע ומשרו או מאנשי שכם.

רק בשעה שבאו ישראל לים ונקרע להם מיד אמרו שירה לפני הקדוש ברוך הוא, שנאמר 'אז ישיר משה ובני ישראל', ועליהם נאמר (משלי לא כו) 'פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה'.

כי אין הרשות נתונה לכל אדם לומר שירה, ורק לאחר שפתחו אבותינו פיהם ושוררו לה' בים סוף - יכולים גם אנו לאומרה אחריהם. וכפי שמתפללים אנו את התפילות שתיקנו לנו האבות, ואין אנו מוסיפים עליהן. כי איננו זכאים ורשאים להלל ולשבח אלא בנוסח שתיקנו הצדיקים הקדמונים.

תפילת האבות הקדושים

מתוך היסודות שהתבארו כאן, יש להבין באופן נפלא פרשה אחת בתורה שלפשוטי עם כמותנו, נראית מוקשה לכאורה.

בשעה שבא משה רבינו לפני פרעה הרשע בפעם הראשונה וביקשו לשלח את ישראל, הכבדי פרעה עלול על ישראל, ואפילו תבן לא ניתן להם לעבודת הפרך, ועם זאת נצטוו להביא את מספר הלבנים הקבוע כפי שהיה כאשר ניתן להם התבן.

פנה משה רבינו ואמר לפניו יתברך דברים קשים מאוד (שמות ה כג-כ): 'וישב משה אל ה' ויאמר ה' למה הרעותה לעם הזה למה זה שלחתי: ומאז באתי אל פרעה לדבר

בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלח את עמך'.

נראה כי בא משה רבינו והתלונן על רוע מצבם של ישראל, והדברים קשים להבנה. ואם כי מצאנו בתורה מקרים שבהם מסר משה עצמו בעבור ישראל, כמו אחר חטא העגל כאשר אמר (שם לב ז) 'ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת', הרי ששם מסר נפשו והעדיף להימחק מספר התורה אם לא יכופר חטא העגל לעם ישראל, ואילו כאן נראה בפשטות שדיבר דיבורים קשים כלפי מעלה.

ולכאורה נראה שעל דברים אלו הוכיחו הקדוש ברוך הוא ותיכף ומיד, כמו שנאמר בראש פרשת וארא הבאה לאחר אותו דיבור (שם ו א-ב): 'וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה': וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל-ש-די ושמי ה' לא נודעתי להם'. וכפי שפירש רש"י הקדוש שם שה' דיבר איתו באופן של משפט כיון שדיבר קשות ואמר 'למה הרעותה לעם הזה'.

והוסיף הקדוש ברוך הוא לומר לו כי באמת 'אני ה' הנאמן שלם שכר טוב למתהללים לפני, ולא לחינם שלחו אל פרעה, כי אם כדי לקיים דבריו שדיבר לאבות הראשונים, כי גר יהיה זרעם בארץ לא להם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. כי על ידי עבודת הפרך שהשיתו עליהם המצרים - קיבלו הללו את עשר מלכות ואחרי כן יצאו בני ישראל ברכוש גדול. ועוד אמר ה', כי לאבות הוא לא התגלה בשם ה', שהוא שם המלמד על קבלת השכר, שהרי הבטיח להם הבטחות והם לא ראו בעיניהם את קיומן, ובכל זאת האמינו בו ולא שאלו מאומה.

לפי פירוש זה, נהג משה רבינו שלא כראוי והקדוש ברוך הוא גער בו על כך. אך ודאי אי אפשר בשום אופן לפרש את הדברים כפשוטם, ולומר כי בא משה בדברי תלונה לפני ה' חלילה. אלא עומק רב יש בדברים, וכפי שיתבאר.

רגילים היו בני ישראל מיום שהוכחד עליהם עול העשבוד במצרים להתפלל מתוך צרתם אל ה', כמו שנאמר (שמות כ ג) 'ויאמרו בני ישראל מן העבודה ויעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה'. כי בימים ההם הצטרע מלך מצרים והיה שוחט תינוקות ישראל ורוחץ בדמם לרפואתו (רש"י שם), על כן עמדו ושיועו ונאנחו אל ה' וצעקו אליו שיגאלם.

באותו הזמן עמד משה לפני ה' ושא' 'למה הרעות לעם הזה?' כי אם משום שמאזה הקדוש ברוך הוא לתפילתם של ישראל הבאה מתוך צרה, הרי כבר זעקו אל ה' בעת צרתם, ומה צורך יש עוד בהכבדת עול היסורים עליהם?

עתה ניתן להבין את תשובת ה' על טענה זו, באומרו 'וארא אל האבות - ושמי ה' לא נודעתי להם'. כי במבט פשוט יש להקשות מה פשר הדברים, האם הכוונה כאן כי לא ידעו האבות את שם הויה הקדוש? הלא ודאי כל שמונתו יתברך נודעו להם!

אלא, הכוונה בזה היא כי גם על האבות הקדושים עברו צרות ויסורים, כדוגמת אברהם אבינו אשר נתנסה ועמד בעשרה נסיונות. ועם כל זאת לא התגלה עליהם הקדוש ברוך הוא במידת הרחמים היוצאת משם הויה, ולא ביקש מאיתם תפילת רחמים הבאה מתוך צרה.

כי למרות כל מה שעבר עליהם, לא עמדו האבות בתפילה כדי לבטל את הקושי מעליהם, אלא כל תפילתם לשם שמים

היתה, מתוך רוממות והכרה בגדולת ה' יתברך, ועל צרתם לא ביקשו כלל.

שהלא התבאר בדברי 'ספר הבהיר' שתכלית הצרות והיסורים הבאים על האדם היא להחרבת הבתים בידי עבדיו של הפקיד הממונה על שיוק חמרי הבנייה של המלך, על מנת שיוזקקו בני אדם לקנותם.

וכך גם האדם, כאשר הוא שרוי בטובה וחיי מתנהלים על מי מנוחות, עלול הוא שלא לזכור את בוראו כראוי, ואינו עמל בכל כוחו בעבודת התפילה.

אולם כאשר באים עליו יסורים ואין ההצלחה מאירה לו פנים במעשיו, אז נזכר הוא מי הוא הנותן לו כח לעשות חיל, ומתוך הצרה הוא פורץ בועקה ובוכה לפני ה' בתפילה. רק אז הוא מרגיש כי קרבת אלקים טובה לו, ומתקיים בו מקרא שכתוב (תהלים קמה יח) 'קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת'.

אולם האבות הקדושים חיו באופן אחר ונעלה.

סיבות רבות מספור היו להם להתפלל מתוך צרה ובקשת רחמים בשוועה וזעקה, אך באמת 'שמי הויה' - מידת הרחמים של ה' לא נודעתי להם. הם מעולם לא עמדו לבקש רחמים שתבטל צרתם, אלא כל תפילתם היתה תפילה רוממות.

מה צריכה אלי?

יסוד זה, על התפלה המעולה הבאה מתוך רוממות לעומת התפלה הבאה מתוך הצרה, יבאר לנו את מהלך הענינים בשעות שלפני קריעת הים, כאשר עמדו ישראל, הים מלפניהם ומצרים מאחוריהם, וצעקו אל ה', אמר הקדוש ברוך הוא למשה 'מה תצעק אלי?!' (שמות יד טו).

וכבר תמה רבינו האור החיים הקדוש, מה פשר הדברים, וכי למי יצעק אם לא לאלקיו? ובפרט בעת צרה! וכי יש מציאות בעולם שבה אין היהודי צריך לתפילה?

וכי כך היא הדרך? להשתק את קול התפילה, חלילה?

ולפי האמור, יתיישבו הדברים באופן נפלא. כי ביקש משה רבינו שיזכו ישראל לתפלתם של האבות, תפילה הבאה מתוך התרוממות, ולא כתפילה ובקשה על הצרות.

ועל כן, כאשר עמדו על ים סוף וצעקו אל הבורא מתוך מצוקה נואשת, אמר הבורא יתברך למשה רבינו 'מה תצעק אלי', כלומר, תיכף תזכר לגאולה גדולה, ואזי תתפללו בשירה ולא בצעקה.

כי אכן, יכול האדם לזכות לחיבור עצום ולקרבת ה' נפלאה בכח התפילה, כנאמר (בראשית ל ח) 'נפתולי אלקים נפתלתי' - לשון תפילה ולשון חיבור, כי על ידי התפילה האדם מתחבר לאלקיו, אולם עתה עמדו ישראל להשיג דרגה נפלאה ומרוממת אשר לא זכה לה עדיין בן אנוש מעולם; דרגה מופלאה, אשר מקומה למעלה מעולם התפילה, ורוחתה היא כחום היום ממש - היא השירה.

בשעה זו, לא היה צורך בבקשת התפילה, כי בעת הדביקות הנפלאה המביאה לידי שירה, אין שום צרה בעולם כלל. בעת כזאת הכל מואר, הכל נהיר וברור.

אשרי הזוכה להתפלל מתוך קרבת ה', ואינו ממתין לעת צרה. כי אמנם תפילה לעולם נצרכת היא לאדם. אך קריעת ים סוף חידשה דרך בעבודת התפילה, ובה נשמע לראשונה קול השירה מפי ישראל. וזוהי תפילה בדרגה עליונה ונשגבה ביותר.

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
ברחלכה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

טבילה במקוה חמה בשבת (א)

ואומרים מזיעין אנחנו, אסרו להם את הזיעה והתירו חמי טבריה. ועדיין היו רוחצין בחמי האור ואומרים בחמי טבריה רחצנו, אסרו להן חמי טבריה והתירו להן את הצונן. ראו שאין הדבר עומד להן, התירו להן חמי טבריה, וזיעה במקומו עומדת. אמר רבא האי מאן דעבר אדרבנן שרי למיקרי ליה עברינא.

וכן פסק בשולחן ערוך (או"ח סי' שכו ס"א): אסור לרחוץ כל גופו אפילו כל אבר ואבר לבד אפילו במים שהוחמו מערב שבת בין אם הם בכלי בין אם הם בקרקע ואפילו לשפוך המים על גופו ולהשתטף אסור אבל מותר לרחוץ בהם פניו ורגליו.

ומבאר ששורש האיסור הוא משום גזירה וממעשים שהיו, וכתב הרי"ף (ביצה פ"ב יא.) בשם גאון, שאיסור רחיצה בחמין קל יותר משאר איסורים דרבנן, מפני שאינו בגדר 'שבות' ואינו אסור אלא משום גזירה, וכתב בהגהות רעק"א (שם, הביא בבאור הלכה סי' שכו ד"ה במים שהוחמו) להקל ברחיצת חמין שהוחמו בערב שבת למצטער.

ומאחר שחז"ל גזרו שלא לרחוץ בחמים אפילו הוחמו מערב שבת, מעתה יש לברר היטב הטעמים להקל לטבול במים חמים בשבת ולמצוא צד

המשך בעמ' ג'

מנהג חסידים ואנשי מעשה לטבול ולהיטהר בצפרא דשבתא. במקוואות שבזמננו מצוי לעיתים בור מים חמים, והבלנים מקפידים להכין את חומו של הבור מערב שבת, כדי לאפשר לבאים לטבול בצפרא דשבתא טבילה נוחה במים חמים. ויש לעיין בדבר: היאך מותרת טבילה זו, והרי מצוינו שאסרו חז"ל רחיצה במים חמים בשבת. ויש להסתפק בנידון זה: הן כאשר המים הוחמו מערב שבת ונשמר חומם לשבת, והן כאשר חימום המים נעשה בשבת עצמה על ידי שעון שבת או מערכת טרמוסטט. מהו גדר ההיתר או האיסור בכל אחד מן האופנים הללו?

גזירת מרחצאות

חז"ל אסרו לרחוץ גופו בשבת בחמין. וגזרו כן כדי שלא יבואו הבלנים לחמם את המרחץ בשבת, מפני שראו שהיו הבלנים מחממים את המרחץ בשבת והיו עוברים על איסור הבערה ובישול.

מקור האיסור הוא בגמרא (שבת מ.): מאי עוברי עבירה, דאמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא, בתחלה היו רוחצין בחמין שהוחמו מערב שבת, התחילו הבלנים להחם בשבת ואומרים מערב שבת הוחמו, אסרו את החמין והתירו את הזיעה. ועדיין היו רוחצין בחמין

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

לפתוח גמרא לצורך תמונה

אנו עומדים לערוך לילדנו תמונות 'חלאקה', וברצוננו להעמידו כשהוא מחזיק בידו גמרא פתוחה, לצורך צילום בלבד, באופן המדמה לימוד. האם יש בכך משום זלזול בקדושת הספר, או שמא מותר לעשות כן לצורך צילום וזיכרון משפחתי?

ת. מותר, משום שאין כאן בזיון לספר שמשמש בו לשימוש חול, אולם לתחילה נכון ללמוד מעט בספר'.

מתלה ואקום בשבת

יש לי במטבח מתלה ואקום עליו עומדים כלים לייבוש. לפעמים קורה והוא נופל בשבת, האם מותר לחזר ולתלותו בשבת?

ת. אסור לתלות מתלה ואקום על הקיר משום איסור 'מכה בפטיש'² או 'בונה'³.

הפלגה בספינה שחוצה את האוקיינוס

הוצע לי להצטרף להפלגה בספינה החוצה את האוקיינוס מהארץ לאמריקה, במסע הנמשך מספר שבועות. מאחר שההפלגה נמשכת ברציפות גם בימי שבת, התעוררה בי השאלה

4 בשו"ע (או"ח סי' רמח ס"א) מבואר שאסור להפליג בספינה המונגת על ידי גוי בשלש הימים הסמוכים לשבת. ובטעם האיסור להפליג בתוך שלושה ימים הסמוכים לשבת, כתבו הראשונים כמה ביאורים: א. משום איסור תלוין, שאסור לצאת יותר מאלפיים אמה חוץ לעיר. ולפי זה האיסור הוא רק בספינה הגוששת במים, אבל כשיש יותר מי' טפחים מהספינה לקרקע הים אין חשש, שהרי אין תחומים למעלה מעשרה. ב. משום שנראה כאלו צף ויש על פני המים בשבת, דבר החלל עליו שבת. ג. משום גזירה שמא ינהיג את הספינה, והיו כמוליכיה ד' אמות בכרמלית. ובשו"ע פסק שיעקיר האיסור הוא משום ביטול עונש שבת ומשום תחומין, וכנהגו מועתידים הם לחלל שבת, ולכן תוך ג' ימים נראה כמתנה לחלל את השבת. ה. משום שעושים כמה וכמה מלאכות במיוחד בשבילי ישראל, ונראה כשלוחו לחלל עליו שבת. ו. משום גזירה שמא ינהיג את הספינה, והיו כמוליכיה ד' אמות בכרמלית. ובשו"ע פסק שיעקיר האיסור הוא משום ביטול עונש שבת ומשום תחומין, ולכן כתב (שם ס"ה) שמותר להפליג בנהר אפילו בתוך ג' ימים הסמוכים לשבת אם הספינה גבוהה מקרקע הנהר מי' טפחים. והטעם כיון שבסביבה בנהר אין צער למפליג בו, וכשהספינה גבוהה ג' טפחים אין איסור תחומין שהרי אין תחומין למעלה מעשרה. וכתב בשו"ע (שם ס"ה) עוד שצריך לפסוק עם הנכרי שישוב בשבת, והאחרונים נחלקו ונאמ' תנאי צריך להתנות תמו: בשו"ע הרב (ס"א) כתב שפוסק עמו שישוב ולא יוליכנה בשבת, אך החייג (נשמת אדם כל ד' ס"ה) כתב שפוסק עמו שלא יצטרך

תקוע במקומו. ויש להעיר שלאחר שנפל המתלה הוא מוקצה כדין דלתות הבית שהתפרקו. ובספר אורחות שבת (פרק יט סעיף קטן עה"ה ר"ח) כתב שכן הוא במתלה המחובר למקרר שדינו כדלתות הבית שנתפרקו (המ"פ הל' שבת פ"ה ה"ה), כיון שהמקרר הוא יותר מארבעים סאה והוא קבוע במקומו, לכן דין המתלה כמחובר לבנין. וראה במשנה ברורה (סי' שח סק"ה) שכתב לגבי דלתות הבית שהתפרקו שהם מוקצה אף אם אריים לאיהן שימוש וככלי חשופים, מ"מ כיון שלא הוכנו לכך אסורים בטלטול, דסתמן עומדים להתחבר עם הבית ולכן אסור בטלטול בין שנתפרקו בחול ובין בשבת.

3 יש שהקשו על המשנה ברורה (שם) שכתב שהאיסור לתקוע מסמר בכותל הוא משום 'מכה בפטיש', דאמאי לא יתחייב משום בונה. ובספר חוט השני (פרק י"ז) כתב לבאר שכל שאינו מתקעם בהוספה על הכותל אלא בהתנתק המסמר שיהיה ראוי לשימוש, הרי זה מכה בפטיש ולא בונה. אך קשה, דבגמרא (שבת ק"ג) אמרו דבעושה נקב ע"מ לתקוע יתד, לרב הוי בנין, הרי שאע"פ שתכלית היתד לתלות עליו דברים כמו במסמר, אע"פ לרב הטעם הוא משום בונה, אולם לשמאל מוקי בתוקע מסמר דא"ל לא הוי מכה בפטיש, אבל לרב דק"ל כותיה בלול תרנגולים ודאי הוי בונה. והרי הלכה כרב באיסורים. ובספר אורחות שבת (פ"ה אות ד) כתב שחייב משום איסור בונה והעיר מדברי המשנ"כ. וראה בחו"א (סי' נ"ב סק"י) שכתב שכל חיבור לבנין קבוע יש בו משום איסור בנין, ועי"ש שהשיג על המג"א (סי' שטו) שהתיר תליית וילון.

1 כתב במשנה ברורה (סי' קנד סק"א): אסור להשתמש בספר להנאתו, כגון להגן בפני החמה או כדי שלא יראה חבירו מה שעושה. ולענין להניח ספר אחר תחת ספר שלומד בו כדי להגביהו כתב להתיר, וזהו כדעת המגן אברהם (שם) והח"י אדם (כלל לא סמ"ח), והט"ו (או"ח סי' שטו סק"ז יור"ד סי' רפ סק"ג) אסור גם בזה. אולם נראה שכל מה שנאסר משום בזיון הספר הוא כאשר משתמש בו שימוש חול, אבל כשמניחו לפניו הרי אינו משתמש בספר, ומעמידו לפניו למראה בלבד. וכן כתב בספר אהל יעקב (כבוד הספרים חשובות הפוסקים ע"מ שכתב שהג"ר קנייבסקי השיב שאין בזה משום בזיון לספר. אך יש שהורו שראוי ללמוד בספר אחר כך. עוד הביא (פרק י' ע"מ קסא) מעשה רב עם הגרש"ז אויערבאך, שפעם אחת ביקר אצלו אדם אחד ולפניו שנפרד הייתה להצטלם אתו, הגרש"ז בענוותנותו נעתר, וילדות הייתה בו באותו אדם, והעו פניו ושאלו אם יאות לפתוח ספר לצורך התמונה, וגם לזאת הסכים הגרש"ז! בטוב לבו ומדותיו הנאצלות ועשה כמבקשו. אמנם כתב שיתכן שלמד בספר אחר כך. וראה בספר חשוף תמיד (ב"ק ט): שהתיר למתקרב להצטלם עם תפילין.

2 במשנה ברורה (סי' ש"ד סק"ה) כתב שהאיסור לתקוע מסמר בכותל לתלות עליו הוא משום 'מכה בפטיש'. ובספר שמירת שבת כהלכתה (פרק כ"א אות מ"ה) כתב שלכן אסור להדיק על קיר או על מתלה וכוונתו מומיז או חומר פלאסטיק על ידי חץ אור או באמצעות הדבק הנמצא על המתלה, שזה דומה למסמר שאסור אם הוא נשאר

הישראל לעשות עמו מלאכה בשבת. ובמשנה ברורה (סק"ה) הביא מהעולות שבת (סק"ה) שאם אין יכול לפסוק יכול להפליג בלא פסיקה, שהפסיקה רק למצוה ואינה מעבדת. ובזמננו שבעלי הספינה לא יסיכמו להשביט הילוך הספינה לכל יום השבת, וכשמבקש בקשה כזאת אין זה אלא חובא ואיטלולא, אפשר שאינו צריך לפסוק. אבל אם בעלי הספינה או חלק מעובדיה הם ישראל, כתב המנחת יצחק (ח"ב סי' ק"ח סי' ט"ז) שאסור אפילו אם הספינה היא בתחילת השבוע, לפי שאסור ליהנות ממלאכת שבת, אף שעושה המלאכה לצורך עצמו, והעושה כן עובר על איסור 'לפני עור' ואיסור מסייע. והוסיף במנחת יצחק שם, שאפילו לשיטת הש"ך (י"ד) וס"ק קמ"א (י"ד) שכשעובר העבירה עושה במיד אין איסור מסייע, מכל מקום אסור לעשות כן משום שנהגו זה מותר אפילו אם רוב העובדים יהודים. ואם אין הספינה מפליגה בזמנים קבועים אלא לפי ביקוש מצד הנוסעים, מותר רק כאשר רוב הנוסעים הם נכרים. מהאור ושאר מעשה שבת של היהודים. וכן מובא בשם הגרי"ש אלישיב להתיי במקום צורך גדול וחול'.

6 שמירת שבת כהלכתה (פ"ל אות טו). וכתב שם שבאופן זה מותר אפילו אם רוב הנוסעים יהודים. ואם אין הספינה מפליגה בזמנים קבועים אלא לפי ביקוש מצד הנוסעים, מותר רק כאשר רוב הנוסעים הם נכרים.

7 שו"ע (שם ס"ה) שלדבר מצוה מותר להפליג אפילו בערב שבת. ובמהלך הסימן (סי' ט"ז) כתב שהשו"ע שהולך לארץ ישראל נקרא דבר מצוה, וברמ"א כתב שם שם שהולך לסחורה או לראות פני חבירו הרי זה דבר מצוה,

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א המשך מעמ' א'

בניית מגדל קפלה בשבת לצורך צילום

ילדיי קיבלו קופסה גדולה ובה מאות כפיסי 'קפלה', הם שיחקו בהם ביום שישי ובשבת קודש ובנו מגדלים וכדומה. אחד הילדים בנה מגדל גדול וביקש שלא יפרקו אותו עד מוצאי שבת כי רוצה שיצלמו את ה'צירה' שלו, הוא הוסיף ואמר שרוצה לצלם במוצאי שבת אך מפילים את המגדל, חברו השיב לו שכדי לצלם מזווית טובה יותר יש לפרק את המגדל ולבנותו מחדש במקום אחר בחדר. הם פירקו את המגדל, אלא שאז בא ילד שלישי וטען בפניהם: שכבניתם את המגדל להנאתכם ורק רציתם שלא יפרקו אותו, זה היה בסדר. כעת כשאתם עומדים לבנות אותו מחדש למטרת הצילום, הרי זה ממש 'מכין' משבת לחול ואסור. האמנם יש בבנייה זו חשש של 'הכנה' משבת לחול, מאחר שכל מטרתה היא לצורך צילום שיעשה רק לאחר השבת?

ת. אם הילדים הנונים הבנייה, אין איסור, הן מצד הכנה משבת לחול⁸ והן מצד עשיית חפציו בשבת⁹. אולם אם ניכר לכל שהילד בונה את המגדל כדי לצלמו לאחר השבת, יש לאסור¹⁰.

טבילת מכל מתכת הנמצא במכשיר להכנת דונאטס

ברשותי מכשיר להכנת דונאטס [מאכל הדומה לסופגניה עם חור באמצע], אשר נטבל כדת וכדין מיד עם רכישתו. למכשיר יש חלק נוסף, מכל מתכת עם גוף חימום, המיועד להכנת סוג מסוים של דונאטס. כאשר לפני לישת העיסה ממלאים את המכל במים, והם מורתחים ומותזים לתוך עיסת הדונאטס במהלך הכנתה. מכל המתכת נשבר וקינינו חדש תחתיו, האם הוא טעון טבילה?

ת. מכל המתכת צריך טבילה ללא ברכה. ואם יש קושי גדול לטובלו, אפשר להקל שאינו צריך טבילה¹¹.

ואין נקרא דבר ההשואה אלא מי שהולך לטובל בעלמא. 8 גדר איסור הכנה הוא לעשות בשבת מלאכה המותרת כאשר אינו צריך את המלאכה אלא למוצאי שבת. וכגון מה שמבאר במשנה ברורה (סי' שס"א) שאסור לתקן ולהציע את המטה לצורך השינה במוצאי שבת, שאף שזוהי המטה היא מלאכה המותרת בשבת, מכל מקום אסור לעשותה כשעושה זאת למוצאי שבת. וכן בעניינינו אין הילדים בונים את המשחק בשבת ללא שום הנאה, רק כדי להשתמש בו אחרי השבת, יש לאסור משום הכנה משבת לחול, כיון שהילדים הנונים גם מעשה המטה בשבת, מותר. איסור 'ממנוע חפצין' הוא לכתב או אפילו לעיין לצורך עשיית דברים האסורים בשבת אפילו מדברג, וכגון מה שמבאר בשו"ע (א"ח סי' ס"ו) ש'אסור בשבת לעיין בנכסיו לראות מה צריך לתקן בהם, או לכתב לפתח העיר כדי שיכול מיד במוצאי שבת ללכת לעסקיו או לראות דברים האסורים בשבת. ולפי זה בעניינינו לאו כלאוהי ש'מקום לאסור כיון שהילדים בונים את המשחק כדי לצלם אותו שזו פעולה אסורה. אולם במשנה ברורה (שם קפ"א) הביא מהמגן אברהם (סי' ש"ס ט"ז) ו'הוא כולל שאם ניכר שעושים כן בשביל לעשות בו מלאכה אחר השבת, הרי זה אסור משום 'ממנוע חפצין'.

11 בשו"ע (י"ד סי' כ"ה) מבאר שסביל של חשיטה אינו צריך טבילה, והטעם לפי שרק כלי שעושה או כליים שמכניסים בהם את האוכל עד שהוא ראוי לאכילה, צריכים טבילה, ואילו כליים המשמשים לתקון האוכל בשבילים שאינם ראוי לאכילה, אינם צריכים טבילה. אמנם הרמ"א הביא שיש שחולקים על דין זה, וכל טוב לטובל כלי של חשיטה בלא ברכה. בהמשך דבריו הביא הרמ"א שהברזל שמתקנים בו את המצות (ענין) אינו צריך טבילה, והטעם ככל כיון שהשם של האוכל קודם הומון השם, ואין ראוי לאכילה. אמנם בזה לא כתב הרמ"א שטוב לטובלו

לכתוב על יין שנשמר מראית גוי

ברשותי יקב בוטיק שבו אני מייצר יינות איכותיים. לאחרונה נודע לי שיש הנוהגים בחומרא שלא לשתות יין שראה גוי. בפועל, בתהליך הייצור אצלי אין כלל גויים המעורבים קודם הבקבוק, והעובד הגוי היחיד בפועל הוא איש ניקיון, הפוגש את הבקבוקים רק לאחר שהם סגורים. האם רשאי אני לציין על גבי הבקבוקים שהיין 'מיוצר תוך הקפדה על שמירתו מראית גוי ומחללי שבת', מבלי לפרט לצרכן את אופן ההקפדה בפועל?

ת. מעיקר הדין אין איסור בשתיית יין שראהו גוי, אולם השל"ה הק' הביא שיש מחמירים בכך¹². וכתבו הפוסקים שגם לדבריו אין זה אלא כשהגוי רואה את היין ממש ולא דרך בקבוק הזכוכית¹³, ועכ"פ לא באופן שהבקבוק סגור וחתום¹⁴. אולם נראה שאין לכתוב את הנוסח המוצע על תווית הבקבוק, כיון שאין קולות אלו מוסכמות לדברי הכל, ויש בזה חשש של 'לימדו לשונם דבר שקר' (ירמיהו ט"ד)¹⁵.

נמצא דם בביצים שמשחו את החלות

ילד מבני הבחין בכתם דם בשארית של ביצים טרופות שהייתה מונחת בצלחת עמוקה, ומתן נמשחו החלות שנאפו לכבוד שבת קודש. את שארית הביצים השלכנו מיד לפח. השאלה היא: האם יש לחשוש שמא החלות נאסרו מחמת מגע הביצים שיש בהן דם, ואם כן - כיצד יש לנהוג בהן למעשה?

ת. אם הביצים הגיעו מתעשיית שיווק הביצים הרגילה, אפשר לאכול את החלות¹⁶. אך אם הגיעו מביצה שנולדה בצורה טבעית, יש להחמיר ולקלף את השכבה החיצונית¹⁷.

חשש ריבית בהוצאת חשבונית

בעל עסק אחד ביקש מחברו בעל עסק אחר שיוציא עבורו חשבונית, לצורך דיווח על הוצאות. בעל העסק הסכים, אך התנה תחילה שיעביר לו המבקש את סכום החשבונית בהעברה בנקאית, ורק לאחר מכן יוציא עבורו

זוכה ליין המשומר בענבי, אחר שמשמח אלהים ואנשים בברכות. ותמה אני על המקילים בארצות הגויים' כל' ומדבריו נראה שחומרו זו היא אפילו בסתם יין ולא רק בייין של קידוש, כיון שעיקר החומרא שבת קודש יין נסך. וכן נראה מדברי הבן איש חי (שנה ב' פרשת בלק אות ט"ז) שכתב שכל זה רק בייין שראהו גוי עובד ע"ז, אבל אם ראהו ששמעלי שאינם עובדים ע"ז אין מקום להחמיר אפילו ממדת חסידות, והרי שיעקר החומרא היא משום יין נסך.

13 כן כתב בדברי יחזקאל (החדש) בשם הגה"ק ואנשי מעשה מחמירים אפילו כדאבא הגוי את היין דרך דפנות בקבוק הזכוכית. וכן יש שכתבו להחמיר אפילו בזה שיש להביא את היין דרך הגה"ק משנאווה אפילו דוקא בבקבוק שהוא סגור וחתום, שכיון שנגיעת גוי בבכאי גונא אינה אוסרת את היין, גם ראייתו אינה אוסרת.

15 כפי שמובר לעיל משלל דובב מישרים חסידים ואנשי מעשה מחמירים אפילו כדאבא הגוי את היין דרך דפנות בקבוק הזכוכית. וכן יש שכתבו להחמיר אפילו בזה שיש להביא את היין דרך הגה"ק משנאווה אפילו דוקא בבקבוק שהוא סגור וחתום, שכיון שנגיעת גוי בבכאי גונא אינה אוסרת את היין, גם ראייתו אינה אוסרת.

את החשבונית על שמו, ולאחר כמה ימים יחזיר לו את הסכום במזומן. האם יש במעשה זה חשש איסור ריבית, מאחר שלמעשה בתחילה נעשתה כאן הלוואה בהעברה הבנקאית, שהוחררה רק לאחר זמן, וההלוואה הותנתה בהוצאת חשבונית, שהיא עצמה דבר שיש לו ערך כספי. מצד שני מאחר שיעקר התועלת שבמעשה היא לטובת המלווה, המבקש את החשבונית, האם בשל כך הדבר מותר?

ת. אם מוציא החשבונית זקוק לכסף כדי להשתמש בו, הרי בפועל יש כאן 'אגר נטר', דהיינו שהוא נותן לו טובת הנאה בעד פרק הזמן שהוא משתמש בכסף, והדבר אסור. אך אם מוציא החשבונית אינו זקוק לכסף, וכל מה שהוא דורש תחילה לקבל את הכסף הוא רק כדי להיות בטוח בכספו, או בגלל שהוא צריך קודם להפקיד ואח"כ להוציא עבורו, ובפועל אינו עושה שום שימוש אחר בכסף, אין כאן ריבית¹⁸.

צביעת דירה בעזיבת יחידת דיור

שכרתי יחידת דיור, ובחווה השכירות נכתב שאני מתחייב להחזיר את הדירה באותו מצב שבו קיבלתי אותה, אך לא נכתב במפורש שעלי לצבוע את הדירה בסיום השכירות. במהלך תקופת המגורים נעשו בדירה חורים בקירות, ואני מוכן לסתום אותם ולהחזיר את הדירה במצב תקין. כעת מבקש המלווה שאצבע את הדירה מחדש, ואני טוען שאין עלי חיוב בכך, מאחר שהדבר לא נכתב במפורש בחוזה. האם על פי הלכה אני מחויב לצבוע את הדירה, או שדי בכך שאחזיר אותה במצב שימושי כפי שקיבלתי, אף ללא צביעה?

ת. אם נכתב בפירוש בחוזה שצריך לצבוע, צריך לצבוע. גם דירות גדולות ששוכר אותן לכמה שנים ומופיע בחוזה שהשוכר יחזיר את הדירה כמו שקיבלה, המנהג הוא לצבוע. אולם ביחידות דיור של זוגות צעירים שמתחלפים מדי שנה, אם לא נכתב בחוזה במפורש שצריך לצבוע את היחידה בעת העזיבה, באופן שהקירות נשארו ללא שינוי משמעותי, אי אפשר לחייב לצבוע¹⁹.

הביצה כדעת הרמ"א או שדי להסיר את נקודת הדם ולהשתמש בשאר הביצה, ראה בשו"ת שבת הלוי (ח"ב סי' כב), ובשו"ת אג"מ (י"ד סי' לו) שהחמיר וכן בשו"ת משנה הלכות (ח"ד סי' צ"ז) שהחמיר למעשה. במקרה זה שנתבאר בדם לאחר שכבר נאפו החלות, אם הביצים הגיעו מתעשיית הביצים הרגילה, וטוהרם מותר להשתמש בשאר הביצה פשוט שמוחר, גם למחמירים דיבבע שכבר נאפו אפשר להקל.

17 באופן שהביצים הגיעו ממשק ולא מתעשיית הביצים הרגילה, יש לבדוק אם הביצים הן מספגות דארינא או מתרנגול, כי גם בביצי משק, מכיון שהן משוקות לשוק, פעמים רבות שמוצאין הן מספגות דארינא ואין האיסור אלא משום מריאת העין. אמנם אם מדובר בביצה שנולדה בדרך טבעית מתרנגול, כגון ביצה שנולדה אצלו בחצר יש לחשוש. ואמנם אם הביצה הייתה מעורבת בעיסה, ללאוהי היה הדם בטלה בשמים. אך ביצה ששחשה כצופי על גבי החלות, הרי זה ניכר וגם יתכן שאין שום נגד הדם בצופי. וראה שו"ת מהרש"ם (ח"ד סי' צ) שהביא מהפוסקים שדנו להחזיר כדי טבילה, אבל מקנתו שדי להסיר דיו קליפה, ולפי זה אפשר לאכול רק פנים ההלה בלא הקרום שלה. ולענין הברכה קודם בציעת החלות, אם אינו מקלף קודם הברכה, כי אין לו חלום שלם וכשר לכתחילה לצבוע על חלול אלו. [ובענין בורר באופן זה של קליף כבר הארכנו במק"א].

18 ראה רמ"א (י"ד סי' קס"ז) שהביט בהיתאב וסוף בשם ספר התרומות (שער מו ח"ד סימן ט') שהיה צריך למנות רק לטובת המלוה אומרי לו בנה לך חורבה וכו' וכל מה שתוציא על זה עלי לשלם לך וכל זמן שאינו מכלל דור בהם, מותר הואיל ואין כאן הלוואה, רק עשה לטובת המלוה.

19 ופשוט שאם נעשה שינוי ממש בקיר, שרואים כללך ממש שנוצר ע"י הדיינים מן הדין, להסיר ללא לצבוע, שהיו חייבים לצבוע, כי אין לו בכלל השבת הדירה כפי שקיבלו אותה, וכמו שברור שאם עשה חורים בקיר שעליו לתקן את הקיר ולהחזיר את המושכר כפי שהיה קודם קידחת החורים, הרי כולל לסתום אותם ולצבוע את המקום ולהחזיר למצב שהיה קודם לכן.

שעל כל פנים יש להיזהר לתת את החמין לתוך המוקה קודם הלילה, משום שלאחר מכן כבר יש עליהם שם איסור, והרי זה כמבטל איסור לכתחילה.

אלא שלפי דבריו לא הותר אלא באופן זה שהוסיפו מים חמים לתוך המוקה, אמנם לחמם המוקה על ידי גוף חימום כמו שנוהגים לחמם בזמנינו, לא התיר.

וכעין זה כתב בסדרי טהרה (סימן קצו סק"ט ד"ה ולולי דמסתפינא) שהגזירה נאמרה באופן שהמים מחוממים בעצמם, אבל במקוואות שבזמנו המים הגיעו ממעינות, ושפכו לתוכם מים חמים לחמם, ועיקרם מן הצוננים וגם המעט מים חמים ששפכו עומדים להתבטל ולהתקרר, ואין על המוקה שם מקום מים חמים ואינו דומה למרחצאות. ואמנם דבריו נאמרו במקוה שמקורו במי מעיין המתחלפים כל הזמן וכן יש יותר ארעיות במצב החום של המים. וגם לדינא כתב שלא ראה מחלקים בזה, ולכן לא התיר רק בין השמשות ובצירוף טעמי היתר נוספים, כמבואר בדבריו. [וצ"ע על הבני ציון שהביא שם מדבריו, ולא הזכיר שכבר כתב מעין דבריו להתיר].

לא העמידו דבריהם בטבילה של מצוה

בשו"ת דברי יוסף (סי' סד) כתב, שכיון שהמנהג הוא לטבול אפילו בחמין ואין פוצה פה ומצפצף, יש ללמד עליהן זכות, שכיון שהאיסור לרחוץ בחמין שהוחמו מערב שבת אינו אלא מפני הבלנים שהיו מחממים בשבת והיו אומרים שהוחמו מערב שבת, כמבואר בגמרא (שבת מ.), וגזירה זו אין איסורה חמור ואינה בכלל שבות, כמו שכתב הר"ף (ביצה יא.) וזה לשונו: 'ולענין רחיצה ביום טוב בחמין שהוחמו מערב יום טוב חזינן לגאון דקא כתב הכי, ההיא דאמרין לא ירחץ אדם כל גופו בשבת בחמין שהוחמו מערב שבת, דוקא בשבת, אבל ביום טוב שרי לרחוץ כל גופו במים שהוחמו מערב יום טוב, דלאו דבר שחייבין עליו משום שבות ולא משום רשות ולא משום מצוה היא, אלא גזירה היא, וכי גזרי בשבת אבל ביום טוב לא'. ומבואר שאין זה בכלל איסור שבות, אלא חומרא שהחמירו בשבת. וא"כ יש לומר שלא העמידו חכמים דבריהם במקום טבילה של מצוה.

עוד כתב, שאף שיש לחלק ולומר שרק באופן שאי אפשר בענין אחר לא העמידו דבריהם, אבל כאן הרי יכול לטבול במים צוננים, יש לומר שכיון שיש מזה צער לגוף הוי דינו כמצטער שהתירו חכמים לרחוץ בחמין, וכמו שכתב הרמב"ם (שם פ"ו ה"י) וכ"פ השו"ע (או"ח סי' שז ס"ה) שמותר לומר לעכו"ם להביא מים חמים דרך חצר שלא עירבוהו כדי לרחוץ בהם את המצטער, ואף שאין שם צורך מצוה.

וכן הסכים בסדרי טהרה (סי' טז ד"ה אחר) שמחמת הטעמים שכתב הדברי יוסף במקום שנהגו לטבול בחמין אין למחות בידם כי יש להם על מי לסמוך. ועוד הוסיף לחזק דבריו וכתב דבפרט בזמן הזה שירדה חולשה לעולם ואי אפשר להם בצונן ויש מזה ביטול מצות עונה. אולם כתב שבמקום שלא נהגו להקל אין לטבול בחמין, רק באופן שכתב לעיל שהמוקה

אנו יודעים על מה העמידם]. והנודע ביהודה עצמו כתב שני טעמים אחרים להתיר:

א. יתכן שדוקא על רחיצה גזרו כיון שיש לחוש שיבואו לחמם בשבת, אבל טבילה שאינה מצויה כי אם בכניסת השבת, שהרי צריך שתהיה סמוך לחפיפה אין שייך החשש שיבואו לחמם בשבת, כיון שאז עדיין המים חמים.

ב. על פי מה שכתב רש"י (שבת לט: ד"ה בכלי) שטעם האיסור לרחוץ בחמין שבכלי, משום דהרואה אומר היום הוחמו ומוכחא מילתא דתולדות האור נינהו ואתי להחם בשבת, כגון נותן צונן בחמין, ומבואר שלא חששו שמה יבוא להניח את הצונן על האש ממש, רק שמה יתן צונן לתוך חמין, ובטבילה במקוה דבר זה אסור אף בלא זה, שהרי אין טובלין בשאובין. אולם כיון שאין להורות לקולא מפני שאנו מדמין, על כן לא סמך על סברותיו למעשה.

אין הכוונה למים רק לטבילה

בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' תכסו אות יב) כתב שאין למחות ביד הטובלים בחמין בשבת, משום שאינם צריכים את חמימות המים, וכל כוונתם היא רק לטבול במקוה, וכיון שהיא טבילה לשם מצוה מותרת לכתחילה לטבול בחמין.

והוכיח האבני נזר כן מדברי הטור (או"ח סי' תריג) שכתב בשם הבה"ג שמותר לעבור ברגליו במי נהר ביום הכיפורים עד צוארו לצורך מצוה, אבל לשוט במים ביום הכיפורים אסור אף לצורך מצוה. והקשה עליו הטור, שאיסור רחיצה ביום הכיפורים נלמד (יומא עז.) מפסוקים, ומכל מקום במקום מצוה התירו לעבור במים ביום הכיפורים, ואם התירו לעבור במים לצורך מצוה אף שעובר על איסור רחיצה, כל שכן שמותר לשוט במים שהוא רק גזירה מדרבנן.

והמהר"ח (סי' תרגג) כתב ליישב שביום הכיפורים האיסור הוא לרחוץ, ולכן כשאין כוונתו לרחוץ אלא לעבור את הנהר לא אסור שמאחר שבאמת אינו מתכוון לרחיצה לא חשוב רחיצה, אבל כששט במים הרי כוונתו היא לשוט, לכן אסרוהו אף לצורך מצוה. וכתב באבני נזר, שהוא הדין לגבי טבילה בחמין בשבת, כיון שאין כוונתו לרחוץ בחמין אלא לקיים מצות טבילה לא אסרו משום גזירת רחיצה, אך כתב שהיתר זה ראוי לטבילת עזרא, אבל לטבול לתוספת קדושה אין להתיר לכתחילה, אך גם אין למחות ביד הטובלים.

המים חמים שניתנו בעש"ק התבטלו ברוב מים קרים

גם בשו"ת בנין ציון (סי' עו) כתב ללמד זכות על המנהג, שבדאי אין לנו להוסיף על גזירות חכמים, והם גזרו שלא לטבול בחמין עצמן שהוחמו בשבת או אפילו בערב שבת על ידי אור, כיון שגזרו ערב שבת אטו שבת, ובשבת גזרו שמה יטיל צונן בתוך החמין ויבטלם בשבת, והכל גזירה אחת היא, אבל המים שבמוקה לא נתחממו על האור, רק עירו מים חמים לתוך הצונן, וא"כ כבר נתבטלו המים חמים במי המוקה, כמו שנתבטלו לענין שאין המקוה נחשב לשאובין מחמתם, ואף שהמים נתחממו מחמתם, לא מצינו שגזרו חכמים על החמין שנתחממו על ידי חמין. על פי זה כתב

הזכות לנוהגים כן, אם יש מקום לחלק בין טבילה במקוה למרחצאות, וכן מה דין מים שהוחמו עד למצב של פושרים, אם גם בהם קיימת גזירת מרחצאות או רק במים חמים ממש.

טבילה במקוה חם

הנה על עצם הטבילה בשבת, פסק בשולחן ערוך (שם ס"ח) שאדם מותר לטבול מטומאתו בשבת. ואף שאמרו בגמרא (ביצה יח.) שאין להטביל כלי מטומאה לטהרה ביום טוב, שהרי הוא נראה כמתקן כלי, בטבילת אדם התירו מפני שלא ניכר שבה לטבול מטמאתו אלא נראה כמצנן עצמו במים. ובנידון אם מותר לטבול במקוה חמה בשבת, מצאנו שנחלקו האחרונים אם גם היא בכלל גזירת רחיצה בחמין או לא:

בפתחי תשובה (יו"ד סי' קצו סק"ב) הביא תשובת חכם צבי (סי' יא) שאסר לטבול בליל שבת בחמין, משום דאסור לרחוץ כל הגוף בחמין בשבת. וכתב שלטבול בחמין ודאי איסורא עביד ושרי למיקריה עבריינא וכו', והאריך בזה, ומסיק 'סוף דבר הלכה למעשה אני אומר שאין לטבול בחמין בליל שבת ומותר רק בצונן או בהפגת צנתן בלבד עד שלא יקרא עליהן שם חמין' וכו'. עוד הביא תשובת הנודע ביהודה (תניינא חלק או"ח סי' כד וכה) שהיה מזהיר להבליגן שיתנו החמין בערב שבת למקוה בעוד היום גדול, כדי שלששתחשך לא יהיו רק פושרין, ובפושרין שרי, רק בחמין אסור.

הגזירה במרחץ ולא במקוה

אולם הקרבן נתנאל (שבת פ"ב סכ"ב אות ק) האריך להשיג על כל מה שכתב בשו"ת חכם צבי, וסיים 'ובעיקר הדין כתבתי באריכות שטבילת מי מקוה בחמין לא הוי בכלל גזרת מרחצאות'. וכן כתב בברכי יוסף (שיירי ברכה יו"ד סימן קצו אות ב), בשם שו"ת בית יהודה (ח"ב סי' לב) שמותר לטבול בליל שבת אפילו בחמין, וכן תפס הברכי יוסף (בשיירי השייריים שם) עיקר לדינא. וכן הביא בשער הציון (סי' שכו סק"ה) בשם ספר חסד לאברהם.

אמנם הקרבן נתנאל כתב דבריו רק על מקוה שממימי הוחמו מערב שבת, אכן אודות מקוה שממימי נתחממו גם בשבת על ידי שעון שבת או טרמוסטט לא איירי.

ובישועות יעקב (או"ח סי' שכו סק"א) הקשה שלדברי הקרבן נתנאל שרחיצה בחמין אסורה וטבילה בחמין מותרת, אם כן לטבול בחמין מוכח שנועד לתקן הגוף, ואילו במסכת ביצה (יח.) נתבאר שההיתר לטבול בשבת הוא משום שהוא נראה כבא לקרר את עצמו. ויישב שאף בלא זה כבר כתב הרמ"א (יו"ד סימן קצו ס"ב) שההיתר לטבול בשבת הוא רק אם בזמנה או לא יכלה לטבול קודם, משום שבזמנינו אין לומר שנראה כמיקר, וההיתר כדי להיטרה לבעלה ומשום קיום מצוות פריה ורביה.

אין צורך לחמם מי המקוה ואין דרך לתת צונן לתוך חמים

הנודע ביהודה כתב שאין לסמוך על דברי הקרבן נתנאל כיון שלא בירר טעמו. [אמנם הקרבן נתנאל כתב שהאריך בטעמא דמילתא דאין טבילה בשבת בכלל גזירת מרחצאות, אלא שלא זכינו לראות דבריו ואין

חלות ששכחו להפריש מהם חלה מערב יו"ט

לצורך עצמו, וקטן שעושה איסור לצורכו זה יותר קל.

ג) דהרי ההיתר בנוי על הא דמותר לתת לו איסור דרבנן כדי לחנכו למצווה, וא"כ עדיף שהמצווה שעושה בזה היא מצוה המוטלת עליו ממש, וכשהחלה שלנו הגם שעושה מצוה בהפרשתה מ"מ אינו מצוה המוטלת עליו ממש.

והנה בעצה זו, יש אומרים דמהיות טוב עדיף שמי שמצווה לקטן להפריש לא יהא אביו, שאביו מצווה עליו יותר משאר אנשים.

עוד ראיתי בספר חנוך לנער (פרק ל' סק"ג) שאולי עדיף לתת לקטנה בת י"א שנה, דהיא שייכת יותר במצות חלה ויותר יש ענין לחנכה בזה מאשר לקטן.

יש לציין, שהיתר זה [-עצה השלישית] מובא לראשונה בספר עובר אורח להגאון האדרת, וכן הביאו בספר ציצ' הקודש (סימן י"ט) בשם מהר"ל דיסקין, אלא שהביא שם שבפעם אחרת לא רצה המהר"ל להקל בזה. וכן הביא בספר חתם סופר (סימן י"ט) אלא שהוא כתב שזה הלכה ולא למעשה. ובמועדים וזמנים (חיד"ר פ"ה) פקפק בזה מחמת שיטת הגר"א שלא מועיל הפרשת מופלא הסמוך לאיש. עוד ראיתי בספר חדרי דעת על הלכות חלה (להגרח"ד פשוטאמן שליט"א) ששמע שפעם אחת היקל בזה הגאון ד"הגר"נ קופשיץ, ולאח"כ כששאלוהו האם הורה כן היה מתמה על עצמו על מה שהתיר זאת, והסביר שעשה עצמו כמתמיה מפני שלא רצה שילמדו להקל בזה תמיד, אלא שאותו פעם היה בזה צורך גדול וצורך מצוה, ובצירוף למה שהגר"נ הפריש חלה לכל העיר כמנהג הרבה רבנים בכדי שלא יכשלו האנשים (זה מועיל מדין זכין לאדם שלא בפניו). וא"כ רק ממש כשאין ברירה אחרת אפשר להקל בזה.

והנה בכל האופנים הנ"ל שמפרישים חלה ביו"ט, החלה נהיית מוקצה בהפרשתו, אלא שבעת ההפרשה הוא בידו יכול להמשיך לטלטלה ולהניחה במקום שירצה מפני שבא לידו בהיתר (משנ"ב תקו ס"ק כ"ט), וכשמניחה יזהר שלא להניחה בכלי מטעם ש'מבטל כלי מהיכנו', וכן צריך להשאירו לאחר יו"ט ולשרפו.

וכשיש צורך מצוה דאורייתא כגון ליל א' דפסח וליל א' דסוכות, כתב הפמ"ג (תק"י א"א סק"ח) שלבטל המצווה דאורייתא דוחה האיסור דרבנן של הפרשת חלה, ומותר להפריש וא"צ לכל ההיתרים ונשאר בצ"ע. ובשמירת שבת כהלכתה כתב שיכול באמת להפריש, אבל עדיף שיפריש במחשבה [אבל בלאו הכי אין היתר להפריש במחשבה בשבת ביו"ט, כמובא בברכי יוסף (סי' ש"כ), וכ"כ בדרך אמונה להגרח"ק זצ"ל (הלכות מעשרות פרק ט' ציון ההלכה צ"א)].

העולה לדינא:

מי ששכח להפריש חלה על חלות שאפה מערב יו"ט וזוהר ביו"ט, יכול ללוש עיסה חדשה ביו"ט כשיעור המחייבת בחלה ולהפריש ממנה גם על החלות שאפה מערב יו"ט [ובלבד שהיו סמוכים זה לזה בשעת ההפרשה כדין מן המוקף], אי יכול לאפות עיסה חדשה אפילו פחות משיעור המחייבת בחלה [מאותו המין של החלות של ערב יו"ט] ולאחר האפיה יצרפם יחד עם החלות שאפה מערב יו"ט בכלי אחד ויפריש מן המאפה החדשה על הכל.

ואם אינו יכול לאפות עיסה חדשה ביו"ט [וכפי המצוי היום ברוב בתי ישראל שאין תנור דלוק מערב יו"ט לאפות בו, אלא משאירים להבה או פלטה דלוק לבשל ולחמם בה התבשילים ואי אפשר לאפות בה עיסה], יש מקילין בשעת הדחק לתת לקטן בן י"ב שנה שיפריש חלה מן החלות שנאפה מערב יו"ט [כי קטן זה אינו מצווה על איסור הפרשת חלה ביו"ט ומאידך הוי' מופלא הסמוך לאיש שיכול לנדור וגם להפריש חלה], ועדיף שיקנה החלות לקטן כדי שיפריש משלו וכפי הטעמים שנתבאר בפנים המאמר.

הבצק החדש, כי כרגע כבר יש לו חלות ויצא שעשה הבצק החדש שלא לצורך, ודבריו יהיו מובנים רק כשעושה עצה ב' וכמו שנכתוב לקמן.

עצה ב': אם מחמת איזה סיבה אינו יכול לעשות עצה א' מפני שאין לו די קמח וכדו', אז נקל עליו לעשות עיסה קטנה יותר פחות משיעור החייב החלה [והטעם שזה יותר בדיעבד הוא מחמת שיש מחלוקת במשנ"ב (תק"ו ס"ק כ"ז) דיש שס"ל שההיתר היא רק באופן שהעיסה החדשה יש לו שיעור בפני עצמו דאז כשמפריש אינו נחשב שמפריש מהעיסה שעשה בערב יו"ט גרידא, ויש שמקילים שדי בפחות משיעור, ובשעה"צ (ס"ק מג) סמך על שיטה זו רק בשעת הדחק, אלא שהשו"ע כן פסק כדעה המקילה, וכן צע"ק שבמשנ"ב (סי' תנ"ז סק"י) הביא דעה זו ולא כתב דווקא בשעה"צ].

וכשעושה עיסה פחות משיעור בכדי לחייבה בחלב צריך לצרפה למה שכבר אפה מערב יו"ט, וא"כ צריך שיהא ג"כ אותו סוג מאפה (כמבואר בשו"ע סי' ס"א ברמ"א ובעוד מקומות). וצריך לאפות את העיסה החדשה קודם ההפרשה דא"ל הפרישו בעוד בצק, דאז אינו חייב עדיין בחלה, דבצק ואפיו אינם מצטרפים לשיעור (כמובא בט"ז יו"ד ש"כ"ד סק"ד, שו"ע או"ח סי' תנו סעיף טו). ולאחר האפיה צריך ליתנו בכלי אחד יחד עם מה שאפה מערב יו"ט בכדי לצרפם יחד. והכלי צריך שיהא לו דפנות, ושכל החלות יהיו בתוך דפנות הכלי, ולפחות חלק מהחלה, ובאם יש חלה שמוחוץ לדפנות צריך לכסות במפה, ודי שיהיו בכלי ביחד רק ברגע ההפרשה (פמ"ג תנ"ז א"א). ויפריש חלק מהחלה החדשה לשם חלה, אבל אין לו לעשות את כל החלה החדשה לשם חלה, דא"כ יצא שמה שאפה ביו"ט מיועד לשריפה ויתכן שאינה חייבת כלל בחלה, וא"כ כשהפריש אותה לחלה יוצא שהפריש מן הפטור על החיוב.

ובעצה זו מובנת דבריו של החתם הנ"ל, דהרי בעצה זו ההפרשה היא רק לאחר האפיה, וא"כ בשעה שאופה העיסה החדשה הטרי עדיין לא הותרו לו החלות באכילה, וא"כ יוצא שבשעת האפיה מותר לו לאפות חלות כי עדיין אין לו חלות המותרת באכילה, ולאח"כ כשיפריש ממה שאפה יותרו ג"כ החלות של ערב יו"ט באכילה.

עצה ג': כשאין לו אפשרות ללוש ולאפות מחמת שאין לו תנור וכדומה, מצינו עוד היתר בפוסקים והוא לתת חלק מהחלות לקטן יותר מ"ב שנה, שבגיל הזה כבר הגיע לעונת נדרים והוא מופלא וסמוך לאיש (כמובא ביו"ד סי' רלג), ומופלא הסמוך לאיש אז תרומתו תרומה (וה"ה חלה) כדאיאת ברמב"ם (תרומות פ"ד ה"ה), וא"כ יוצא שלגבי האיסור להפריש ביו"ט עדיין קטן הוא ואין עליו איסור, ואילו לגבי הפרשת חלה דינו שאם הפריש אז חל הפרשתו, וא"כ יש ליתן לו והוא יפריש ממנו חלה.

והנה בשו"ע (או"ח סימן שט"ג) יש מ"ח אם מותר לתת לקטן בידיים לעבור איסור דרבנן, אבל כתב שם המג"א שאף למאן דאסור, מ"מ לצורך מצוה לחנכו, בזה מותר לתת לו בידיים איסור דרבנן, וא"כ כאן שיעשה מצות הפרשת חלה מותר לכו"ף לתת לו חלה בכדי שיפריש מהם ויעשה מצוה. [והנה בגמרא יש מ"ח האם דין מופלא הסמוך לאיש היא דאורייתא או דרבנן, ובעניינו אין נפק"מ דהרי ממילא חלה בזמן הזה דרבנן].

והנה כשעושה עצה זו עדיף להקנות את החלות לקטן שיהיו משלו ממש מחמת כמה טעמים:

א) דאם החלה שייך לבעה"ב, א"כ הקטן מפרש בשליחות הבעה"ב, ואמנם דעת הקצות החושן (סימן קפ"ג סק"ג ע"ש) שלמופלא הסמוך לאיש יש ג"כ שליחות, מ"מ דעת המנחת חינוך (מצוה תק"ז) שאין שליחות אף במופלא הסמוך לאיש, ולכן עדיף לצאת גם דעתו ולהקנות לקטן את החלה, שאז א"צ לדין שליחות אלא הוה כמו כל אחד שתורם משלו על של חבירו. [וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' כ"ה) שדן בזה ודעתו שלכו"ע יש שליחות דרבנן למופלא הסמוך לאיש].

ב) כשהחלה שייך לקטן אז יוצא שהקטן מפרש

לכבוד חג השבועות הכינו באחד המשפחות הרבה חלות לכבוד יו"ט, בכדי שיהא בעצרת 'דבעינן נמי לכם', חלות טריים וטעמים, מרוב הטרדות בערב יו"ט שכחו להפריש חלה מהעיסה של החלות, וזוהר מזה לקראת קידוש בליל יו"ט, כאשר כל המשפחה המורחבת, החתנים והכלות, הנכדים והאורחים, עומדים ומחכים להתחלת הסעודה, ושאלתם בפייהם איך יוכלו להתיר את החלות באכילה לכבוד יו"ט?

ראשית נקדים את המובן מאליו, דאסור להפריש חלה ביו"ט על הנאפה מערב יו"ט כמובא בשו"ע (סי' ק"ו ס"ג), ואף שמותר צורך אוכל נפש ביו"ט, אין הפרשת חלה בכלל. וטעם הדבר, יש שביאורו מפני שהם מכשירים אוכל נפש, ומכשירים שאפשר לעשות מערב יו"ט אסור ביו"ט (כמובא בשו"ע סימן תצ"ה), אלא שביאור זה קצת קשה דא"כ למה לא התירו להפריש כשלא היה שהות מערב יו"ט כמו שהתירו מכשירין שלא היה שהות מערב יו"ט לעשותו. ובשו"ת תורת חסד פלפל בזה, והיוצא מדבריו שחז"ל לא התירו ההפרשה מפני שאינו מתקן לאכילה אלא מוריד ממנו האיסור ע"ש.

והנה באם המקרה הנ"ל היה בחול, אז ההוראה בזה הייתה פשוטה, דהרי בחלת חול' הדין הוא שמותר לאכול ממנו קודם הפרשה, ובלבד שישאיר ממנו שיעור חלה ועוד קצת, כדי שיוכל אחרי יו"ט להפריש ממנו. [ואם החלות היו מכמה עיסות נפרדות ואינו יודע כל חלה מאיזה עיסה הוא אז צריך לשייר מכל חלה בכדי להיות בטוח שמפריש חלה מכל עיסה ועיסה, דא"כ יתכן שמעיסה מסוימת לא לקח ממנו חלה].

אלא שהיות והמקרה היה בארץ ישראל, שבאר"י אסור לאכול כלל מהחלה קודם הפרשה, אז יש לדון מה עליהם לעשות, ונסדר ההיתרים באופן שנכתוב קודם היתרים הרווחים יותר ולאח"כ את ההיתרים היותר דחוקים.

עצה א': אם למשפחה יש תנור דלוק מערב יו"ט או אפילו פלטה חם מאוד שאפשר במציאות לאפות עליו, אז יש להם היתר ללוש עוד עיסה כשיעור חלה (והוא 1.666 קילו קמח לדעת הגר"ח נאה, 2.250 לחזו"א) והוא שיעור החייבת בודאי בברכה, וי"א דמספיק בשיעור המחויב בחלה לחומרא ובלי ברכה (דהיינו מקילו ורבע), וצריך לקחת הקמח ולשער באומד, דהרי אסור למדוד ביו"ט (כמובא בשו"ע סי' תק"ו ס"א, סי' תנ"ז ס"ג), ומפריש חלה מהעיסה החדשה שעשה ופוסט גם את החלות, ובעת ההפרשה צריכים החלות להיות 'מוקף' לעיסה, כדין חלת אר"י שמפרישין רק מן המוקף (כמובא בשו"ע יו"ד סי' ש"ג), ו'מוקף' הכוונה קרוב וסמוך, אבל א"צ שיהיו מצורפים דהיינו באותו כלי, היות שבכל עיסה יש בו שיעור חלה בפני עצמו וא"צ לצרפו לשני בכדי שיתחייב אלא יכול להפריש מאחד על השני (כמבואר בשו"ע יו"ד ש"כ"ד ס"א ברמ"א).

ובכה"ג שיש לכל אחד שיעור, יכול להפריש מהבצק על האפיו (כמובא בט"ז סי' ש"כ"ד סק"ב ובשעה"ד סי' תנ"ז סט"ז), וא"צ לאפות את העיסה החדשה קודם ההפרשה. וכן א"צ שיאפה את אותו מין מאפה, דיכול לעשות מהעיסה השני עוגה וכדו' ואין צורך דוקא לעשות חלות. ואולי יש עדיפות שיעשו באמת מין מאפה אחר דהרי חלות כבר יש להם וכל ההיתר לאפות ביו"ט כשיש לו כבר משהו אפיו זה רק כשצריך לפת חמה (כמובא במשנ"ב תק"ו ס"ק כ"ה) דהרי אסור לעשות מלאכה סתם שלא לצורך, וא"כ קצת קשה להתיר שכסבר יש להם הרבה חלות טריים - שיאפו עוד חלות כשאינם באמת צריכים לכך, אלא עדיף שיאפו עוגה לכבוד יו"ט שאין להם כזה עוגה.

ובספר חתם סופר (סימן י' ס"ד) כתב להתיר אף לעשות עוד חלות, מטעם דהרי כעת שלא הפרישו חלה ואסור להם לאכלה, א"כ יוצא שבאמת אין להם חלות ולכן מותר להם לאפות עכשיו חלות, אלא שצע"ק על דבריו דהרי לכתחילה מפרישין בעודה עדיף (שו"ע יו"ד סי' ש"כ"ד), וא"כ כשיפרישו חלה מהעיסה החדשה הרי החלות שאפו מערב יו"ט הותרו באכילה, וא"כ יאסר לו להמשיך באפיית

שיעור הטרחה בקיום מצות עשה

ר' מנחם היסב את מבטו לעבר הנייד שזה עתה רטט בידו ומה מאוד התפלא לראות על הצג את שכנו יונתן המתגורר בבניין שמעבר לכביש, יונתן שאינו מהאנשים המתקשרים סתם כך ללא סיבה פתח ואמר: זה תקופה שמבחיני אני מחלון ביתי כי יונים מקננות בגג הרעפים שבעליית הגג המשותף שבבניין ובהתבוננות מעמיקה הבחנתי בקן ובו אפרוחים וביצים ומה שמחתי לבשרך כי נקרה לפניך מצוות עשה מהתורה "כי יקרא קן ציפור.. שלח תשלח את האם..". ר' מנחם שסימני שיבה כבר נראו עליו הודה נרגשות ליונתן ונפנה לראות בעיניו את הקן, אולם כאשר אך נכנס לעליית הגג שהייתה עמוסה בחפצים ישנים הבחין שהעניין מסובך מדי עבורו וכי לא יוכל בנקל לפלס את דרכו לעבר הקן, ובמחשבה שניה הסתפק אם מחויב במצבו לטרוח בגופו כל כך בכדי לקיים את המצווה.

תשובה: א. הנה מבואר בשולחן ערוך או"ח (סי' קס"ג סעיף א') דההולך בדרך צריך ללכת לפניו ד' מיל ולאחוריו מיל כדי ליטול ידיו, ובמג"א (שם סק"א) הוכיח מהירושלמי דאף היושב בביתו צריך לילך ד' מילין ונשאר בצ"ע. והמשנ"ב (ס"ק ג') כתב דהיושב בביתו צריך ללכת עד מיל ע"ש, ומ"מ מבואר דצריך לטרוח טרחה רבה, אולם יתכן ואין ראייה מהתם ד"ל דנטילת ידיים הוי כעין ל"ת מדרבנן שאסור לאכול פת בלא נט"י אבל במצות עשה בעלמא שמא אינו חייב לטרוח.

ב. בחיי אדם (כלל ס"ח סעיף י"ט) נסתפק אם צריך לעקור מביתו למקום אחר לקיים מצוה, והוכיח מר"ה (לי"ד ע"ב) במי שהיו לפניו ב' עיירות באחת תוקעין ובאחת מברכין וכו', ומסקינן דצריך לילך למקום שתוקעין ואם תמצא לומר דחייב לעקור מעירו אם כן אותם האנשים הגרים במקום שמברכין חייבין לבא לעיר שתוקעין בו, ואיך ימצא מקום שמברכין ואין תוקעין אלא ע"כ דאין צריך לעקור ממקומו למקום אחר ע"ש.

ג. באו"ח (סי' תרפ"ה ס"ז) איתא י"א דפרשת זכור ופרשת פרה דאורייתא ואותן שדרים במקום שאין מניין צריכים לבא בשבתות אלו למקום שקורים בתורה, ולכאורה מוכח דלא כהחיי אדם אלא דצריך לעקור מביתו אף לפני זמנו כדי לקיים המצוה בזמנו ואף בספק דאורייתא צריך לעקור.

ד. בבא קמא (ק"ג ע"א) מבואר לגבי הגזול את חבירו דאם לא נשבע אין צריך ללכת אחריו למדי להשיב את הגזילה, הרי דאינו חייב לטרוח במצות והשיב את הגזילה, אמנם נחלקו הסמ"ע והש"ך (ח"מ סי' שס"ז סק"ב) אם פטור זה הוי מעיקר הדין (דעת הש"ך) או משום תקנת השבין (דעת הסמ"ע), ע"ש ואם זה פטור מעיקר הדין א"כ יש מכאן ראייה דאין צריך לטרוח במצוות עשה אך אם הטעם משום תקנת השבים הוי דין מיוחד בגזילה ואין ללמוד ממנו לשאר מצוות.

ה. בחולין (קל"ט ע"ב) יכול יחזר בהרים ובגבעות במצות שלוח הקן, ת"ל כי יקרא, משמע דלולי דכתיב כי יקרא הו"א דצריך לחזר בהרים כדי לקיים מצוה זו אף שיש בזה טרחה יתירה,

ו. בחולין (ק"י ע"א) חולה מעיים פטורין מן התפילין וברש"י שם דצריך לחלצן בכל שעה, הרי שפטור ממצות תפילין מטרור שצריך לחלצן בכל שעה, ועיין במנח"א (שמות סי' כ"ד) שהוכחתי מדברי רש"י דאין מצות תפילין חיוב מוגדר בזמן ע"ש ואכמ"ל.

והנה בדברים (ל' י"ב) "לא בשמים היא" וכו' פרש"י "שאלו היתה בשמים היית צריך לעלות אחריה וללמודה" ולכא' כוונתו שאין גבול לטרוח שחייב לטרוח, אך אין משם ראייה דשאני התם שמדובר בכלל התורה והמצוה ולא במצוה מסוימת בזמן מסוים ודו"ק. וידוע בשם הגר"ח מבריסק באחד שנמנע מלבקר אביו בעיר אחרת משום הוצאות הדרך דכבוד אב משל אב ולא משל בן, ואמר הגר"ח דא"כ חייב הוא ללכת ברגל. ועיין כע"ז בהר צבי (י"ד סי' קצ"ז) שכתב בתוך דבריו בפשיטות דאב המבקש מבנו לבוא אליו ממרחקים וקשה לו ללכת רגלי חייב להוציא הוצאות כדי לנסוע אליו ודן מתוך כך לחדש הלכה בשאלה אם בן צריך לשכור אחרים להעמיד עלוקה לאביו, ע"ש.

ושבו ראיתי בשו"ת דבר יהושע (ח"א סי' א') שהאריך טובא בשאלה כללית זו כמה צריך לטרוח בשביל מצות עשה, ועיין עוד באשל אברהם להגה"ק מבוטשאש מהדו"ת בהלכות תפילין שדן כע"ז לגבי מצות תפילין.

ולסיום הדברים ראוי להוסיף מה שאמר (ירושלמי ברכות ס"א ע"ב) תרי אמוראי בטעמיהן של ב"ש וב"ה (החולקים במי ששכח ולא בירך במקומו אם יחזור למקומו ויברך או לא, שבת שמאי אומרים יחזור למקומו ויברך, ובית הלל אומרים יברך במקומו שזכור..). טעמ' דב"ש שחזרו "אילו שכח שם כיס אבנים טובות ומרגליות שמא לא היה חוזר ונוטל כיסו" (ולא תהא תורה שלימה כטובות עוה"ז) ובטעמ' דב"ה אמרו "פועל עושה בראש הדקל וכו' שמא מטריחין שיחזור למקומו ויברך וכו' (וכל אדם פועל הוא בעוה"ז הזמן קצר והמלאכה מרובה ובעה"ז דוחק).

סוף דבר נראה, שבטרחתו של אדם אי אפשר ליתן גדר קצוב ומסויים, ומ"מ נראה ברור דאף ברממנו אמרו חז"ל "אל יבזבו יותר מחומש" ואסור לו לעשות כן, מ"מ בטרחה, אף אם פטור הוא מלטרוח טרחה יתירה מ"מ ודאי שאין בו איסור אלא אדרבה מדת חסידות יש בכל טרחה שיטרח במעשי המצוות.

היוצא לדינא:

לא מצאנו בהלכה גדר מסוים לשיעור חיוב טירתו של אדם עבור מצוות עשה, ומ"מ נראה ברור דאף אם פטור הוא מלטרוח טרחה יתירה מ"מ ודאי שאין בו איסור אלא אדרבה מדת חסידות יש בכל טרחה שיטרח במעשי המצוות, אולם במקרה דנן אם אינו יכול לטרוח בגופו וודאי שאינו מחויב בדבר.

הפסיק בברכות קריאת שמע

ראובן התפלל בשבת בבוקר בדביקות ובהתרוממות, אולם כאשר הגיע לברכת יוצר אור בקטע שששרים 'קל אדון' הוצרך לצאת לבית הכיסא, לאחר שחזר הסתפק האם צריך לחזור לראש הברכה, ולהתחיל שוב מיוצר אור?

תשובה: בשו"ע (או"ח סי' סה ס"א) נפסק שאם הפסיק באמצע קריאת שמע, ושהה זמן שיכול לגמור את כולה, והשהייה היתה מחמת אונס, כגון שהאדם לא היה ראוי לקרוא מחמת נקיות או שהמקום לא היה ראוי לקרוא בו, חוזר לתחילת קריאת שמע. ובמשנה ברורה (שם סק"ה) דן באופן שהפסיק באמצע ברכות ק"ש מה דינו. ובביאור הלכה (ד"ה חזרה) מביא שהירושלמי מסתפק כשפסק באמצע ברכות ק"ש, האם אנו דנים כל ברכה וברכה בפני עצמה, ולפי זה יוצא קולא שאם שהה בין ברכה לברכה אפילו כדי לגמור כל הברכות אינו חוזר כלל, אך זה גם לחומרא שאם שהה באמצע ברכה רק כדי לגמור את אותה הברכה חוזר לראש אותה ברכה. או שאנו דנים כל הג' ברכות עם ק"ש כיחידה אחת, ולפי זה יוצא להיפך שאם שהה בין ברכה לברכה חוזר לראש, אמנם אינו חוזר אלא אם שהה כדי לגמור את כל הברכות.

ולמעשה, מכיון שפסק ברכות להקל, פסק המשנה ברורה כשני הקולות, שאינו חוזר לראש אלא אם כן שהה באמצע ברכה כדי לגמור כל הג' ברכות, ולכתחילה יזהר שלא ישהה כדי לגמור אותה ברכה בלבד וכצד א' בירושלמי הנ"ל.

והנה בשבת נוהגין בהרבה קהילות לנגן בא-ל אדון, וגם בסיומת כל קטע הקהל והש"ץ מתחזנים והזמן מתארך, ויש לברר האם זמן זה נחשב לשיעור שהיה. ובביאור הלכה (סי' סה ד"ה קראה) כתב שאם הפסיקו באמצע ברכות כהנים כדי לגמור את כל הג' פסוקים, חוזרים לראש. ומסתפק שבמקומות שנוהגין הכהנים לנגן בשעה שהציבור אומרים יהי רצון, אפשר שיש להחשיב גם זמן זה לשיעור לגמור כולה. ומשמע ממנו שבמקומות שהכהנים שותקים בשעת היהי רצון, וודאי שאין מחשיבין זמן זה. עוד כתב (סק"ד) שבאותן המקומות שמנגינן, אפילו מאריכים בנגינתם שיעור זמן לגמור כולה, אין זה הפסק, אמנם במקומות שהכהנים שותקין בין פסוק לפסוק זמן כדי לגמור כולה, חוזרין לראש. ולפי זה אם הדרך היא לסיים כל קטע בנעימה ולנגן בא-ל אדון, ישער כפי הזמן ההוא. ואם דרכו לשתוק, השיעור יתקצר.

בספר אשי ישראל (פ"ט הערה פח) כתב שמסתבר שמשערין כפי הזמן שלוקח לקרוא זה בפעם הזאת, כגון, אם בחול אומרו בחמש דקות, ובשבת בעשר דקות, יש לו שהות יותר. ואפילו בחול אם החליט שהיום יקרא בנחת, יש לו שהות יותר.

והנה אחד מהתנאים שצריך כדי להתחייב לחזור לראש בברכות קריאת שמע, זה שהשהייה היתה מחמת אונס. ולכן כתב הביאור הלכה (סי' קג ד"ה ועיין) שאפשר שמצרפין רק הזמן ששהה עד יציאתו מבית הכסא [שכאשר נצטרך לנקביו באופן שאסור להתפלל (כמו שנתבאר בסי' עו) האדם אינו ראוי לברך. ואח"כ הרי נמצא במקום שאינו ראוי], אבל הזמן ששוה אחר יציאתו אינו מצטרף שעכשיו כבר אינו אנוס.

העולה לדינא:

א. לכתחילה יודרו שלא ישהה זמן שאפשר לגמור את ברכת יוצר אור. ויכול לשער כפי קריאתו בשבת, ולפי מה שנוהג להאריך. אמנם בלי הזמן של הניגון בא-ל אדון [משום הצ"ע של הביאור הלכה]. ב. בדיעבד אינו חוזר לראש, אלא אם כן שהה כדי לגמור את כל ברכות קריאת שמע וקריאת שמע. ואם נוהג להרים קולו ולנגן בא-ל אדון יכול להחשיב גם זמן זה. וכן דוקא כאשר כל הזמן הנ"ל שהה מחמת אונס, שהיה בבית הכסא או שנצרך לנקביו באופן האסור להתפלל.

אכילת גבינה כשיש על השולחן שיירי בשר

זבולון התיישב ליד השולחן כדי לאכול ארוחת ערב לחם עם גבינה. אך אז הבחין בצלחת עם שיירי בשר מארוחת הצהריים שעדיין נותרה על השולחן, והתעורר ספק בליבו האם יועיל הנחת היכר בין האוכל שלו לצלחת עם שיירי הבשר, או שכיון שהוא אוכל לבדו אין מועיל לו היכר?

תשובה: נקדים את מקור דין זה מהמשנה בריש פרק כל הבשר (חולין קג): 'כל הבשר אסור לבשל בחלב, חוץ מבשר דגים וחגבים, ואסור להעלותו עם הגבינה על השולחן' וכו'. וברש"י אסור להעלותו 'דילמא אתי למיכלנהו כי הדדי, דקא נגעי ובלעי מהדדי'. ובמשנה בהמשך הפרק שם אמרו 'שני אכסנאין אוכלין על שלחן אחד זה בשר זה גבינה ואין חוששין'. ובגמרא שם אמר רב חנן בר אמי אמר שמואל לא שנו אלא שאין מכירין, אבל מכירין זה את זה אסור. ובהמשך דברי הגמרא מבואר שלא אסרו להעלות בשר עם הגבינה על השולחן אלא בתפיסה אחת, ומקשה הגמרא 'תפיסה אחת סלקא דעתך, אלא כעין תפיסה אחת'. ובתוס' (ד"ה כעין) אמרו שאם יש דבר מפסיק ביניהם לא הוי כעין תפיסה אחת. וכתבו ש'לפיכך נוהגין עכשיו אוכל אוכל בשר זה אוכל גבינה, מניחים לחם או קנקן להפסיק ביניהם, או אוכל על מפה אחרת דהוה כעין ב' תפסויות'.

והנה בשו"ע (סי' פח) העתיק דין זה וכתב 'אפילו בשר חיה ועוף אסור להעלותו על שלחן שאוכל עליו גבינה, שלא יבא לאכלם יחד. אבל בשולחן שסודר עליו התבשיל מותר ליתן זה בצד זה'. וניתן לדון מדברי המחבר האם כשאחד אוכל חלב ומונח בשר על השולחן שיתכן שאין בכך איסור כלל, ואפילו ללא היכר מותר. אך כבר כתבו אחרונים שדין זה וודאי אינו והדיוק אינו נכון. וכ"כ הבאר היטב (ס"א) בשם ספר בית הלל שאפילו ביחיד אסור להניח על השולחן. ועתה יש לנו לדון האם אף ביחיד יועיל היכר, או שמא כל ההיתר של היכר לא מהני רק לגבי שנים האוכלים, שכל אחד מזכיר לחבירו, אבל לאוכל יחיד לא יועיל היכר, אלא יצטרך להוריד את הבשר מהשולחן. והאחרונים נחלקו בזה, בשפת אמת (שבת יג. ד"ה התם דעות איכא) דייק מסוגית הגמרא שם, שהיכר מועיל רק כשיש ב' סועדים. אבל באוכל יחיד לא מועיל היכר [ולכאורה לשיטתו, אף כששניים אוכלים יחד גבינה ויש בשר על השולחן לא יועיל היכר, וצ"ע לדינא]. וכ"כ בדרכי תשובה בשם כמה אחרונים. מאידך מלשון החכמת אדם (כללים יא) משמע שפשוט לו שמועיל היכר אף ביחיד.

ונראה דיוק מדברי רש"י בדף קז שאין חילוק בין שני אנשים שאוכלים לאחד שאוכל. מכך שכתב שאם יש היכר לא אסור להעלות בשר וגבינה על השולחן, ומשמע שאין חילוק בין אחד לשניים. [ואף שבגמרא הביאו את ההיתר של היכר רק בשנים האוכלים ולא במשנה של אחד שאוכל, יש לומר שהוא משום שבמתני' בריש הפרק החשש הוא שמו יגע הבשר בגבינה כדכתב רש"י (הבאתיו לעיל)]. ויש לדון האם ההיתר שהביא השו"ע 'שכל אחד אוכל על מפה שלו' היא מצד היכר או שמוא ההיתר הוא שנחשב כב' שולחנות, ולפי"ז כשהיחיד יאכל הגבינה על מפה נפרדת לכו"ע יהיה מותר. אך אחר העיון בדברי התוס' שהובאו לעיל נראה שהמפה מהני רק משום היכר.

והב"ח הביא בשם רש"ל ששתי אנשים האוכלים זה בשר זה גבינה השייכים רחוקים זה מזה, באופן שאין יכול האחד לפשוט ידו וליטול מהאוכל של השני, אינם צריכים היכר. והביאו הפרמ"ג (שפ"ד סי' פח ס"ג), ובבדי השולחן הסתפק האם ההיתר של מהרש"ל הוא משום היכר [שבאופן זה ניכר שהמאכל הרחוק שייך לשני ולא יבא לאוכלו]. או שמוא ההיתר הוא משום שאין זה נחשב כשולחן אחד כיון שמונח בריחוק, ולפי"ז ההיתר יועיל גם לאדם אחד. ובמגילת ספר כתב שלמהרש"ל נחשב כאילו אינם בשולחן אחד ויועיל אף לאדם אחד. ונראה להקל באופן זה כיון שלא הוכרע שמהרש"ל מתיר מצד היכר, ובלאו הכי דעת החכמת אדם להקל, וכן מהדיוק מדברי רש"י לעיל.

העולה לדינא:

א. אדם אחד האוכל גבינה ומונח על השולחן בשר, לדעת רוב הפוסקים לא יועיל היכר, ועליו להסיר את הבשר מהשולחן. ב. באופן שהבשר מונח רחוק ממקומו ואינו יכול לפשוט את ידו ולהגיע אליו, נראה להתיר. ג. כששני אנשים אוכלים יחד גבינה ומונח בשר על השולחן, לא ברירא לן האם מועיל היכר [לדעת האוסרים לעיל] וצ"ע.

ממי מעיינות ושופכים לתוכם מים חמים המתבטלים בתוך מי המקוה, וכיון שהם עומדים להתבטל אין שם מים חמים על המקוה. אולם בדברי יוסף כתב לבסוף שמצא בספר כל בו (סוף הספר) שהביא תשובת רב האי גאון שאסר לבע"ק לטבול בשבת בחמין שהוחמו מערב שבת, ואפילו בפושטין נראה שאסר שם, ועל כן סיים שהוא צ"ע. [ומקור דברי הגאון בספר האשכול הלכות תפילה וק"ש].

בשו"ת דברי חיים (או"ח ח"ב סי' כו) כתב ג"כ שעל פי דין נראה לו שאסור לטבול בחמין, אולם בסדרי טהרה הקל, ואין להאריך בזה כיון שכבר נהגו גדולי דורינו היתר, והנה להם לישראל. וכן פסק בטהרת ישראל (אות ה) שאין לטבול בחמין, ואם הבלנים מחממים את המקוה עד שיהיו חמין מוטב להעלים עין מזה כדי שיהיו שוגגין ולא יהיו מזידין.

ובשו"ת משנה שכיר (או"ח סימן קיח) להר"י טייכטל הי"ד הביא יישובים רבים לשיטתו של הקרבן נתנאל בכחא דהיתירא בטבילה בחמין בשבת, והביא דבשו"ת נחלת שמעון (סי' יא) ובספר סדרי טהרה (סי' קצז סעי' ט ד"ה ובאמת) הוכיחו כדברי הקרבן נתנאל. ובשלהי הדברים כתב: עד כאן הארכת לברר מקחו של צדיק רבינו בעל קרבן נתנאל, בחידושו שחידש דטבילה במקוה לא הוי בכלל גזרת חכמים, וכתב דהאריך להוכיח כן. ואנו לא זכינו לדבריו, והראיתי להוכיח שיש לדבריו פנים בהלכה, ואולי כיוונתי לדעתו, ואם לא בכולה על כל פנים במקצת מן הדברים ברור בעיני שהיה מכוון לזה, כי הערתי מקורו, ומקור מקומו טהור מן הש"ס ופוסקים. עכ"ל.

העולה עד כאן להלכה:

בנידון שאלת ההיתר לטבול במקוה חמה בשבת נחלקו האחרונים: א. הקרבן נתנאל כתב שטבילה אינה רחיצה ולכן אינה בכלל גזירת מרחצאות. ב. הנודע ביהודה כתב על טבילה בליל שבת דאין שייך החשש שיבוא לחמם בשבת, כיון שאז עדיין המים חמים. [ואין טעם זה מפסיק לטבילה בבוקר]. ג. עוד כתב שלא חששו חז"ל שמוא יבוא להניח את הצונן על האש ממש, רק שמוא יתן צונן לתוך חמין, ובטבילה במקוה הדבר אסור אף בלא זה, שהרי אין טובלים בשאובין. אולם כתב שאין להורות כן למעשה. ד. האבני נזר כתב טעם להקל, משום שאין הכוונה לשם רחיצה בחמים, וכל הכוונה היא רק לטבול במקוה, וכיון שהיא טבילה לשם מצוה מותר לכתחילה לטבול בחמין. ה. בשו"ת בנין ציון (סי' עו) כתב ללמד זכות, שהגזירה הייתה רק על מים שהתחממו בעצמם על ידי אור, אבל במים שבמקוה ששופכים מים חמים לתוך הצונן, נתבטלו המים חמים במי המקוה, וכתב להיזהר לתת את החמין לתוך המקוה קודם הלילה, משום שלאחר מכן כבר יש עליהם שם איסור, והרי זה כמבטל איסור לכתחילה. [לפי דבריו לא מצאנו היתר למקוה בזמנינו שמתחמם על ידי גוף חמים המותקן בבור]. ו. בשו"ת דברי יוסף (סי' סד) כתב ללמד זכות, מאחר שאין איסור זה בכלל שבות רק משום גזירה כמ"ש הרי"ף, יש לומר שלא העמידו חכמים דבריהם במקום טבילה של מצוה, וכן יש לומר, שכיון שלטבול בצונן יש מזה צער לגוף הוי דינו כמצטער שהתירו חכמים לרחוץ בחמין.

במאמר הבא נביא עוד צדדי ההיתר שיש בשאלה זו.

להצטרפות לקבלת העלון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com